

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSADİ GELİŞME VE ULUSLARARASI İKTİSAT PROGRAMI**

**TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET HADLERİ: 2000-2023 DÖNEMİ
ANALİZİ**

Volkan ÖZBEK

**Danışman
Prof. Dr. Melih ÖZÇALIK**

MANİSA-2025

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSADİ GELİŞME VE ULUSLARARASI İKTİSAT PROGRAMI**

**TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET HADLERİ: 2000-2023 DÖNEMİ
ANALİZİ**

Volkan ÖZBEK

**Danışman
Prof. Dr. Melih ÖZÇALIK**

MANİSA-2025

VOLKAN
ÖZBEK

TÜRKİYE' NİN DIŞ TİCARET HADLERİ: 2000-2023 DÖNEMİ ANALİZİ

2025

TAAHHÜTNAME

Bu tezin Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalında akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını ve kullanılan tüm literatür bilgilerinin referans gösterilerek tezde yer aldığını, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi, tezin yazımında akademik ve etik kurallara aykırı herhangi bir yapay zeka ve program kullanmadığımı beyan ederim.

Volkan ÖZBEK

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Volkan ÖZBEK

**Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı**

Danışman: Prof. Dr. Melih ÖZÇALIK

Bu çalışma, 2000-2023 dönemi boyunca Türkiye'nin dış ticaret hadlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Dış ticaret hadleri, bir ülkenin ithalat ve ihracat fiyatları arasındaki ilişkiyi yansıtarak, ticaretin etkinliğini ve ekonomik sürdürülebilirliğini belirleyen önemli bir göstergedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin dış ticaret hadlerinin zaman içindeki değişimini analiz etmek, ülkenin ekonomik performansı hakkında önemli bilgiler sunacaktır. Çalışma, EViews ekonometri programı kullanılarak yapılan analizler üzerinden şekillendirilmiştir. Analiz, Türkiye'nin dış ticaret hadlerinin yıllar içindeki değişimini ölçmek amacıyla çeşitli ekonometri modellerine dayanmıştır. Bu modellerde, ithalat ve ihracat fiyatları arasındaki ilişkiler, ekonomik faktörler ve dış ticaretin genel yapısı göz önünde bulundurulmuştur. Döviz kuru değişimleri, enflasyon ve global ekonomik koşulların dış ticaret hadlerine olan etkileri de detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Çalışmada kullanılan ana analiz araçları, dış ticaret hadlerinin belirleyici faktörlerini ve bu faktörlerin birbirleriyle olan ilişkilerini açıklığa kavuşturmayı amaçlayan regresyon analizleri ve zaman serisi analizleridir. Özellikle, Türkiye'nin dış ticaretinin küresel ticaretle entegrasyonu, yerel ekonomik politikaların dış ticaret hadlerine etkisi ve dış ticaretin uzun vadeli sürdürülebilirliği gibi önemli faktörler üzerine odaklanılmıştır. Türkiye'nin dış ticaret hadlerinin, ithalat ve ihracat fiyatlarının yanı sıra döviz kurları, enerji fiyatları ve global ekonomik krizler gibi dışsal faktörlerden büyük ölçüde etkilendiği bulunmuştur. Türk ekonomisinin dış ticaretinde yaşanan dengesizliklerin, ekonomik büyüme ve dış borç yönetimi üzerinde uzun vadeli etkileri olabileceği ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Ekonomisi, İhracat Fiyat Endeksi, İthalat Fiyat Endeksi, Zaman Serisi Analizi

2025, 97 sayfa

ABSTRACT

M.Sc. Thesis

Volkan ÖZBEK

**Manisa Celal Bayar University
Graduate School of Education
Department of Economics**

Supervisor: Prof. Dr. Melih ÖZÇALIK

This study aims to examine Turkey's terms of trade during the period 2000-2023. Terms of trade are an important indicator that determines the efficiency and economic sustainability of trade by reflecting the relationship between a country's import and export prices. In this context, analyzing the change in Turkey's terms of trade over time will provide important information about the country's economic performance. The study was shaped through analyzes made using the EViews econometrics program. The analysis was based on various econometric models to measure the change in Turkey's terms of trade over the years. In these models, the relations between import and export prices, economic factors and the general structure of foreign trade are taken into consideration. The effects of exchange rate changes, inflation and global economic conditions on the terms of trade are also discussed in detail. The main analysis tools used in the study are regression analysis and time series analysis, which aim to clarify the determining factors of the terms of foreign trade and the relationships of these factors with each other. In particular, it focused on important factors such as the integration of Turkey's foreign trade with global trade, the impact of local economic policies on the terms of trade and the long-term sustainability of foreign trade. It has been found that Turkey's terms of trade are greatly affected by external factors such as exchange rates, energy prices and global economic crises, as well as import and export prices. It has been demonstrated that imbalances in the foreign trade of the Turkish economy may have long-term effects on economic growth and external debt management.

Anahtar Kelimeler: Turkish Economy, Export Price Index, Import Price Index, Time Series Analysis

2025, 97 pages

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Bu çalışma, dış ticaret hadlerini genel kapsamda bilgi birikimi sağlamayı amaçlamakta olup, Türkiye'nin 2000-2023 dönemi dış ticaret hadlerini analiz ederek ticaret etkinliği ve ekonomik sürdürülebilirlik üzerine değerlendirmeler sunmaktadır.

Yüksek lisans tezimi tamamlama sürecimde ve lisans öğrenimim boyunca bana yol gösterip, rehberlik eden, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Melih ÖZÇALIK ve Prof. Dr. Cemal Erdem HEPAKTAN'a en içten teşekkürlerimi sunmak isterim. Bilgi birikimlerini paylaşılarak, akademik gelişimime önemli katkılar sağlayan değerli hocalarımın desteği, bugünkü başarımın temelini oluşturmuştur. Akademik hayatım boyunca maddi manevi yanımda olan değerli dostum Süleyman Emre ÜZÜMCÜ'ye teşekkür ederim. Bana olan inançları ve emekleri için sonsuz minnettarım.

Çalışmalarım boyunca sabırları ve sevgileriyle bana güç veren canım eşime ve her zaman desteklerini hissettiğim sevgili anneme, babama ve kardeşime sonsuz teşekkür ederim. Kendilerine sonsuz şükranlarımı ve sevgilerimi sunarım.

Volkan ÖZBEK
Manisa, 2025

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ADF	Genişletilmiş Dickey Fuller (Augmented Dickey–Fuller)
AR-GE	Araştırma ve Geliştirme
AMOS	Moment Yapıları Analiz Programı (Analysis of Moment Structures Program)
ANOVA	Tek Değişkenli Varyans Analizi (Analysis of Variance)
DTH	Dış Ticaret Hadleri (Terms of Trade)
FMOLS	Tam Düzeltilmiş En Küçük Kareler (Fully Modified Ordinary Least Squares)
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
ITOT	Gelir Ticaret Hadleri (Income Terms of Trade)
PP	Phillips-Perron Birim Kök Testi (Phillips-Perron Test)
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TOT	Dış Ticaret Haddi (Terms of Trade)
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
VAR	Vektör Otoregresyon (Vector Autoregression)
WB	Dünya Bankası (World Bank)

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: 2013-2023 Dönemi İçin Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Gelişmeler	37
Tablo 2: Veri Setinin Tanımlanması	58
Tablo 3: Tanımlayıcı İstatistikler	60
Tablo 4: Birim Kök Testi Sonuçları	64
Tablo 5: VAR Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	67
Tablo 6: Johansen Eşbütünleşme Sonuçları	69
Tablo 7: FMOLS Sonuçları	70

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	III
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	IV
TABLolar DİZİNİ.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DIŞ TİCARET HADLERİNE TEORİK BİR BAKIŞ

1.1. Dış Ticaret Kavramı	3
1.1.1. Klasik İktisatçılar ve Kavramın Kökenleri	3
1.1.2. Neoklasik İktisatçılar ve Matematiksel Formülasyon.....	4
1.1.3. 20. Yüzyıl: Gelişmekte Olan Ülkeler ve Yapısal Eleştiriler	4
1.1.4. Modern Teoriler ve Küreselleşme Etkisi	5
1.2. Küresel ve Yerel Dinamikler Bağlamında Dış Ticaret Hadleri.....	5
1.3. Dış Ticaret Hadlerinin Türleri	9
1.3.1. Net Ticaret Hadleri	10
1.3.2. Gelir Ticaret Hadleri.....	11
1.3.3. Faktör Ticaret Hadleri.....	13
1.4. Dış Ticaret Hadlerini Belirleyen Faktörler.....	15
1.5. Dış Ticaret Hadlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri	16

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET HADLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Türkiye’nin Dış Ticaret Politikalarının Dönemsel İncelemesi.....	19
2.1.1. 2000-2008 Dönemi: Küreselleşme ve Büyüme	30
2.1.2. 2008-2013 Dönemi: Küresel Ekonomik Krizin Etkileri.....	32
2.1.3. 2013-2023 Dönemi: Ekonomik Dalgalanmalar ve İstikrarsızlık.....	34
2.2. Türkiye’nin İhracat ve İthalat Yapısı	38
2.3. Türkiye’nin Bölgesel ve Sektörel Dış Ticaret Analizi	41
2.4. Dış Ticaret Hadlerinin Genel Seyri (2000-2023)	44
2.5. İhracat ve İthalat Fiyatlarının Zaman Serisi Analizi	46
2.6. Döviz Kuru Değişimlerinin Dış Ticaret Hadlerine Etkisi	49
2.7. Enerji Fiyatlarının Dış Ticaret Hadlerine Etkisi.....	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Sorusu	55
3.2. Hipotezler	55
3.2. Sınırlılıklar.....	55
3.4.1. Evren ve Örneklem	56
3.4.2. Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler	56
3.4.3. Bulgular	57
3.7. Tartışma ve Değerlendirme	74

SONUÇ	78
KAYNAKÇA.....	79

GİRİŞ

Dış ticaret, bir ülkenin ekonomik büyüme ve kalkınma sürecinde stratejik bir öneme sahiptir. Özellikle küreselleşme ile birlikte artan ekonomik entegrasyon, ülkelerin dış ticaret performanslarını daha kritik bir konuma taşımıştır. Bu bağlamda, dış ticaret hadleri, bir ülkenin ihracat ve ithalat fiyatları arasındaki dengenin göstergesi olarak, ekonomik politika yapıcılar için önemli bir referans noktasıdır. Dış ticaret hadlerindeki değişimler, ekonomik büyüme, dış ticaret dengesi, fiyat istikrarı ve refah düzeyi üzerinde doğrudan etkiler yaratmaktadır.

Türkiye, 2000 yılından itibaren hem iç hem de dış dinamiklerde önemli değişimlerin yaşandığı bir süreç geçirmiştir. Küresel ekonomik krizler, döviz kuru dalgalanmaları, enerji fiyatlarındaki artışlar ve bölgesel ticaret anlaşmaları, bu dönemde Türkiye'nin dış ticaret politikasını ve dış ticaret hadlerini doğrudan etkilemiştir. Aynı zamanda, bu dönemde uygulanan ekonomik reformlar ve serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinin etkileri de dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada, 2000-2023 dönemi boyunca Türkiye'nin dış ticaret hadlerindeki değişimlerin analizi yapılmakta ve bu değişimlerin ekonomik büyüme, dış ticaret dengesi ve diğer makroekonomik göstergeler üzerindeki etkileri incelenmektedir. Araştırmada, dış ticaret hadlerindeki değişimleri etkileyen faktörler belirlenmiş, döviz kuru hareketleri, enerji fiyatları ve küresel ekonomik krizlerin dış ticaret hadleri üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamında kullanılan yöntemler arasında ekonometri analizleri ve zaman serisi modelleri bulunmaktadır. Bu yöntemler, dış ticaret hadlerinin analiz edilmesi ve bu hadlerin ekonomik göstergeler üzerindeki etkilerinin ortaya konması için önemli bir araç sağlamaktadır. Ayrıca, çalışma, Türkiye'nin dış ticaret politikasına ilişkin öneriler sunarak, gelecekteki stratejilere ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Bu bağlamda, çalışmanın ilk bölümünde araştırmanın amacı, önemi ve kapsamı açıklanmış; ikinci bölümde literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Üçüncü bölümde Türkiye'nin dış ticaret hadlerinin detaylı analizi yapılmış, son bölümde ise sonuçlar ve politika önerileri sunulmuştur. Araştırmanın bulgularının, Türkiye'nin dış ticaret politikalarına katkı sağlayacak stratejik bir rehber niteliğinde olması

hedeflenmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin 2000-2023 dönemindeki dış ticaret hadlerini analiz ederek, bu sürecin ekonomik dinamikler üzerindeki etkilerini değerlendirmektir. Dış ticaret hadleri, bir ülkenin ihracat ve ithalat fiyatları arasındaki dengeyi ifade eden kritik bir göstergedir. Bu bağlamda, araştırma, Türkiye'nin ekonomik büyümesi, rekabet gücü ve küresel ticaretteki pozisyonu üzerindeki dış ticaret hadlerinin etkilerini ortaya koymayı hedeflemektedir. 2000-2023 dönemi, Türkiye'nin ekonomik yapısında ve dış ticaret politikalarında önemli değişimlerin yaşandığı bir süreçtir. Bu bağlamda, elde edilen bulguların, gelecekte uygulanacak dış ticaret politikalarının şekillenmesine rehberlik etmesi beklenmektedir.

Türkiye'nin dış ticaret hadlerinde meydana gelen değişimlerin, ekonomik büyüme, dış ticaret dengesi ve fiyat istikrarı gibi makroekonomik göstergelere etkisi büyük önem taşımaktadır. Ancak, bu dönemde yaşanan küresel ekonomik krizler, döviz kuru dalgalanmaları ve enerji fiyatlarındaki değişimler gibi dışsal faktörler, dış ticaret hadlerinin dalgalı bir seyir izlemesine neden olmuştur. Bu araştırmanın temel problemi, 2000-2023 döneminde Türkiye'nin dış ticaret hadlerinin hangi ekonomik faktörlerden etkilendiğini ve bu hadlerin makroekonomik göstergeler üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Ayrıca, bu sürecin küresel ticaret dinamikleri ile nasıl ilişkilendirilebileceği de araştırma kapsamında ele alınmaktadır.

Bu çalışma, 2000-2023 döneminde Türkiye'nin dış ticaret hadlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, Türkiye'nin ihracat ve ithalat fiyat endekslerine, döviz kuru dalgalanmalarına ve enerji fiyatlarına odaklanmaktadır. Araştırmanın kapsamı, dönemsel verilere dayalı analizlerle sınırlıdır. Veri setlerinin doğruluğu ve sürekliliği, sonuçların güvenilirliği açısından belirleyici bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, çalışma kapsamında yalnızca Türkiye'nin dış ticaret hadleri incelendiği için, diğer ülkelerle karşılaştırmalı bir analiz yapılmamıştır.

Araştırmada, Türkiye'nin 2000-2023 dönemine ait dış ticaret verileri kullanılmıştır. Bu veriler, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Dünya Bankası (World Bank), Uluslararası Para Fonu (IMF) ve diğer uluslararası kuruluşların yayımladığı istatistiklerden elde edilmiştir. Ekonometri analizlerinde zaman serisi modelleri ve EViews programı kullanılmıştır. Döviz kuru, enerji fiyatları ve küresel ekonomik kriz gibi faktörlerin dış ticaret hadleri üzerindeki etkisi, regresyon modelleri ve zaman serisi analizleriyle değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİŞ TİCARET HADLERİNE TEORİK BİR BAKIŞ

Dış ticaret haddi, bir ülkenin uluslararası ticarete elde ettiği ekonomik refahı ölçen temel bir kavramdır. Basitçe, bir ülkenin ihraç ettiği malların fiyatlarının, ithal ettiği malların fiyatlarına oranı olarak tanımlanır. Dış ticaret haddinin yükselmesi, ülkenin daha az ihracatla daha fazla ithalat yapabildiğini (ekonomik kazanç) ifade ederken, düşüşü ise refah kaybına işaret eder. Bu kavram, klasik iktisatçıların karşılaştırmalı üstünlük teorilerinden modern küresel ticaret dinamiklerine kadar geniş bir teorik temele sahiptir. David Ricardo, ülkelerin uzmanlaştıkları alanlarda ticaret yaparak refah kazanabileceğini öne sürerken, bu kazanımların dağılımının dış ticaret haddi tarafından belirlendiğini vurgulamıştır. John Stuart Mill ise “karşılıklı talep” teorisiyle, ihracat ve ithalat taleplerinin arz koşullarıyla etkileşiminin dış ticaret haddini belirlediğini açıklamıştır.

1.1. Dış Ticaret Kavramı

Dış Ticaret, bir ülkenin diğer ülkelerle gerçekleştirdiği mal ve hizmet alışverişidir. İhracat ve ithalat olarak iki temel bileşenden oluşur. Ülkeler, kaynaklarını daha verimli kullanmak ve ekonomik büyüme sağlamak için dış ticaret yapar. Ancak, ticaretin kazançları ülkeler arasında eşit dağılmaz. Ülkelerin kazanç dağılımları ve oranlarını karşılaştırmak için dış ticaret haddi kavramına ihtiyaç duyulmuştur.

1.1.1. Klasik İktisatçılar ve Kavramın Kökenleri

Dış ticaret haddi kavramının teorik temelleri, David Ricardo’nun 1817’de yayımlanan "Principles of Political Economy and Taxation" eserinde ortaya attığı karşılaştırmalı üstünlük teorisine dayanır. Ricardo, ülkelerin göreceli üretim maliyetlerine göre uzmanlaşarak ticaret yapmasının refah artışı sağlayacağını savunmuştur. Ancak, bu refahın ülkeler arasında nasıl paylaşılacağı sorusuna cevap olarak dış ticaret haddini öne sürmüştür. Ricardo’ya göre, iki ülke arasındaki ticaret haddi, her iki tarafın iç üretim maliyetleri arasında bir denge noktasında oluşur. Örneğin, İngiltere’nin kumaş, Portekiz’in şarap üretiminde uzmanlaştığı modelde, ticaret haddi bu malların göreceli fiyatlarını belirleyerek kazancın dağılımını etkiler. Ricardo, teorisinde kazanımların nasıl paylaşılacağına tam olarak cevap veremedi. Özellikle, talep faktörünün ticaret haddini nasıl etkilediğini açıklamakta eksik kaldı.

John Stuart Mill, 1848’de yayımlanan "Principles of Political Economy" adlı eserinde, Ricardo’nun teorisini “karşılıklı talep” kavramıyla genişletmiştir. Mill’e göre, dış ticaret haddi yalnızca arz koşullarına değil, ülkelerin birbirinin mallarına olan

talebine de bağılıdır. Örneğin, İngiltere'nin Portekiz şarabına olan talebi ne kadar yüksekse, Portekiz'in İngiliz kumaşı karşılığında daha fazla şarap talep etmesi, ticaret haddini Portekiz lehine değiştirebilir. Bu yaklaşım, dış ticaret haddinin dinamik bir süreç olduğunu ve pazarlık gücüyle ilişkisini vurgular.

1.1.2. Neoklasik İktisatçılar ve Matematiksel Formülasyon

Alfred Marshall, 19. Yüzyılın sonlarında, dış ticaret haddini talep ve arz esneklikleri üzerinden analiz etmiştir. "The Pure Theory of Foreign Trade" (1879) adlı çalışmasında, iki ülke arasındaki ticaret dengesinin, malların esnekliğine bağlı olduğunu göstermiştir. Marshall'a göre, ihraç mallarının talep esnekliği düşük olan ülkeler (örneğin hammadde ihraç edenler), ticaret haddinden daha az faydalanır. Bu görüş, gelişmekte olan ülkelerin dezavantajını matematiksel olarak açıklayan ilk modellerden biridir.

Heckscher-Ohlin Modeli (1919-1933), dış ticaret haddini ülkelerin faktör donatımları (emek, sermaye, toprak) ile ilişkilendirir. İsveçli iktisatçılar Eli Hecksher ve Bertil Ohlin, bir ülkenin bol bulunan faktörlerini kullandığı malları ihraç edeceğini öne sürer. Örneğin, sermaye zengini ülkeler sermaye-yoğun mallar üretir ve bunları ihraç ederek ticaret haddini iyileştirir. Ancak, bu modelde ticaret haddi, faktör fiyatlarının eşitlenmesi sürecinde belirlenir.

1.1.3. 20. Yüzyıl: Gelişmekte Olan Ülkeler ve Yapısal Eleştiriler

Raúl Prebisch ve Hans Singer, 1950'lerde gelişmekte olan ülkelerin sanayileşmiş ülkelerle ticaretinde "dış ticaret haddi tuzağı" yaşadığını öne sürdü. Prebisch'e göre, hammadde ihraç eden ülkelerin ticaret haddi, sanayi ürünleri ithalatı nedeniyle sürekli kötüleşmekteydi. Bu görüş, C. Erdem Hepaktan'ın 2017'deki çalışmasında da desteklenmiştir. Hepaktan, Türkiye özelinde yaptığı analizde, "hammadde ihracına dayalı ekonomilerin, teknoloji yoğun ithalat nedeniyle dış ticaret haddinde kronik kayıplar yaşadığını" belirtmiştir.

Nobel ödüllü iktisatçı Paul Samuelson, 20. yüzyıl ortalarında, dış ticaret haddini genel denge modelleri ile analiz etti. "International Trade and the Equalisation of Factor Prices" (1948) adlı makalesinde, ticaretin ülkeler arasında faktör fiyatlarını eşitleyebileceğini, ancak bu sürecin ticaret haddini nasıl etkilediğini matematiksel olarak ortaya koydu. Samuelson'ın çalışmaları, dış ticaret haddinin dinamiklerini anlamak için kantitatif yöntemlerin önemini artırdı.

1.1.4. Modern Teoriler ve Küreselleşme Etkisi

1980’lerde Paul Krugman gibi iktisatçılar, ölçek ekonomileri ve ürün farklılaştırması üzerine odaklanan Yeni Ticaret Teorisi’ni geliştirdi. Bu teori, teknoloji yoğun sektörlerde uzmanlaşan ülkelerin dış ticaret haddini kalıcı şekilde iyileştirebileceğini savunur. Örneğin, yazılım ve yüksek teknoloji ürünleri ihraç eden ülkeler, daha yüksek fiyatlar talep ederek haddi lehlerine çevirebilir.

21. yüzyılda, küresel değer zincirleri kavramı, dış ticaret haddi analizlerini dönüştürdü. Üretim süreçlerinin parçalanması, ülkelerin katma değerin hangi aşamada elde edildiğine bağlı olarak haddin değişebileceğini gösterdi. Örneğin, Çin’in montaj hatlarındaki düşük katma değerli üretimi, Almanya’nın yüksek teknoloji bileşenleriyle karşılaştırıldığında had farkını açıklamaktadır.

1.2. Küresel ve Yerel Dinamikler Bağlamında Dış Ticaret Hadleri

Dış ticaret hadleri, bir ülkenin ekonomik refahı ve uluslararası ticaretteki konumunu belirleyen temel göstergelerden biridir. Ticaretin kazançları, ihraç edilen malların fiyatlarının ithal edilen mallara oranına bağlı olarak değişir. Eğer bir ülkenin ihraç ettiği malların fiyatı yükselirken ithal ettiği malların fiyatı sabit kalır veya düşerse, dış ticaret hadleri o ülke lehine gelişmiş sayılır. Bu durum, ülkenin satın alma gücünü artırarak ekonomik büyüme ve refah artışına katkı sağlar. Ancak, tersine bir eğilim söz konusu olduğunda, yani ithalat fiyatları artarken ihracat fiyatları düşerse, ülkenin dış ticaret hadleri olumsuz yönde etkilenir ve ekonomik dengeler bozulabilir.

Dış ticaret hadleri, sadece fiyat hareketlerinden ibaret olmayıp, küresel ve yerel ekonomik dinamiklerden doğrudan etkilenmektedir. Küresel ticaret politikaları, emtia fiyatlarındaki değişimler, üretim faktörlerinin verimliliği ve teknolojik ilerlemeler, dış ticaret hadlerini belirleyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Ayrıca, döviz kuru dalgalanmaları, ülkelerin rekabetçilik düzeyi ve ticaret politikaları gibi faktörler de dış ticaret hadlerinin yönünü belirlemede kritik rol oynar.

Bu çerçevede, dış ticaret hadlerini şekillendiren temel faktörleri anlamak, ülkelerin sürdürülebilir ticaret politikaları oluşturmaya katkı sağlayacaktır. Aşağıdaki bölümde, küresel pazar koşulları, döviz kuru değişiklikleri, üretim ve teknoloji düzeyi ile ticaret politikaları gibi dış ticaret hadlerini doğrudan etkileyen unsurlar ele alınacaktır.

Dış ticaret hadlerini etkileyen başlıca faktörler şunlardır;

1. Küresel Pazar Koşulları: Enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar, tarım ve emtia fiyatlarındaki değişiklikler gibi küresel ekonomik faktörler dış ticaret hadleri üzerinde belirleyici bir rol oynar.

Küresel pazar koşulları, dış ticaret hadlerinin önemli belirleyicilerindendir. Özellikle enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar, tarım ve emtia fiyatlarındaki değişiklikler gibi faktörler, bir ülkenin dış ticaret dengesi ve ticaret hadlerini doğrudan etkileyebilir.

Enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar: Enerji, pek çok ülke için hem ithalat hem de ihracat anlamında önemli bir kalemdir. Dünya çapında petrol, doğalgaz, kömür gibi enerji kaynaklarının fiyatlarında meydana gelen dalgalanmalar, enerji ithalatı yapan ülkelerin dış ticaret hadlerini olumsuz etkileyebilirken, enerji ihracatçısı olan ülkeler için faydalı olabilir. Örneğin, petrol fiyatlarının artması, enerji ihracatçısı bir ülkenin dış ticaret hadlerini iyileştirebilirken, enerji ithalatı yapan ülkeler için bu durum, ithalat maliyetlerini artırarak dış ticaret hadlerinin kötüleşmesine neden olabilir.

Tarım ve emtia fiyatlarındaki değişiklikler: Tarım ürünleri ve emtialar, özellikle gelişmekte olan ülkeler için büyük bir dış ticaret kalemi oluşturur. Bu ürünlerin fiyatlarındaki dalgalanmalar, hem ithalatçı hem de ihracatçı ülkeler için dış ticaret hadlerini etkileyebilir. Tarım ve emtia fiyatlarının yükselmesi, ihracatçı ülkeler için gelir artışı sağlayabilir, ancak bu fiyatların düşmesi, söz konusu ülkelerin dış ticaret hadlerini olumsuz yönde etkileyebilir.

Bu küresel faktörler, dış ticaret hadlerinin zaman içinde değişmesine neden olur. Ülkeler, küresel piyasalardaki bu dalgalanmalara uyum sağlamak ve dış ticaret hadlerini dengelemek amacıyla politika geliştirebilirler. Özellikle döviz kuru, ticaret politikaları ve ticaret anlaşmaları gibi unsurlar, küresel ekonomik koşulların etkilerini minimize etmeye yönelik önemli araçlardır.

2. Döviz Kuru Değişiklikleri: İhracat ve ithalat fiyatlarının döviz cinsinden hesaplanması, döviz kuru dalgalanmalarına duyarlılığı artırır.

Döviz kuru değişiklikleri, bir ülkenin dış ticaret hadleri üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. İhracat ve ithalat fiyatları genellikle yerel para birimi ile değil, döviz

cinsinden hesaplanır. Bu durum, döviz kurlarındaki dalgalanmalara karşı dış ticaretin duyarlılığını artırır.

İhracat Üzerindeki Etkiler:

Döviz kuru artışı (yerel para birimi değer kaybı): Yerel para biriminin değer kaybetmesi, ihracatçılar için daha avantajlıdır. Çünkü ihracat fiyatları yerel para birimi üzerinden daha düşük hale gelirken, yabancı alıcılar daha düşük fiyatlarla ürünleri satın alabilir. Bu durum, ülkenin ihracatını artırarak dış ticaret hadlerini iyileştirebilir.

Döviz kuru düşüşü (yerel para birimi değer kazanması): Yerel para biriminin değer kazanması ise, ihracatçıların ürünlerinin yabancı alıcılar için daha pahalı hale gelmesine neden olur. Bu durum, ihracatın düşmesine yol açabilir ve dış ticaret hadlerini olumsuz etkileyebilir.

İthalat Üzerindeki Etkiler:

Döviz kuru artışı: Yerel para biriminin değer kaybetmesi, ithalat maliyetlerini artırır. Çünkü ithalatçıların yabancı ürünleri satın almak için daha fazla yerel para birimi ödemesi gerekir. Bu durum, ithalatın azalmasına yol açabilir ancak ithalatçılar daha pahalı ürünler talep edebilir, bu da dış ticaret açığını olumsuz etkileyebilir.

Döviz kuru düşüşü: Yerel para biriminin değer kazanması ise ithalat maliyetlerini düşürür. İthalatçılar, yabancı malları daha ucuz bir şekilde alabilirler, bu da ithalatı artırabilir. Ancak bu durum, dış ticaret dengesini olumsuz etkileyebilir.

Döviz kuru dalgalanmaları, dış ticaret hadleri üzerindeki etkisini iki şekilde gösterir:

- Döviz kurlarındaki değer kaybı, genellikle ihracatı teşvik eder ve dış ticaret hadlerini iyileştirirken,
- Döviz kurlarındaki değer kazanması ise ithalatı artırabilir ve dış ticaret açığını büyütebilir. Bu nedenle döviz kuru, dış ticaretin genel dengesini etkileyen kritik bir faktördür ve dış ticaret politikaları oluşturulurken döviz kuru dalgalanmalarına duyarlı stratejiler geliştirilmesi önemlidir.

3. Üretim ve Teknoloji Düzeyi: Ülkelerin ihraç ettikleri ürünlerin teknolojik içeriği ve katma değeri, ticaret hadlerini etkileyen önemli bir unsurdur.

Ülkelerin dış ticaret hadleri, sadece ticaretin miktarı ve fiyatlarından değil, aynı zamanda ticaretin niteliğinden de etkilenir. Üretim ve teknoloji düzeyi, bir ülkenin ihraç ettiği ürünlerin kalitesini, teknolojik içeriğini ve katma değerini belirler. Bu unsurlar, dış ticaret hadlerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynar.

İhracatın Teknolojik İçeriği ve Katma Değer:

Yüksek teknoloji ürünler: Yüksek teknolojiye sahip ürünlerin ihracatı, genellikle daha yüksek fiyatlarla yapılır. Bu tür ürünler, genellikle daha fazla katma değer içerir ve daha fazla işçilik, bilgi birikimi ve yenilik gerektirir. Bu da, ülkenin dış ticaret hadlerinin artmasına neden olabilir. Örneğin, elektronik ürünler, tıbbi cihazlar veya otomotiv sektöründeki yüksek teknoloji ürünü araçlar, daha yüksek değerlerle ihraç edilir.

Düşük teknoloji ürünler: Düşük teknolojiye sahip, emek yoğun ürünlerin ihracatı ise genellikle daha düşük fiyatlarla yapılır. Bu tür ürünler, genellikle düşük katma değer içerir ve rekabetçi bir fiyat avantajı sağlamak için daha ucuz üretim maliyetleri gerektirir. Ancak bu durum, dış ticaret hadlerini olumsuz etkileyebilir çünkü düşük katma değerli ürünler, genellikle daha düşük bir ticaret geliri yaratır.

Üretim Yapısının Katma Değer Üzerindeki Etkisi:

Sanayi ve İleri Teknoloji Sektörlerinde Üretim: Sanayi sektörü ve ileri teknoloji sektörlerinde üretim yapan ülkeler, genellikle yüksek katma değerli ürünler ihraç ederler. Bu da, dış ticaret hadlerini iyileştirir. Örneğin, bilgisayar yazılımları, uçaklar, ilaçlar ve mühendislik ürünleri gibi alanlarda yüksek teknoloji üretimi yapan ülkeler, bu ürünlerin dünya pazarlarında yüksek fiyatlarla satılmasını sağlayabilir.

Tarım ve Ham Madde İhracatı: Tarım ürünleri ve ham maddeler genellikle daha düşük fiyatlarla ihraç edilir ve genellikle düşük katma değere sahiptir. Bu tür ürünler, genellikle dış ticaret hadlerini düşürür çünkü üretim maliyetleri genellikle daha düşüktür ve bu ürünler dünya pazarlarında daha ucuz bir şekilde satılır.

Teknolojik İnovasyon ve Rekabetçilik:

Teknolojik gelişmeler ve yenilikler, bir ülkenin üretim verimliliğini artırarak, dış ticaret hadlerinin iyileşmesine yardımcı olabilir. Daha verimli üretim süreçleri, daha kaliteli ürünler ve daha düşük maliyetler anlamına gelir. Bu da, ihracatın artmasına ve ithalatın azalmasına yol açar, böylece dış ticaret hadleri yükselir. yüksek teknolojiye sahip üretim süreçleri, ürünlerin dünya pazarında daha fazla talep görmesini sağlar. Örneğin, yüksek kaliteli otomobiller veya teknolojik cihazlar, rekabet avantajı sağlayarak daha fazla talep görebilir ve ticaret hadlerini iyileştirebilir.

Sonuç olarak, bir ülkenin üretim ve teknoloji düzeyi, dış ticaret hadlerinin yönünü belirleyen önemli bir faktördür. Yüksek katma değerli, teknolojik olarak gelişmiş ürünlerin ihracatı, genellikle dış ticaret hadlerini iyileştirirken, düşük katma değerli ve emek yoğun ürünlerin ihracatı, ticaret hadlerini olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle, teknolojik gelişmelere yatırım yapmak, üretim süreçlerini iyileştirmek ve yüksek katma değerli ürünlere odaklanmak, ülkeler için dış ticaret hadlerini iyileştirme açısından kritik öneme sahiptir.

4. Ticaret Politikaları: Gümrük tarifeleri, ticaret anlaşmaları ve korumacılık politikaları, ticaret hadleri üzerinde doğrudan etkiler yaratabilir. Dış ticaret hadleri kavramı, ekonomik analiz ve politika oluşturma süreçlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Bir ülkenin ekonomik büyümesi ve kalkınma stratejileri açısından dış ticaret hadlerinin dikkatle izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'nin 2000-2023 dönemi dış ticaret hadleri analiz edilerek, bu göstergenin ekonomik etkileri detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

1.3. Dış Ticaret Hadlerinin Türleri

Dış ticaret hadleri, uluslararası ticaretin ekonomik etkilerini değerlendirmek için kullanılan farklı ölçütlere göre çeşitli türlere ayrılmaktadır. Bu türler, ticaret hadlerinin sadece fiyatlar üzerindeki etkisini değil, miktar ve gelir boyutlarını da içerecek şekilde kapsamlı bir analiz yapılmasını sağlar.

1.3.1. Net Ticaret Hadleri

Net ticaret hadleri, bir ülkenin dış ticaret performansını ölçmek için en yaygın kullanılan göstergelerden biridir. Bu kavram, bir ülkenin ihraç ettiği malların fiyatlarının, ithal ettiği malların fiyatlarına oranını ifade eder ve ticaretteki dengeyi veya dengesizliği anlamada önemli bir ölçüttür.

Net ticaret hadleri, ihracat fiyat endeksinin ithalat fiyat endeksine bölünmesiyle hesaplanır. Formülü şu şekildedir;

$$\text{Net Ticaret Hadleri (TOT)} = \frac{\text{İhracat Fiyat Endeksi}}{\text{İthalat Fiyat Endeksi}} \times 100$$

1. TOT > 100:
 - İhracat fiyatlarının ithalat fiyatlarından daha yüksek olduğunu gösterir.
 - Ülke, uluslararası ticarete daha avantajlı bir konumdadır.
 - Bu durum, daha az miktarda ihracat yaparak daha fazla ithalat yapılabileceği anlamına gelir.
2. TOT < 100:
 - İthalat fiyatlarının ihracat fiyatlarından daha yüksek olduğunu gösterir.
 - Ülke, dış ticarete dezavantajlı bir durumdadır.
 - Daha fazla ihracat yaparak ithalat ihtiyacını karşılamak zorunda kalır.
3. TOT = 100:
 - İhracat ve ithalat fiyatları arasında bir denge olduğunu ifade eder.

Özellikleri

- Ticaret hadleri, ticaretin sadece fiyat boyutunu dikkate alır.
- Ülkelerin uluslararası ticaretteki fiyat rekabetini ve ticaret kazançlarını değerlendirmeye olanak tanır.
- Zaman içinde değişen dış ticaret dinamiklerini anlamada önemli bir araçtır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, net ticaret hadleri, dış ticaretin yapısını anlamak için kritik bir göstergedir. Türkiye'nin ihraç ettiği ürünlerin genellikle düşük katma değerli mallardan oluştuğu, buna karşılık ithal edilen ürünlerin teknoloji yoğun ve yüksek katma değerli olduğu düşünüldüğünde, net ticaret hadlerinin seyri ekonominin genel durumunu yansıtan bir barometre işlevi görür.

Türkiye'nin 2000-2023 Dönemi Net Ticaret Hadleri

- Bu dönemde Türkiye'nin net ticaret hadleri, özellikle döviz kuru dalgalanmaları, emtia fiyatlarındaki değişimler ve küresel ekonomik krizler gibi faktörlerden etkilenmiştir.
- İhracatın ithalatı karşılama oranındaki değişimler, dış ticaret hadlerindeki eğilimlerin değerlendirilmesinde önemli bir role sahiptir.

Avantajları ve Dezavantajları

- Kolayca hesaplanabilir ve anlaşılabilir.
- Ticaretin fiyat boyutunu net bir şekilde ortaya koyar.

Dezavantajları:

- Ticaretin miktar veya hacim boyutunu dikkate almaz.
- Sadece fiyatlar üzerinden bir değerlendirme sunduğu için eksik bilgi sağlayabilir.

1.3.2. Gelir Ticaret Hadleri

Gelir ticaret hadleri, bir ülkenin dış ticarete elde ettiği toplam kazancı ölçmek için kullanılan bir göstergedir. Bu kavram, net ticaret hadlerinin ticaret hacmiyle çarpılması sonucu elde edilir. Başka bir deyişle, gelir ticaret hadleri, ihraç edilen malların fiyatlarının ithal edilen malların fiyatlarına oranı ile toplam ihracat miktarının çarpımı olarak ifade edilir.

$$\text{Gelir Ticaret Hadleri (ITOT)} \\ = \text{Net Ticaret Hadleri (TOT)} \times \text{İhracat Miktar Endeksi}$$

Gelir ticaret hadleri, bir ülkenin dış ticaretten ne kadar gelir elde ettiğini anlamada önemli bir rol oynar.

Artış: İhracat miktarındaki artış veya net ticaret hadlerindeki iyileşme, ülkenin toplam dış ticaret gelirini artırır.

Azalış: İhracat miktarındaki düşüş veya net ticaret hadlerindeki bozulma, ülkenin toplam dış ticaret gelirini azaltır.

Özellikleri

- Hem fiyat değişimlerini (net ticaret hadleri) hem de miktar değişimlerini (ihracat hacmi) dikkate alır.
- Ülkenin dış ticaretteki performansını daha bütüncül bir şekilde değerlendirmeye olanak tanır.
- Ticaretin sadece fiyat boyutuna değil, hacimsel boyutuna da odaklanır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde gelir ticaret hadleri, dış ticaretin ekonomik büyümeye katkısını anlamada önemli bir ölçüttür.

2000-2023 Dönemi:

- Türkiye'nin ihracat hacmi, 2000'li yıllardan itibaren artış göstermiştir. Ancak, ihraç edilen ürünlerin düşük katma değerli olması, ticaret hadleri kazançlarını sınırlamaktadır.
- İthalata bağımlı üretim yapısı, gelir ticaret hadlerini olumsuz etkileyebilecek bir faktör olmuştur.
- Döviz kuru dalgalanmaları ve küresel ekonomik koşullar, bu dönemde gelir ticaret hadlerinin seyrini önemli ölçüde belirlemiştir.

Avantajları ve Dezavantajları

- Ülkenin ticaretten sağladığı toplam geliri yansıttığı için ekonomik faydaları ölçmede etkilidir.
- Fiyat ve miktar değişimlerini aynı anda analiz etme imkânı sunar.

Dezavantajları:

- İhracatın içerik ve kalitesi hakkında bilgi vermez.
- Küresel piyasalardaki yapısal değişikliklerin etkilerini tam olarak yansıtmayabilir.

1.3.3. Faktör Ticaret Hadleri

Faktör ticaret hadleri, bir ülkenin dış ticaretten elde ettiği gelirlerin üretim faktörlerine (örneğin emek ve sermaye) katkısını ölçmek için kullanılan bir göstergedir. Bu kavram, net ticaret hadlerinin, ihraç mallarının üretiminde kullanılan birim üretim faktörleriyle ilişkilendirilmesiyle oluşturulur. Temel amacı, ticaretin bir ülkenin üretim faktörleri üzerindeki etkisini değerlendirmektir.

Faktör ticaret hadleri, aşağıdaki şekilde hesaplanır:

$$\text{Faktör Ticaret Hadleri} = \frac{\text{İhracat Fiyat Endeksi}}{\text{İthalat Fiyat Endeksi}} \times \text{Üretim Faktörü Verimliliği}$$

Faktör ticaret hadleri, üretim faktörlerinin dış ticaretten nasıl etkilendiğini ve bu faktörlerin ticaret aracılığıyla ülke ekonomisine nasıl katkı sağladığını analiz etmeye olanak tanır.

Pozitif Faktör Ticaret Hadleri: İhracattan elde edilen gelir, üretim faktörlerinin maliyetlerini karşıladığı ve verimliliği artırdığı durumlarda ortaya çıkar.

Negatif Faktör Ticaret Hadleri: Ticaret gelirlerinin üretim faktörleri üzerindeki maliyetleri karşılamada yetersiz kaldığı durumları ifade eder.

Türkiye'nin dış ticaret yapısı, faktör ticaret hadleri açısından incelendiğinde, bazı önemli noktalar dikkat çeker:

1. Emek Yoğun Üretim: Türkiye'nin ihracatının büyük bir bölümü emek yoğun sektörlerde gerçekleşmektedir. Bu durum, ticaret hadlerinin emek faktörüne olan etkisini öne çıkarır.
2. Teknoloji ve Sermaye Kullanımı: 2000-2023 döneminde, teknolojik ürünlerin ihracat payının artması, sermaye faktörüne yönelik verimliliğin artışı desteklemiştir.
3. Değer: Türkiye'nin ihraç ettiği malların büyük bir kısmının düşük katma değerli ürünlerden oluşması, üretim faktörlerinin ticaretten sağladığı kazancı sınırlamaktadır.

Avantajları ve Dezavantajları

- Üretim faktörlerinin dış ticarete olan katkısını anlamayı sağlar.
- Ekonomik kalkınma ve ticaret politikaları üzerinde stratejik bir perspektif sunar.

Dezavantajları:

- Üretim faktörlerinin bölgesel ve sektörel farklılıklarını tam olarak yansıtmayabilir.
- Faktör ticaret hadlerinin hesaplanması, diğer ticaret göstergelerine göre daha karmaşık bir süreç gerektirir.

2000-2023 Döneminde Faktör Ticaret Hadlerinin Türkiye'deki Gelişimi

- Türkiye'nin sanayileşme çabaları, emek yoğun sektörlerden teknoloji yoğun sektörlerle doğru bir kayma göstermiştir.
- Döviz kuru dalgalanmaları ve enerji ithalatına bağımlılık, faktör ticaret hadlerini olumsuz etkilemiştir.

- Türkiye'nin dış ticarete yüksek katma değerli ürünlere geçiş yapamaması, faktör ticaret hadlerini geliştirme potansiyelini sınırlamıştır.

1.4. Dış Ticaret Hadlerini Belirleyen Faktörler

Dış ticaret hadleri, bir ülkenin ithalat ve ihracat fiyatları arasındaki ilişkiyi ifade eden önemli bir ekonomik göstergedir. Bu hadlerin oluşumu ve değişimi, çeşitli ekonomik, politik ve yapısal faktörlere bağlıdır. Aşağıda dış ticaret hadlerini etkileyen temel faktörler detaylı olarak açıklanmaktadır:

1. Döviz Kurları

Döviz kuru değişimleri, ithalat ve ihracat fiyatlarını doğrudan etkileyerek dış ticaret hadlerinde önemli dalgalanmalara yol açabilir. Örneğin, yerel para biriminin değer kaybetmesi, ithalat fiyatlarının yükselmesine ve ticaret hadlerinin bozulmasına neden olabilir.

2. Küresel Mal ve Hizmet Talebi

Dünya genelinde belirli ürünlere olan talep artışı, o ürünlerin ihracat fiyatlarını yükselterek ticaret hadlerini olumlu etkileyebilir. Küresel durgunluk dönemlerinde, ihracat fiyatlarının düşmesi ticaret hadlerini olumsuz etkileyebilir.

3. Üretim Maliyetleri

İhraç edilen ürünlerin üretiminde kullanılan girdilerin maliyetleri, ticaret hadlerini belirleyen önemli unsurlardan biridir. Enerji, hammadde ve işgücü maliyetlerindeki artış, üretim maliyetlerini yükselterek ihracat fiyatlarının rekabet gücünü düşürebilir.

4. Teknolojik Gelişmeler

Teknolojiye dayalı üretim süreçleri, yüksek katma değerli ürünlerin ihracatını artırarak ticaret hadlerini olumlu yönde etkileyebilir. Düşük teknolojiye sahip ülkeler genellikle ticaret hadlerinde dezavantajlı bir konumda kalabilir.

5. Ticaret Politikaları

Gümrük tarifeleri, kotalar ve sübvansiyonlar gibi ticaret politikası araçları, ithalat ve ihracat fiyatlarını doğrudan etkiler. Örneğin, ithalat tarifelerinin artırılması, yerel fiyatları yükselterek ticaret hadlerini etkileyebilir.

6. Doğal Kaynakların Varlığı ve Kullanımı

Bir ülkenin doğal kaynaklara sahip olması, özellikle hammadde ve enerji ihracatı yapan ülkelerde ticaret hadlerini olumlu yönde etkileyebilir. Ancak, doğal kaynaklara aşırı bağımlılık, fiyat dalgalanmalarına açık bir ticaret yapısı oluşturabilir.

7. Küresel Ticaret Anlaşmaları ve Jeopolitik Faktörler

Serbest ticaret anlaşmaları veya uluslararası ticaret blokları, ticaret hadlerini doğrudan etkiler. Savaş, ambargo veya diplomatik krizler gibi jeopolitik faktörler, ticaret akışlarını ve dolayısıyla ticaret hadlerini değiştirebilir.

8. İthalat ve İhracat Yapısı

Dış ticarete ihraç edilen malların yüksek katma değerli olması, ticaret hadlerini olumlu etkiler. Düşük katma değerli, emtia tabanlı ürünlerin ihracatı ise genellikle ticaret hadlerini olumsuz etkiler.

9. Enflasyon Oranları

Yüksek enflasyon oranına sahip bir ülkede ihracat fiyatlarının artması, uluslararası pazarda rekabet gücünü azaltarak ticaret hadlerini olumsuz etkileyebilir.

10. Rekabet ve Piyasa Koşulları

Küresel pazarda rekabet koşulları, özellikle benzer ürünlerin farklı ülkelerden ithalatında fiyatları etkileyerek ticaret hadlerini belirler.

1.5. Dış Ticaret Hadlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri

Dış ticaret hadleri, bir ülkenin ithalat ve ihracat fiyatları arasındaki oranı ifade eden önemli bir ekonomik göstergedir. Bu göstergenin iyileşmesi veya bozulması, bir

ülkenin ekonomik büyüme sürecine doğrudan ve dolaylı etkilerde bulunabilir. Aşağıda dış ticaret hadlerinin ekonomik büyüme üzerindeki başlıca etkileri detaylı olarak ele alınmaktadır.

1. Milli Gelir Üzerindeki Etkisi

- Dış ticaret hadlerinin iyileşmesi, ihracat fiyatlarının ithalat fiyatlarına oranla artması anlamına gelir. Bu durum, bir ülkenin ihraç ettiği mallardan daha fazla gelir elde etmesini sağlar.
- Artan gelir, ülkenin toplam milli gelirini artırarak ekonomik büyümeye olumlu katkı yapar.
- Tersine, dış ticaret hadlerinin bozulması, milli gelir üzerinde negatif bir baskı oluşturabilir.

2. Dış Ticaret Dengesi ve Büyüme

- Olumlu dış ticaret hadleri, bir ülkenin dış ticaret dengesini iyileştirir. Bu durum, cari açıkların azalmasına ve sürdürülebilir büyümeye zemin hazırlar.
- Negatif dış ticaret hadleri ise ithalat bağımlılığını artırarak büyümeyi olumsuz etkileyebilir.

3. İhracat Gelirlerinin Artması

- İyileşen ticaret hadleri, bir ülkenin daha yüksek gelirle daha az miktarda ihracat yapmasına olanak tanır.
- Bu gelir artışı, altyapı yatırımları, eğitim, sağlık gibi büyümeyi destekleyen alanlara yönlendirilebilir.
- Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ihracat gelirlerindeki artış, teknoloji transferini ve üretim kapasitesini artırabilir.

4. Yatırımlara Etkisi

- Olumlu dış ticaret hadleri, yerel ve uluslararası yatırımcılar için daha cazip bir ekonomik ortam yaratır.
- Artan doğrudan yabancı yatırımlar, üretim kapasitelerini genişleterek büyüme dinamiklerini güçlendirir.

5. Tüketim ve Tasarruf Davranışları

- Dış ticaret hadlerinin iyileşmesi, tüketici refahını artırabilir. İthal mallara daha düşük maliyetle erişim, tüketici harcamalarını teşvik eder ve ekonomik büyümeyi destekler.
- Ancak, ticaret hadlerindeki bozulmalar, tüketim eğilimlerini olumsuz etkileyerek büyümeyi yavaşlatabilir.

6. Enflasyon Üzerindeki Etkisi

- İthalat fiyatlarının yükselmesiyle dış ticaret hadlerinin bozulması, ülkede maliyet enflasyonunu tetikleyebilir.
- Yüksek enflasyon, ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etki yaratır ve gelir dağılımında adaletsizliklere yol açabilir.

7. Teknoloji ve Üretim Yapısındaki Dönüşüm

- Dış ticaret hadlerinin iyileşmesi, yüksek katma değerli üretime yönelimi teşvik edebilir.
- Teknolojik yeniliklerin artması, büyüme sürecini hızlandırır ve uzun vadeli sürdürülebilir kalkınmayı destekler.

8. Dış Borç ve Rezervlere Etkisi

- Ticaret hadlerindeki olumlu değişimler, dış borçların ödenmesinde kolaylık sağlar ve döviz rezervlerini artırır.
- Bu durum, ekonomik istikrarı destekleyerek büyüme üzerinde dolaylı bir etki yaratır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde dış ticaret hadleri, ekonomik büyüme üzerinde önemli bir etkiye sahiptir:

- Enerji İthalatı Bağımlılığı: Türkiye'nin enerji ithalatına olan yüksek bağımlılığı, ticaret hadlerinin bozulmasına ve büyümenin yavaşlamasına neden olabilir.
- Katma Değerli Üretim Eksikliği: Düşük teknoloji ve katma değerli ürünlerin sınırlı ihracatı, ticaret hadlerini olumsuz etkileyerek büyüme

üzerinde baskı oluşturabilir.

- Küresel Ekonomik Şartlar: Dünya ticaretinde yaşanan dalgalanmalar, Türkiye'nin dış ticaret hadleri ve büyüme performansını doğrudan etkileyen önemli bir faktördür.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET HADLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Türkiye’nin Dış Ticaret Politikalarının Dönemsel İncelemesi

Türkiye’nin dış ticaret politikaları, ülkenin ekonomik yapısındaki değişiklikler, küresel ticaret ilişkileri, bölgesel gelişmeler ve iç ekonomik ihtiyaçlar doğrultusunda sürekli bir evrim geçirmiştir. Bu politikaların dönemsellik açısından incelenmesi, Türkiye’nin uluslararası ticaretteki stratejilerini ve büyüme hedeflerini anlamak açısından önemlidir. Aşağıda Türkiye’nin dış ticaret politikaları, önemli dönemeçler ve stratejiler üzerinden dönemsel olarak ele alınacaktır.

1980 Öncesi Dönem: Korumacılık ve Bağımlılık

- Dış Ticaret Politikası: Türkiye’nin 1980 yılına kadar olan dış ticaret politikaları, büyük ölçüde ithalat ikameci sanayileşme modeline dayanıyordu. Bu dönemde, yerli üretimi teşvik etmek amacıyla dış ticaretin büyük bir kısmı devlet kontrolünde gerçekleşiyordu. İthalat sınırlamaları, gümrük tarifeleri ve kotalar yaygın olarak kullanılıyordu.
- Dış Ticaret İlişkileri: Türkiye, sınırlı dış ticaret ilişkilerine sahipti ve büyük oranda tarım ürünleri ve temel sanayi ürünleri ihraç ederken, dışa bağımlı ithalatla sanayi hammaddelerini temin ediyordu.
- Ekonomik Yapı: Bu dönemde Türk ekonomisi, büyük ölçüde tarıma dayalıydı ve sanayi sektörü gelişim aşamasındaydı.

Dış Ticaret Politikası:

1980 yılına kadar Türkiye'nin dış ticaret politikası, büyük ölçüde ithalat ikameci sanayileşme modeline dayanıyordu. Bu model, yerli üretimin artırılması amacıyla dışa bağımlılığı azaltmayı hedefliyordu. Uygulanan politikalar şu şekilde özetlenebilir:

İthalat Sınırlamaları: Yabancı malların ithalatı, yerli üreticiyi korumak amacıyla sınırlandırılmıştı. Bu sınırlamalar, yerli sanayinin gelişmesine yardımcı olmayı amaçlıyordu.

Gümrük Tarifeleri ve Kotalar: İthalatın pahalı hale getirilmesi için yüksek gümrük tarifeleri uygulanıyordu. Ayrıca, bazı ürünlere kotalar getirilerek dışa bağımlılığın azaltılması hedefleniyordu.

Devlet Kontrolü: Dış ticaret büyük ölçüde devletin denetiminde gerçekleşiyordu. İhracat ve ithalat işlemleri, devletin belirlediği kurallar çerçevesinde yapılıyordu.

Dış Ticaret İlişkileri:

Türkiye'nin 1980 öncesi dış ticaret ilişkileri, sınırlıydı ve büyük oranda tarım ürünleri ile temel sanayi ürünleriyle sınırlıydı:

İhracat: Türkiye, büyük ölçüde tarım ürünleri ve temel sanayi ürünlerini ihraç ediyordu. Bu ürünler, genellikle düşük katma değerli ve emek yoğun sektörlerden geliyordu. İhracat, Türkiye'nin dış ticaret gelirlerinin büyük bir kısmını oluşturuyordu, ancak ürün çeşitliliği sınırlıydı.

İthalat: Türkiye, sanayisinin gelişmemiş olması nedeniyle çoğunlukla sanayi hammaddeleri ve ara mallarını ithal ediyordu. Bu ithalat, yerli üretim kapasitesini artırmak için gerekli olan hammaddeleri temin etmek amacıyla yapılıyordu.

Ekonomik Yapı:

1980 öncesi Türkiye ekonomisi, büyük ölçüde tarıma dayalıydı ve sanayi sektörü gelişim aşamasındaydı. Bu dönemde ekonominin temel yapısı şu şekildeydi:

Tarım Sektörü: Türkiye, tarım sektöründe büyük bir iş gücüne sahipti ve ülke ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayanıyordu. Ancak bu sektör, sınırlı verimlilik artışlarına sahipti ve katma değer üretimi düşük seviyelerdeydi.

Sanayi Sektörü: Sanayi sektörü, ithalat ikameci sanayileşme modelinin bir sonucu olarak gelişmeye başlamıştı. Ancak sanayinin gelişim seviyesi, modern teknolojiler ve üretim yöntemleri açısından sınırlıydı. Bu dönemde sanayi, büyük ölçüde iç pazara yönelik üretim yapıyordu.

Dışa Bağımlılık: Türkiye, sanayisini geliştirmek için dışarıdan sanayi hammaddeleri ve teknolojik yatırımlar temin ediyordu. Bu durum, dışa bağımlılığı artırıyordu ve ekonomik yapıyı zayıflatan bir faktör olarak öne çıkıyordu.

1980-1990 Dönemi: Liberalizasyon ve Dışa Açılma

- **Dış Ticaret Politikası:** 1980'lerin başında, dönemin ekonomi yönetimi dış ticaretin serbestleştirilmesi için önemli adımlar attı. 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte serbest piyasa ekonomisi modeline geçiş yapıldı ve Türkiye dış ticaretinde önemli liberalizasyon hamleleri gerçekleştirildi. Bu dönemde gümrük tarifeleri azaltıldı, ithalat kısıtlamaları gevşetildi ve özel sektörün dış ticaret yapabilmesinin önü açıldı.
- **Dış Ticaret İlişkileri:** Türkiye, Ortadoğu, Avrupa ve Asya pazarlarına yönelmeye başladı. Avrupa ile ticaret ilişkileri giderek güçlendi ve özellikle sanayi malları ihracatı arttı.
- **Ekonomik Yapı:** Türkiye ekonomisi, tarımın yanında sanayi ve hizmet sektörlerini de içeren daha çeşitlendirilmiş bir yapıya doğru evrilmeye başladı.

Dış Ticaret Politikası: 1980'lerin başında Türkiye'deki ekonomi yönetimi, dış ticaretin serbestleştirilmesi adına önemli reformlara imza atmıştır. Özellikle 24 Ocak 1980 Kararları ile serbest piyasa ekonomisine geçiş yapılmış ve Türkiye'nin dış ticaretinde önemli liberalizasyon adımları atılmıştır:

Gümrük Tarifelerinin Azaltılması: Gümrük tarifeleri düşürülerek ithalat daha kolay hale getirilmiş ve dış ticaretin daha serbest bir şekilde yapılması sağlanmıştır.

Bu adım, yerli üreticileri yabancı rakiplerle daha rekabetçi bir ortamda karşılaştırmayı amaçlamaktadır.

İthalat Kısıtlamalarının Gevşetilmesi: İthalat kısıtlamaları gevşetilmiş ve dış ticaretin serbestleşmesi için gerekli olan yasal zemin hazırlanmıştır. Bu adım, özellikle ithalatçı firmalar için daha geniş bir ürün yelpazesi sunmuş ve piyasaların daha etkin çalışmasına katkı sağlamıştır.

Özel Sektörün Dış Ticaretine İzin Verilmesi: Devletin tekeli altında olan dış ticaretin, özel sektöre açılması ile özel sektörün yurtdışındaki fırsatlara daha rahat erişebilmesi sağlanmıştır. Bu, dış ticaretin daha çeşitlenmesine ve dinamik hale gelmesine yol açmıştır.

Dış Ticaret İlişkileri: 1980'ler ile birlikte Türkiye'nin dış ticaret ilişkileri de önemli değişikliklere uğramıştır:

Coğrafi Yönelim Değişiklikleri: Türkiye, Ortadoğu, Avrupa ve Asya pazarlarına yönelerek ticaret ilişkilerini çeşitlendirmiştir. Avrupa ile olan ticaret hacmi önemli bir artış göstermiştir, özellikle Avrupa pazarındaki talep artışı Türkiye'nin sanayi ürünleri ihracatının artmasına olanak sağlamıştır.

Sanayi Malları İhracatının Artması: Türkiye'nin ihracat yapısı da değişmiştir. Tarım ürünleri dışındaki sanayi malları ihracatı artmış ve Türk ekonomisinin dış ticaretinde daha fazla katma değerli ürün yer almaya başlamıştır. Bu dönemde, tekstil, otomotiv ve elektronik ürünleri gibi daha modern sektörler ön plana çıkmıştır.

Ekonomik Yapı: 1980'ler, Türkiye'nin ekonomik yapısında önemli dönüşümlere sahne olmuştur:

Sanayi ve Hizmet Sektörlerinin Gelişimi: Tarım sektörünün yanı sıra, sanayi ve hizmet sektörleri de hızla gelişmeye başlamıştır. Türkiye ekonomisi, giderek daha çeşitlenmiş bir yapıya evrilmiştir. Sanayi sektörü, üretim süreçlerini iyileştirerek daha verimli hale gelirken, hizmet sektöründe de büyümeler yaşanmıştır.

Tarımın Rolünün Azalması: Tarım, hala önemli bir sektör olmakla birlikte, sanayi ve hizmetlerin gelişmesi ile birlikte tarımın ekonomideki ağırlığı azalmıştır. Bu

değişim, Türkiye'nin ekonomisinin daha endüstriyel ve hizmet odaklı bir yapıya bürünmesini sağlamıştır.

Dışa Bağımlılığın Azalması: Serbest piyasa ekonomisine geçişle birlikte, Türkiye dışa bağımlılığını azaltmaya başlamış ve yerli üretim kapasitesini artırmaya yönelik adımlar atmıştır

1990-2000 Dönemi: Gümrük Birliği ve Avrupa İle İlişkiler

- Dış Ticaret Politikası: 1995 yılında Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Gümrük Birliği anlaşması imzalandı. Bu, Türkiye'nin dış ticaret politikasında önemli bir dönüm noktasıydı. Gümrük Birliği, Türkiye'nin Avrupa ile ticaretini kolaylaştırdı ve gümrük tarifelerini sıfırlayarak ticaretin serbestleşmesine katkı sağladı.
- Dış Ticaret İlişkileri: Avrupa Birliği, Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı haline geldi. Türkiye, Avrupa pazarına yönelik ihracatını artırırken, aynı zamanda dışa bağımlılığını artıran bir döneme girdi.
- Ekonomik Yapı: Türkiye, ekonomik büyüme sağlamak amacıyla ihracata dayalı sanayileşmeye yöneldi. Ancak, 1994 ve 2000 yıllarında yaşanan ekonomik krizler, dış ticaret politikalarının etkinliğini sınırladı.

Dış Ticaret Politikası: 1995 yılı, Türkiye'nin dış ticaret politikası açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde Avrupa Birliği (AB) ile Gümrük Birliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmanın Türkiye'nin dış ticaretine etkileri şu şekilde özetlenebilir:

Gümrük Birliği Anlaşması: Gümrük Birliği, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan ticaret ilişkilerini büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Anlaşma, Türkiye'nin AB ile yaptığı ticarette gümrük tarifelerini sıfırlamış ve serbest ticaretin önünü açmıştır. Bu, özellikle sanayi ürünlerinin ihracatını artırmış, Türkiye'nin Avrupa pazarına daha kolay ulaşabilmesini sağlamıştır.

Ticaretin Serbestleşmesi: Gümrük Birliği, sadece ticaretin serbestleşmesini değil, aynı zamanda Türkiye'nin üretim yapısını Avrupa standartlarına uyumlu hale

getirme çabalarını da teşvik etmiştir. Bu, Türkiye'nin dış ticaret politikalarındaki liberalleşmenin bir parçası olmuştur.

Dış Ticaret İlişkileri:

Avrupa Birliği ile Ticaret İlişkilerinin Güçlenmesi: Gümrük Birliği ile birlikte Avrupa Birliği, Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı haline gelmiştir. Türkiye'nin ihracatının büyük bir kısmı, AB ülkelerine yapılmaktadır. Bu dönemde Türkiye, AB pazarına yönelik ihracatını artırırken, bu pazarın hâkimiyeti Türkiye'nin dış ticaret ilişkilerinde belirleyici olmuştur.

Dışa Bağımlılığın Artışı: Türkiye'nin Avrupa pazarına bağımlılığı artarken, bu durum aynı zamanda dışa bağımlılığın da artmasına yol açmıştır. Türkiye'nin sanayi ürünleri üretimi, daha çok dışarıdan gelen hammaddeye dayanır hale gelmiş ve bu durum ekonominin dış etkilere daha duyarlı olmasına neden olmuştur.

Ekonomik Yapı:

İhracata Dayalı Sanayileşme: 1990'ların ortalarından itibaren, Türkiye'nin ekonomik büyümeyi sürdürebilmesi için ihracata dayalı sanayileşme politikasına yöneldiği görülmüştür. Türkiye'nin üretim yapısında ihracatın arttığı bu dönemde sanayi sektörü daha fazla ön plana çıkmıştır. İhracat odaklı büyüme stratejisi, Türkiye'nin üretim ve dış ticaret yapısını şekillendirmiştir.

Ekonomik Krizler ve Etkileri: Ancak, 1994 ve 2000 yıllarında Türkiye ciddi ekonomik krizlerle karşılaşmıştır. 1994 krizi, Türkiye'nin dış ticaret dengesini olumsuz yönde etkilemiş, döviz kurlarında aşırı dalgalanmalara ve ithalatın azalmasına yol açmıştır. 2000 yılında ise Türkiye, ekonomik istikrarsızlıklar ve yapısal sorunlarla boğuşmuş, dış ticaret politikalarının etkinliği kısıtlanmıştır. Krizler, hem iç talep hem de dış ticaret hacmi açısından olumsuz etkiler yaratmış, Türkiye'nin dışa bağımlılığını daha da artırmıştır.

2000-2010 Dönemi: Küresel Entegrasyon ve Serbest Ticaret Anlaşmaları

- Dış Ticaret Politikası: 2000'li yıllarda Türkiye, küresel ticaret düzenine entegrasyonunu hızlandırdı ve serbest ticaret anlaşmalarını artırarak dış ticaretini çeşitlendirmeyi amaçladı. Bununla birlikte, Avrupa Birliği üyelik

süreci de dış ticaret politikalarının şekillenmesinde önemli bir etken oldu.

- Dış Ticaret İlişkileri: Türkiye, birçok ülke ve bölgeyle ikili serbest ticaret anlaşmaları yaparak, dış ticaretini çeşitlendirdi. Ayrıca, Orta Doğu, Asya ve Afrika pazarlarına yönelik yeni ticaret stratejileri benimsendi.
- Ekonomik Yapı: Türkiye'nin sanayi üretimi, hizmet sektörü ve dış ticaret gelirleri artarken, ülke ekonomisi genel olarak büyüme kaydetti. Ancak, bu dönemde enflasyon ve dış borç sorunu gibi yapısal sorunlar da devam etti.

Dış Ticaret Politikası: 2000'li yıllarda Türkiye, küresel ticaret düzenine entegrasyonunu hızlandırmaya yönelik adımlar atmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin dış ticaret politikalarında belirgin değişiklikler ve dönüşümler olmuştur:

Serbest Ticaret Anlaşmaları ve Ticaretin Çeşitlendirilmesi: Türkiye, dış ticaretini daha da çeşitlendirmek amacıyla serbest ticaret anlaşmalarını artırmıştır. Bu dönemde birçok ülke ve bölgeyle ikili serbest ticaret anlaşmaları yapılmış, bu da Türkiye'nin dış ticaret ilişkilerini genişletmesine olanak tanımıştır. Bu anlaşmalar sayesinde Türkiye, ticaretin serbestleşmesi ile gümrük tarifelerinden daha az etkilenmiş ve farklı pazarlarla ilişkilerini güçlendirmiştir.

Avrupa Birliği Üyelik Süreci: Türkiye'nin AB üyelik süreci de dış ticaret politikalarının şekillenmesinde önemli bir etken olmuştur. AB ile müzakereler, Türkiye'nin dış ticaret politikalarını daha liberal bir yapıya kavuşturmuş, aynı zamanda Avrupa ile olan ticaretin derinleşmesini sağlamıştır. Gümrük Birliği anlaşmasının ardından, AB ile ticaret ilişkileri daha da pekişmiş ve Türkiye'nin dış ticaret politikaları Avrupa standartlarına uyumlu hale getirilmiştir.

Dış Ticaret İlişkileri: Türkiye, 2000'li yıllarda dış ticaret ilişkilerini daha geniş bir yelpazeye yaymaya yönelik stratejiler benimsemiştir:

İkili Serbest Ticaret Anlaşmaları: Türkiye, birçok ülke ve bölge ile ikili serbest ticaret anlaşmaları yaparak dış ticaretini çeşitlendirmiştir. Bu anlaşmalar, Türkiye'nin yeni pazarlara açılmasını sağlamış ve dış ticaretin daha dengeli bir şekilde gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Yeni Pazarlara Yönelim: Türkiye, Orta Doğu, Asya ve Afrika pazarlarına yönelik yeni ticaret stratejileri benimsemiştir. Bu dönemde Türkiye, geleneksel pazarların yanı sıra, gelişen pazarlar ve yeni ekonomilerle de ticaret ilişkilerini derinleştirmiştir. Özellikle Orta Doğu ve Asya ülkeleriyle olan ticaret artmış ve Türkiye bu bölgelere ihracatını artırmıştır.

Ekonomik Yapı:

Sanayi Üretimi ve Hizmet Sektörü: Türkiye'nin ekonomik yapısında büyük değişiklikler yaşanmıştır. Sanayi üretimi, hizmet sektörü ve dış ticaret gelirleri artarken, ülke ekonomisi genel olarak büyüme kaydetmiştir. Özellikle sanayi üretimindeki artış, Türkiye'nin ihracatını artırarak ekonomik büyüme sağlanmasına yardımcı olmuştur.

Yapısal Sorunlar: Bununla birlikte, 2000'li yıllarda Türkiye, enflasyon ve dış borç gibi yapısal sorunlarla mücadele etmeye devam etmiştir. Enflasyon oranlarındaki dalgalanmalar, Türkiye'nin ekonomik istikrarını tehdit etmiş ve döviz kuru üzerinde baskı oluşturmuştur. Ayrıca, dış borç yükü, Türkiye'nin ekonomik büyümesini kısıtlayan faktörlerden biri olmuştur. Bu durum, Türkiye'nin dış ticaretinde bazı zorluklara yol açmış ve ekonomik dengeyi bozan unsurlar arasında yer almıştır.

2010-2020 Dönemi: İhracata Dayalı Büyüme ve Bölgesel Güç

- Dış Ticaret Politikası: Türkiye, bölgesel entegrasyonunu artırarak, stratejik ortaklıklar kurma yoluna gitti. Hem Batı hem de Doğu pazarlarına yönelik dış ticaret politikalarını çeşitlendirdi. 2011'de kurulan Türk Konseyi gibi bölgesel organizasyonlarla, Orta Asya ve çevresindeki ülkelerle ekonomik ilişkilerini güçlendirdi.
- Dış Ticaret İlişkileri: Avrupa Birliği ile ticaret devam ederken, Türkiye Asya, Afrika ve Ortadoğu pazarlarına yönelik güçlü ticaret ilişkileri geliştirdi.
- Ekonomik Yapı: İhracata dayalı büyüme stratejisi, Türkiye'nin ekonomisinde güçlü bir ivme yarattı. Ancak, küresel krizler ve iç siyasi dalgalanmalar, dış ticaretin etkinliğini zaman zaman etkiledi.

Dış Ticaret Politikası: 2010'lu yıllarda Türkiye, dış ticaret stratejilerini daha fazla çeşitlendirerek ve bölgesel entegrasyonu artırarak küresel pazarlarda daha güçlü bir yer edinmeye çalışmıştır:

Bölgesel Entegrasyon ve Stratejik Ortaklıklar: Türkiye, dış ticaret ilişkilerini hem Batı hem de Doğu pazarlarında güçlendirmek için stratejik adımlar atmıştır. Özellikle, Türk Konseyi gibi bölgesel organizasyonlar kurarak, Orta Asya ve çevresindeki ülkelerle ekonomik ilişkilerini artırmayı amaçlamıştır. Bu girişimler, Türkiye'nin bölgesel güç olma hedefini pekiştirmiş ve bu ülkelerle ticaret hacmini artırmıştır.

Batı ve Doğu Pazarları: Türkiye'nin dış ticaret politikalarında Batı Avrupa ile olan ilişkilerin yanı sıra, Orta Asya, Afrika ve Ortadoğu pazarlarına yönelme stratejisi de öne çıkmıştır. Bu süreç, Türkiye'nin geleneksel Avrupa pazarlarıyla olan ticaretinin yanında, yeni yükselen pazarlarla da daha fazla ticaret yapmasını sağlamıştır.

Dış Ticaret İlişkileri: Türkiye'nin dış ticaret ilişkilerinde önemli bir çeşitlenme gözlemlenmiştir:

Avrupa Birliği ile İlişkiler: Türkiye, Avrupa Birliği ile olan ticaret ilişkilerini devam ettirirken, Avrupa pazarına yönelik ihracatını artırmayı sürdürmüştür. Bu süreç, Türkiye'nin ekonomik entegrasyonunu derinleştirmiş ve AB ile olan ticaret hacmini büyötmüştür.

Asya, Afrika ve Ortadoğu Pazarları: Türkiye, 2010'lu yıllarda dış ticaret ilişkilerini Avrupa dışındaki pazarlara yönelik olarak güçlendirmiştir. Özellikle Asya, Afrika ve Ortadoğu pazarlarına yönelik güçlü ticaret ilişkileri geliştirilmiştir. Bu dönemde Türkiye, bu bölgelerdeki ülkelerle ekonomik ve ticari işbirliklerini derinleştirerek dış ticaretini çeşitlendirmiştir.

Ekonomik Yapı: Türkiye'nin ekonomik yapısında 2010'lu yıllarda önemli değişiklikler yaşanmıştır:

İhracata Dayalı Büyüme Stratejisi: Türkiye, ihracata dayalı büyüme stratejisi izleyerek ekonomik büyüme hedeflemiştir. Bu strateji, Türkiye'nin ekonomisinde güçlü bir ivme yaratmış ve sanayi üretimi ile ihracat gelirleri artmıştır. Özellikle sanayi sektöründe yapılan yatırımlar, Türkiye'nin dünya ticaretindeki payını artırmıştır.

Küresel Krizler ve İç Siyasi Dalgalanmalar: Ancak, küresel ekonomik krizler ve iç siyasi dalgalanmalar Türkiye'nin dış ticaretinin etkinliğini zaman zaman olumsuz etkilemiştir. Küresel krizler, Türkiye'nin dış ticaretinde dalgalanmalara yol açmış ve dış ticaret hacminin büyümesini sınırlamıştır. Ayrıca, iç siyasi istikrarsızlıklar ve değişen iç politikalar, Türkiye'nin dış ticaret ilişkilerini etkileyen dışsal faktörler arasında yer almıştır.

2020-2023 Dönemi: Dijital Dönüşüm ve Küresel Ticaretin Yeniden Şekillenmesi

- Dış Ticaret Politikası: Türkiye, dijitalleşen küresel ticaret dünyasında daha aktif bir rol oynamak için ticaretin dijitalleşmesine yönelik adımlar attı. Bu dönemde, dijital platformlar üzerinden yapılan ticaretin önemi arttı. Ayrıca, küresel tedarik zincirleri üzerinde etki yaratacak adımlar atıldı.
- Dış Ticaret İlişkileri: Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği'nin modernizasyonu ve yeni ticaret anlaşmaları ile Afrika, Orta Doğu ve Asya pazarlarına yönelik stratejiler ön plana çıktı.
- Ekonomik Yapı: Türkiye, dijital dönüşümü ekonomik büyüme hedeflerine entegre etmeye çalıştı. Ancak pandemi sonrası dönemde yaşanan küresel ekonomik belirsizlikler, dış ticaret politikalarını etkilemeye devam etti.

Dış Ticaret Politikası: 2020'ler, dijitalleşen küresel ticaret ortamında Türkiye'nin yeni stratejiler geliştirdiği bir dönem olmuştur:

Dijitalleşen Ticaret: Türkiye, küresel ticaretin dijitalleşmesi ile paralel olarak dijital platformlar üzerinden yapılan ticaretin önemini artırmaya yönelik adımlar atmıştır. Bu strateji, özellikle e-ticaret ve dijital hizmetler alanında fırsatlar yaratmış ve Türkiye'nin dijital ekonomideki payını artırmaya yönelik bir dizi reform gerçekleştirilmiştir.

Küresel Tedarik Zincirleri: Türkiye, küresel tedarik zincirlerinde yaşanan değişimlere uyum sağlamak için çeşitli stratejiler benimsemiştir. Küresel pandeminin etkisiyle ortaya çıkan tedarik zincirindeki aksaklıklar, Türkiye'nin bu alanda etkinlik yaratacak adımlar atmasını gerektirmiştir. Türkiye, bu dönemde kendi üretim

kapasitesini artırmayı, lojistik altyapısını güçlendirmeyi ve tedarik zincirindeki esneklik ve sürdürülebilirliği iyileştirmeyi hedeflemiştir.

Dış Ticaret İlişkileri: Türkiye, dış ticaret ilişkilerini çeşitlendirmeye ve farklı pazarlara yönelmeye devam etmiştir:

Gümrük Birliği Modernizasyonu ve Yeni Ticaret Anlaşmaları: Türkiye, Avrupa Birliği ile olan Gümrük Birliği anlaşmasını modernize etmek için çeşitli müzakerelere başlamış ve daha fazla serbest ticaret anlaşması yaparak dış ticaretini çeşitlendirmiştir. Bu modernizasyon süreci, Türkiye'nin AB ile olan ticaret ilişkilerini daha dinamik ve karşılıklı fayda sağlayacak bir hale getirmeyi amaçlamaktadır.

Afrika, Orta Doğu ve Asya Pazarları: Türkiye, özellikle Afrika, Orta Doğu ve Asya pazarlarına yönelik stratejilerini güçlendirmiştir. Bu bölgeler, Türkiye'nin ekonomik ilişkilerini derinleştirmesi gereken önemli alanlar olarak ön plana çıkmıştır. Türkiye'nin bu pazarlara yönelik ticaret hacmi artmış, bölgesel iş birlikleri geliştirilmiştir.

Ekonomik Yapı: Türkiye'nin ekonomik yapısında dijital dönüşümün etkisi büyük olmuştur:

Dijital Dönüşüm ve Ekonomik Büyüme: Türkiye, dijital dönüşümü ekonomik büyüme hedeflerine entegre etmeye çalışmıştır. Bu dönüşüm, sanayi üretimi, finansal hizmetler ve perakende ticaret gibi alanlarda dijitalleşmenin getirdiği verimlilik artışlarını kapsar. Ayrıca, dijitalleşen ticaretin Türkiye ekonomisine yeni fırsatlar sunduğu bir dönem yaşanmıştır.

Pandemi Sonrası Küresel Ekonomik Belirsizlikler: Pandemi sonrası dönemde yaşanan küresel ekonomik belirsizlikler, dış ticaret politikalarını etkilemeye devam etmiştir. Pandemi, ticaret hacminin düşmesine, küresel arz ve talep dengesizliğine yol açmış ve Türkiye'nin dış ticaret ilişkilerinde zorluklar yaşanmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, Türkiye, dijitalleşme ve ticaretin dönüşümü yoluyla ekonomik belirsizliklere karşı dayanıklılığını artırmaya yönelik stratejiler geliştirmiştir.

2.1.1. 2000-2008 Dönemi: Küreselleşme ve Büyüme

2000-2008 dönemi, Türkiye'nin ekonomik yapısında önemli dönüşümlerin yaşandığı, küresel ekonomik entegrasyonun arttığı ve dış ticaretin büyüdüğü bir dönem olmuştur. Bu dönemde, Türkiye dış ticaretinde önemli bir ivme kazandı ve küreselleşme ile birlikte dışa bağımlılığını artırarak ekonomik büyüme sağladı. Ancak, bu dönemdeki büyüme, küresel finansal krizle birlikte bazı yapısal zorlukları da beraberinde getirdi. Aşağıda bu dönemdeki dış ticaret politikalarına ve ekonomik gelişmelere detaylı olarak değinilmektedir:

1. Küreselleşme ve Ekonomik Entegrasyon

Dış Ticaretin Artan Rolü: Türkiye, küresel ticaretin artan şekilde entegre olduğu bir dönemde, dış ticarete dayalı büyüme stratejisini benimsemeye başladı. 1995'te Avrupa Birliği ile imzalanan Gümrük Birliği anlaşması, Türkiye'nin AB ile olan ticaretinin hızla artmasına ve ihracatın daha fazla çeşitlenmesine katkı sağladı.

Serbest Ticaret Anlaşmaları: Türkiye, dış ticaretini daha da çeşitlendirmek amacıyla başta Orta Doğu, Afrika ve Asya olmak üzere farklı bölgelerle de serbest ticaret anlaşmaları yapmaya başladı. Bu dönemde yapılan anlaşmalar, Türkiye'nin dış ticaretinin coğrafi çeşitlenmesine olanak tanıdı.

2. Ekonomik Büyüme ve İhracat Artışı

İhracatın Yükselmesi: Türkiye'nin 2000'li yılların başında artan ihracat performansı, ülkenin ekonomik büyümesinin önemli bir kaynağı oldu. Özellikle otomotiv, tekstil, elektronik ve makine sektörlerinde yapılan üretim ve ihracat artışı dikkat çekti. Bu sektörlerin dış ticarete olan katkısı, Türkiye ekonomisinin büyümesine büyük katkı sağladı.

Ekonomik Büyüme Oranı: Türkiye, bu dönemde yıllık ortalama %6 oranında büyüme gerçekleştirdi. İhracatın artışı, sanayi üretiminin artışı ve küresel tedarik zincirlerine entegrasyon, büyüme oranlarının yükselmesinde etkili oldu.

3. Döviz Kuru ve Cari Açık

Döviz Kuru Politikaları: 2001 yılı Türkiye için ekonomik kriz yılıydı, ancak kriz sonrası yapılan ekonomik reformlar, Türkiye'nin döviz kuru politikasını yeniden şekillendirdi. 2002'den itibaren Türk Lirası, dalgalı kur rejimine geçti ve Türkiye'nin dış ticaret ilişkileri buna paralel olarak şekillendi. Döviz kuru, Türkiye'nin dış ticaretinde rekabetçi avantaj sağlamaya yönelik kullanıldı.

Cari Açık Sorunu: 2000'li yılların sonunda Türkiye'nin ekonomik büyümesinin sürmesine rağmen, dış ticaret açığı ve cari açık sorunu belirginleşti. Türkiye, dışarıdan aldığı borçlarla bu açığı finanse etmeye çalıştı. Bu durum, ülkenin ekonomik büyümesinin sürdürülebilirliği açısından riskler taşıdı.

4. AB ile İlişkiler ve Gümrük Birliği'nin Etkisi

Gümrük Birliği Anlaşması: 1995'te imzalanan Gümrük Birliği, 2000-2008 dönemi boyunca Türkiye ile AB arasındaki ticaretin hızlı bir şekilde artmasını sağladı. AB ile ticaretin büyümesi, Türkiye'nin sanayi üretimini ve dış ticaretini güçlendirdi. Ancak, Türkiye'nin AB'ye ihracat yapabilmesi için uyum sürecinde yaptığı reformlar, ekonomik yapıyı çağdaşlaştırdı.

AB'ye Üyelik Perspektifi: 2000'li yılların başından itibaren Türkiye'nin AB üyeliği için müzakereler başladı. Bu süreç, Türkiye'nin dış ticaret politikalarında önemli bir etkidir. AB ile ilişkilerin güçlenmesi, Türkiye'nin dış ticaretinde daha fazla çeşitlenmeye ve kalitesel bir artışa neden oldu.

5. Küresel Krizin Etkileri (2008)

Küresel Finansal Kriz: 2008 yılında patlak veren küresel finansal kriz, Türkiye'nin dış ticaretini ve ekonomik büyümesini de olumsuz etkiledi. Türkiye'nin ihracat pazarlarındaki talep daralması, dış ticaret açığının büyümesine ve cari açığın artmasına yol açtı. Ayrıca, küresel finansal kriz Türkiye'nin döviz rezervlerini zorladı ve dış borç sorunu daha fazla ön plana çıktı.

Krizin Türkiye'ye Etkisi: Türkiye, krizden önemli ölçüde etkilenmiş olsa da hızlı bir toparlanma sürecine girdi. 2009 yılının ikinci yarısında Türkiye, büyüme oranlarını artırmaya başladı ancak küresel ekonomik dalgalanmalara karşı kırılganlık devam etti.

2.1.2. 2008-2013 Dönemi: Küresel Ekonomik Krizin Etkileri

2008-2013 dönemi, Türkiye'nin dış ticaretinde ve ekonomik yapısında önemli değişimlerin yaşandığı, aynı zamanda küresel ekonomik kriz nedeniyle dış ticaretin olumsuz etkilerle karşılaştığı bir dönemdir. Küresel finansal kriz, dünya genelinde ekonomik büyüme hızını yavaşlatmış, ticaret hacmini daraltmış ve Türkiye'nin dış ticaret ilişkilerini yeniden şekillendiren dinamikleri ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin dış ticaret politikaları, büyüme stratejileri, döviz kuru politikaları ve küresel rekabetin etkisi önemli bir rol oynamıştır.

1. Küresel Ekonomik Kriz ve Türkiye'ye Etkileri

Finansal Kriz ve İhracat Pazarları: 2008 yılında patlak veren küresel finansal kriz, Türkiye'nin en önemli dış ticaret pazarlarından olan Avrupa Birliği (AB) ve ABD gibi ekonomilerde talep daralmasına yol açtı. Türkiye'nin ihracatını yönlendirdiği bu pazarların küçülmesi, Türk ihracatçılarının zorluklar yaşamasına sebep oldu. Bununla birlikte, Türkiye'nin dış ticaret hacmi ve büyüme hızında önemli bir yavaşlama gözlemlendi.

İhracatın Daralması: Krizle birlikte, Türkiye'nin 2008'deki ihracat artışı yüzde 7'nin altına düşerken, kriz sonrası 2009 yılında Türkiye, ihracatında ciddi bir daralma yaşadı. Ancak, bu daralma kısa vadeli oldu ve 2010 sonrası tekrar büyümeye başlandı. Krizin ardından Türkiye, alternatif pazarlar arayarak dış ticaretinin çeşitlendirilmesine yönelik stratejiler geliştirdi.

2. Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Yapısal Değişiklikler

Yeni İhracat Pazarları: Krizin etkileriyle birlikte, AB pazarındaki daralmayı telafi edebilmek adına Türkiye, dış ticaretini çeşitlendirmeye yönelik adımlar atmaya başladı. Ortadoğu, Afrika, Asya ve Uzak Doğu pazarları, Türkiye'nin dış ticaretinin yönlendirildiği yeni bölgeler haline geldi. Türkiye'nin bölgesel ekonomik işbirlikleri arttı ve bu, dış ticaretin çeşitlenmesini sağladı.

İhracatın Kalitesel Değişimi: 2008-2013 dönemi, Türkiye'nin ihracat yapısında daha kaliteli ve katma değerli ürünlerin artış gösterdiği bir dönemi ifade

etmektedir. Özellikle otomotiv, beyaz eşya, makine ve teknoloji ürünleri gibi alanlarda ihracat artışı sağlandı.

3. Döviz Kuru ve Para Politikaları

Döviz Kuru Dalgalanması: Küresel kriz, gelişmekte olan piyasalarda döviz kuru dalgalanmalarına yol açtı. Türkiye de bu durumu yaşadı ve Türk Lirası, 2008 krizinin etkisiyle değer kaybetti. Ancak, Türkiye Merkez Bankası, döviz kuru politikasında esnek bir yaklaşım benimseyerek, dış ticaretin sürdürülebilirliğini sağlamaya çalıştı.

Faiz Politikaları ve Enflasyon: Türkiye, ekonomik büyümeyi teşvik edebilmek adına faiz indirimlerine gitti. Ancak bu durum, enflasyonist baskıları arttırdı. Kriz sonrası dönemde enflasyonla mücadele ve döviz kuru istikrarı sağlamak, hükümetin öncelikleri arasında yer aldı.

4. Cari Açık ve Finansman Sorunları

Cari Açık Sorunu: 2008-2013 dönemi, Türkiye'nin cari açığının artmaya devam ettiği bir dönemdir. Türkiye'nin büyüme stratejileri, dış borçlanmaya dayalı olarak sürdü, bu da cari açığı daha fazla artırdı. Küresel ekonomik kriz nedeniyle Türk lirası değer kaybettikçe, dış borç yükü daha da arttı ve finansman sorunları ortaya çıktı.

Finansal Krizin Türkiye Üzerindeki Yansımaları: Türkiye, finansal krizden önemli ölçüde etkilenmiş olsa da, yapısal reformlar ve büyüme stratejileri ile kriz sonrası toparlanmayı hızlandırdı. Ancak, dış borç ve cari açık gibi makroekonomik sorunlar bu dönemde önemli bir risk olarak kaldı.

5. Dış Ticaretin Geliştirilmesi ve Kriz Sonrası Stratejiler

Yeni Pazar Arayışları: Kriz sonrası dönemde Türkiye, dış ticaretini AB dışındaki pazarlara kaydırmayı hedefledi. Bu dönemde, Latin Amerika, Orta Asya ve Uzak Doğu gibi yeni pazarlara yapılan ihracat artış gösterdi.

İhracat Stratejileri: Türkiye, krizin etkilerini aşabilmek için, ihracatçılara yönelik destek paketleri ve teşvikler geliştirdi. Dış ticaretin çeşitlendirilmesi, yeni pazarlar arayışında en önemli stratejilerden biri oldu.

İhracat Kredisi ve Destekler: Türkiye, ihracatçı firmaları desteklemek amacıyla çeşitli kredi imkanları ve teşvikler sundu. Ayrıca, dış ticaretin daha fazla finansal destek alabilmesi için altyapı iyileştirmeleri gerçekleştirildi.

6. Türkiye'nin Küresel Rekabet Gücü ve Kriz Sonrası Durumu

Rekabetçi Avantajlar: Türkiye, kriz sonrası dönemde uluslararası rekabet gücünü artırmaya yönelik politikalara yöneldi. Gelişmiş sanayi altyapısı, iş gücü verimliliği ve düşük üretim maliyetleri, Türkiye'nin rekabetçi avantaj sağladığı alanlar oldu.

Sanayi Politikaları: Türkiye, sanayi politikalarını daha fazla dış ticaret dostu hale getirerek, küresel ticaretin parçası olmaya devam etti. 2010 sonrası dönemde, Türkiye'nin ihracatını daha fazla teknolojik ve katma değerli ürünlerle güçlendirmeye yönelik çalışmalar yapıldı.

2.1.3. 2013-2023 Dönemi: Ekonomik Dalgalanmalar ve İstikrarsızlık

2013-2023 dönemi, Türkiye ekonomisi için önemli bir dönemeç olmuş ve dış ticaretin gelişimi, küresel ve içsel faktörler tarafından şekillendirilmiştir. Bu dönemde Türkiye, hem iç politikalarındaki değişimlerle hem de dış ekonomik şoklarla mücadele etmiştir. Küresel ticaret savaşları, döviz kuru dalgalanmaları, jeopolitik riskler ve iç siyasi istikrarsızlıklar gibi etkenler, Türkiye'nin dış ticaret performansını doğrudan etkilemiştir. Aynı zamanda, pandemi sonrası ekonomik toparlanma ve küresel tedarik zincirindeki değişimler de Türkiye'nin dış ticaretinde önemli rol oynamıştır. Bu dönemdeki gelişmelerin detaylı incelemesi aşağıda yer almaktadır.

1. Küresel Ticaretin Yeniden Şekillenmesi

ABD-Çin Ticaret Savaşları ve Türkiye'nin Durumu: 2018 yılında başlayan ABD-Çin ticaret savaşları, küresel ticaretin dinamiklerini değiştirdi. Türkiye, bu sürecin getirdiği fırsatları değerlendirmek amacıyla ABD ile olan ticaret ilişkilerinde bazı stratejik adımlar attı. Aynı zamanda, Çin'e yapılan ihracatın arttığı gözlemlendi, ancak bu dönemde ticaret savaşlarının Türkiye'nin dünya ticaretindeki yerini daha fazla etkileyebilmesi için stratejik yönelimlere ihtiyaç duyuldu.

Pandemi ve Küresel Tedarik Zinciri Sorunları: COVID-19 pandemisi, küresel tedarik zincirinde büyük aksamalara yol açtı. Türkiye, pandemi sürecinin ilk evrelerinde ciddi bir ekonomik daralma yaşasa da, 2020'nin ikinci yarısından itibaren toparlanma sürecine girdi. Ancak, pandemi kaynaklı lojistik ve tedarik zinciri problemleri, Türkiye'nin dış ticaretinin verimli bir şekilde işlemlerini engelledi.

2. Türkiye'nin Döviz Kuru Dalgalanmaları ve Ekonomik İstikrarsızlık

Türk Lirası'nın Değer Kaybı: 2018 yılında Türkiye'nin ekonomik istikrarına yönelik ciddi bir darbe olmuş ve döviz kuru, Türk Lirası'nın hızla değer kaybetmesine yol açan bir dizi iç ve dış etkenle karşı karşıya kalmıştır. 2018'deki döviz krizi, Türkiye'nin dış ticaretinde maliyet artışlarına, ithalat fiyatlarının yükselmesine ve enflasyonist baskılara neden oldu. Bu dönemde, Türkiye'nin dış ticaret açığı önemli ölçüde arttı.

Faiz Politikaları ve Enflasyon: 2019-2020 yıllarında Türkiye, faiz indirimine gitmiş olsa da, yüksek enflasyon ve döviz kuru dalgalanmaları ekonomik istikrarsızlık yaratmaya devam etti. Hükümetin faiz indirimi stratejisi, Türk Lirası'nın değer kaybını daha da hızlandırırken, dış ticaretin maliyet yapısını zorlaştırdı. Yüksek faiz oranları ve enflasyon, dış ticaretin sürdürülebilirliğini tehlikeye soktu.

3. Jeopolitik Riskler ve Türkiye'nin Dış Ticaret Politikaları

Suriye ve Ortadoğu'daki Gerilimler: Türkiye'nin Ortadoğu'daki jeopolitik pozisyonu, dış ticaret ilişkileri üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Suriye iç savaşının devam etmesi ve bölgedeki diğer jeopolitik riskler, Türkiye'nin sınır komşuları ile ticaretini kısıtlamış, aynı zamanda bölgesel işbirliklerinde de zorluklar yaratmıştır.

Rusya-Ukrayna Savaşı ve Türkiye: 2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi, dünya ekonomisinde büyük bir şok etkisi yaratmış ve Türkiye de bu durumdan etkilenmiştir. Türkiye, Rusya ile olan ekonomik ilişkilerinin önemini korurken, Batı ülkeleriyle olan dış ticaret ilişkilerini de yeniden şekillendirmiştir. Türkiye, Rusya ile yaptığı ticaretin yanı sıra, savaş nedeniyle oluşan enerji tedarikindeki zorlukları aşabilmek için çeşitli stratejiler geliştirmiştir.

4. İhracatın Artışı ve Dış Ticaretin Çeşitlenmesi

İhracatın Yükselişi: 2013-2023 dönemi, Türkiye'nin ihracatını artırmaya yönelik pek çok stratejik adımın atıldığı bir dönem olmuştur. Özellikle otomotiv, beyaz eşya, elektrikli cihazlar ve tekstil ürünleri gibi sektörlerde ihracat artışı sağlanmıştır. Türkiye, AB dışındaki pazarlarla ilişkilerini geliştirmiş ve Asya, Afrika gibi bölgelere ihracatını artırmıştır.

Yeni Pazar Stratejileri: 2020'li yılların başında Türkiye, geleneksel pazarlarda karşılaştığı zorluklara rağmen, Afrika ve Asya gibi bölgelere olan ihracatını artırmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin ihracat yapısını çeşitlendirmeye yönelik teşvik politikaları ve dış ticaret anlaşmaları da önemli bir rol oynamıştır.

5. Türkiye'nin Dış Ticaret Politikaları ve Destekler

İhracat Teşvik Paketleri ve Politikaları: Türkiye, 2013-2023 dönemi boyunca, ihracatçılara yönelik pek çok teşvik programı uygulamıştır. Özellikle döviz kurlarındaki dalgalanmalara karşı, ihracatçılara destek sağlamak için finansal teşvikler ve kredi imkanları sunulmuştur.

Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA): Türkiye, bu dönemde serbest ticaret anlaşmaları (STA) yaparak, dış ticaretini artırmaya yönelik adımlar atmıştır. Özellikle Afrika ülkeleri ve Orta Asya Cumhuriyetleri ile yapılan STA'lar, Türkiye'nin dış ticaretinin çeşitlenmesine ve yeni pazarlar bulmasına katkı sağlamıştır.

6. Pandemi Sonrası Ekonomik Toparlanma ve Küresel İşbirlikleri

Pandemi Sonrası Toparlanma: 2020'deki küresel ekonomik daralmanın ardından, Türkiye dış ticaretini artırarak 2021'de bir toparlanma sürecine girmiştir. Yüksek talep ve yeni pazarlarla yapılan anlaşmalar sayesinde Türkiye, dış ticaretinde büyüme kaydetmiştir.

Küresel Tedarik Zincirine Entegrasyon: Türkiye, küresel tedarik zincirinin yeniden yapılandığı dönemde, tedarik zincirindeki boşlukları fırsata çevirerek, dış ticaretinde önemli bir sıçrama yapmıştır. Bu dönemde, özellikle yüksek teknoloji ürünlerine olan talebin artmasıyla birlikte Türkiye'nin ihracat kalitesindeki iyileşme dikkat çekici olmuştur.

2013-2023 dönemi, Türkiye'nin dış ticaret stratejilerinin hem küresel hem de yerel faktörlerden etkilendiği bir süreçtir. Küresel ekonomik dalgalanmalar, döviz kuru istikrarsızlıkları, jeopolitik riskler ve pandemi gibi olgular, Türkiye'nin dış ticaretinin seyrini doğrudan etkilemiştir. Türkiye, değişen küresel ticaret koşullarına uyum sağlamak ve yeni pazarlar bulmak amacıyla çeşitli stratejik adımlar atmış, dış ticaretini çeşitlendirerek, ihracatını artırmayı başarmıştır. Bu süreçte uygulanan dış ticaret politikaları ve teşvikler, Türkiye'nin ekonomik toparlanmasına önemli katkılar sağlamıştır. 2023 yılı itibariyle Türkiye, dış ticaretini daha dayanıklı bir hale getirebilmek için yapısal reformlara devam etmekte ve küresel ekonomik zorluklarla başa çıkmak için stratejiler geliştirmektedir.

Tablo 1: 2013-2023 Dönemi İçin Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Gelişmeler

Dönem	Önemli gelişmeler ve faktörler	Etkileri
2013-2018	- Küreselleşme ve artan ticaret hacmi - Küresel ekonomik büyüme - Küresel ekonomik büyüme	- Türkiye'nin dış ticaretinin genel olarak büyümesi - İhracat artışı, özellikle otomotiv, tekstil ve gıda sektörlerinde büyüme - İhracat pazarlarının çeşitlenmesi, fakat bölgesel risklerin artması
2018-2020	- ABD-Çin ticaret savaşları ve küresel ticaretin şekillenmesi - Türk Lirası'nın değer kaybı ve döviz kuru dalgalanmaları	- Türkiye'nin ticaret ilişkilerinde yeni fırsatlar, fakat belirsizlikler - İthalat maliyetlerinin artması, dış ticaret açığının yükselmesi
2020-2021	- COVID-19 pandemisi ve küresel tedarik zincirindeki aksaklıklar - Türkiye'nin pandemi sonrası ekonomide toparlanma çabaları	- Ekonomik daralma ve ihracatın duraklaması, fakat pandemi sonrası toparlanma - İhracat artışı, özellikle yeni pazarlara açılım
2021-2023	- Rusya-Ukrayna savaşı ve küresel ekonomik dalgalanmalar - Türkiye'nin Asya, Afrika pazarlarına yönelmesi - Yüksek enflasyon ve döviz kuru istikrarsızlığı - Serbest Ticaret Anlaşmalarının (STA) artışı ve dış ticaret teşvikler	- Türkiye'nin enerji tedarikindeki zorluklarla karşılaşması, ancak ticaretin çeşitlenmesi - Dış ticaretin daha fazla çeşitlenmesi, yeni pazarlarla ilişkilerin artması - Türkiye'nin dış ticaret yapısının zayıflaması, iç piyasa belirsizlikleri - Türkiye'nin ihracatını artırması, yeni pazarlarla ticaret ilişkilerinin güçlenmesi

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Bu tablo, Türkiye'nin dış ticaretinin 2013-2023 dönemi arasındaki önemli gelişmeleri ve bu gelişmelerin dış ticaret üzerindeki etkilerini genel hatlarıyla özetlemektedir.

2.2. Türkiye'nin İhracat ve İthalat Yapısı

Türkiye'nin dış ticaret yapısı, ihracat ve ithalatın dinamikleriyle şekillenmiş ve ekonomik büyüme ile gelişim süreçlerinde önemli bir rol oynamıştır. İhracat ve ithalat arasındaki denge, ekonomik sağlığın önemli göstergelerindendir. Türkiye'nin ihracat ve ithalat yapısı, başlıca sektörler, ürün grupları ve ticaret yapılan ülkeler bakımından farklılıklar arz etmektedir.

1. İhracat Yapısı

Türkiye'nin ihracat yapısı, yıllar içinde farklı sektörlerin etkisiyle çeşitlenmiş olup, en büyük ihracat kalemleri genellikle sanayi ürünleri, otomotiv, tekstil, gıda ve tarım ürünleri olmuştur. Türkiye'nin son yıllarda yaptığı stratejik yatırımlar, özellikle dış pazarlar için üretim ve tedarik zinciri odaklı olmuştur. Türkiye'nin ihracat yapısındaki bazı özellikler şunlardır:

Sanayi Ürünleri: Türkiye'nin ihracatının büyük bir kısmı sanayi ürünlerinden oluşmaktadır. Özellikle otomotiv, makina, elektrikli cihazlar, demir-çelik gibi sektörlerde güçlü bir varlık gösterilmektedir.

Tarım Ürünleri: Tarım sektörü Türkiye için önemli bir ihracat kalemi olmuştur. Bu ürünler arasında meyve-sebze, buğday, pamuk, zeytin, fındık gibi ürünler yer almaktadır. Türkiye, özellikle Orta Doğu ve Avrupa ülkelerine bu ürünleri ihraç etmektedir.

Tekstil ve Hazır Giyim: Türkiye, dünyanın önde gelen tekstil üreticisi ve ihracatçılarından biridir. Özellikle Avrupa ve Orta Doğu pazarlarına önemli ihracatlar gerçekleştirilmiştir.

Kimyasallar ve Plastik: Kimyasal ürünler, plastik mamuller ve sentetik elyaflar da Türkiye'nin dış ticaretinde önemli yer tutmaktadır.

Elektrikli Cihazlar ve Elektronik: Elektronik sektöründe yapılan ihracat artan bir trend izlemektedir. Türkiye, cep telefonları, elektronik eşya ve televizyon gibi ürünleri ihraç etmektedir.

İhracatın Yapıldığı Başlıca Ülkeler:

Avrupa Birliği Ülkeleri: Türkiye'nin en büyük ticaret partneri olan Avrupa Birliği, başta Almanya, İngiltere, İtalya ve Fransa olmak üzere büyük bir pazar oluşturur. İhracatın önemli bir kısmı bu bölgelere yapılmaktadır.

Orta Doğu Ülkeleri: Türkiye, Orta Doğu'ya özellikle inşaat, otomotiv ve tekstil ürünleri ihraç etmektedir. Irak, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan bu bölgedeki önemli ticaret ortaklarıdır.

Asya Ülkeleri: Çin, Japonya ve Güney Kore gibi Asya ülkeleri, Türkiye'nin teknoloji ve otomotiv ürünlerinin alıcılarıdır.

Afrika Ülkeleri: Türkiye, Afrika'ya yönelik ihracatını artırmayı hedefleyen politikalar benimsemiş ve bu bölgedeki ticaret ilişkilerini geliştirmektedir.

2. İthalat Yapısı

Türkiye'nin ithalat yapısı, genellikle sanayi üretiminde kullanılan ara mallar, enerji ve hammadde ithalatından oluşmaktadır. Türkiye'nin ithalatının büyük bir kısmı, iç üretimi desteklemek ve endüstriyel süreçlerin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla yapılmaktadır. İthalat yapısındaki ana kalemler şunlardır:

Enerji ve Petrol Ürünleri: Türkiye, enerjide dışa bağımlıdır ve bu nedenle petrol, doğalgaz ve kömür gibi enerji ürünleri ithalatı büyük bir yer tutar. Enerji ithalatı, Türkiye'nin toplam ithalatının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Ara Mallar ve Hammadde: Sanayi üretiminde kullanılan ara mallar ve hammadde, Türkiye'nin ithalatında büyük yer tutmaktadır. Bu ürünler arasında metaller, plastikler, kimyasal maddeler ve otomotiv parçaları gibi ürünler bulunmaktadır.

Makine ve Teçhizat: Türkiye, teknolojiye dayalı üretim süreçlerinde kullanılan makine ve teçhizatları ithal etmektedir. Özellikle ağır sanayi makineleri ve bilgisayar donanımları ithalatı yaygındır.

Elektrik ve Elektronik Ürünler: Türkiye, elektronik cihaz ve bileşenleri ithal etmektedir. Bu ürünler, özellikle cep telefonları, televizyonlar, bilgisayarlar gibi tüketim mallarını içermektedir.

Kimyasal Ürünler ve İlaçlar: Kimya sektörü Türkiye'nin büyük ithalat kalemlerinden birini oluşturur. Türkiye, özellikle ilaç ve gübre gibi ürünleri ithal etmektedir.

İthalat Yapılan Başlıca Ülkeler:

Çin: Türkiye'nin ithalatında en büyük paya sahip ülkelerden biridir. Çin, özellikle elektronik ürünler, makine parçaları ve tekstil ürünleri gibi geniş bir ürün yelpazesi sunmaktadır.

Rusya: Türkiye'nin enerji ihtiyacının önemli bir kısmını karşılayan Rusya, petrol, doğalgaz ve kömür ithalatında önemli bir tedarikçidir.

Almanya: Türkiye'nin sanayi için ithal ettiği makine ve otomotiv yedek parçaları gibi ürünlerde Almanya önemli bir tedarikçidir.

Amerika Birleşik Devletleri: ABD, özellikle yüksek teknoloji ürünleri, kimyasal ürünler ve ilaçlar konusunda önemli bir ithalat partneridir.

3. Türkiye'nin İhracat ve İthalat Dengesindeki Değişim

Türkiye'nin dış ticaret dengesi son yıllarda ciddi dalgalanmalara uğramıştır. İhracatın artması, Türkiye'nin dış ticaret açığını azaltma çabalarını desteklemiş olsa da, ithalatın yüksek oranı ve özellikle enerji ihtiyacı, dış ticaret açığının kapanmasında önemli bir engel teşkil etmiştir. Dış ticaret açığının kapatılabilmesi için özellikle enerji ve hammadde ithalatında alternatif kaynaklar bulunması ve yerli üretimin artırılması gerekmektedir.

2.3. Türkiye'nin Bölgesel ve Sektörel Dış Ticaret Analizi

Türkiye, jeopolitik konumu ve ekonomik yapısı itibarıyla dış ticaret açısından önemli bir aktördür. Hem bölgesel hem de sektörel düzeyde yaptığı dış ticaret analizleri, ülkenin ekonomik büyüme ve istikrarında önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye'nin dış ticaret yapısı, başta Avrupa Birliği, Orta Doğu, Asya ve Afrika olmak üzere farklı bölgelere yönelik güçlü ilişkiler kurmuş ve aynı zamanda çeşitli sektörlerde derinleşmiş ticaret faaliyetleri yürütmüştür.

1. Türkiye'nin Bölgesel Dış Ticaret Yapısı

Türkiye'nin dış ticaret ilişkilerinin en önemli göstergelerinden biri, ihracat ve ithalatını gerçekleştirdiği başlıca bölgelerdir. Türkiye'nin dış ticaret ilişkileri, büyük ölçüde Avrupa Birliği, Orta Doğu, Asya ve Afrika gibi bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Her bir bölge ile yapılan ticaretin belirli özellikleri ve stratejik önemi vardır.

Avrupa Birliği (AB) ile Dış Ticaret

İhracat: Türkiye'nin ihracatının önemli bir kısmı AB ülkelerine yapılmaktadır. AB, Türkiye'nin en büyük ticaret partneridir. Türkiye'nin AB'ye yaptığı ihracat, otomotiv, tekstil, elektronik ürünler ve makine gibi sanayi ürünlerini içermektedir. Türkiye'nin AB'ye olan ihracatının büyük bir kısmı, sanayi ve ara mallarını kapsamaktadır. Özellikle Almanya, Fransa ve İtalya Türkiye'nin başlıca ihracat yaptığı ülkelerdir.

İthalat: AB ile yapılan ithalat da önemli bir paya sahiptir. Türkiye, AB ülkelerinden başta makina, kimyasal ürünler, otomotiv ve elektronik cihazlar gibi ürünler ithal etmektedir. İthalat yapılan AB ülkeleri arasında Almanya, Hollanda, İtalya ve Fransa yer almaktadır.

Orta Doğu ile Dış Ticaret

İhracat: Türkiye, Orta Doğu bölgesine özellikle inşaat malzemeleri, otomotiv, tekstil ve tarım ürünleri ihraç etmektedir. Ayrıca, enerji sektöründe de Orta Doğu ülkelerine yapılan ihracatlar artmaktadır. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Irak, Türkiye'nin en büyük ticaret partnerlerinden bazılarıdır.

İthalat: Orta Doğu'dan yapılan ithalat büyük ölçüde enerji (petrol ve doğalgaz) ve hammadde ithalatına dayanmaktadır. Bu bölge, özellikle enerji ihtiyaçlarını karşılamak için önemli bir tedarikçidir. Ayrıca, bazı sanayi malları da bu bölgeden ithal edilmektedir.

Asya ile Dış Ticaret

İhracat: Türkiye, Asya'ya ihracat yaparken özellikle tekstil, otomotiv, elektronik ve makine ürünlerine yoğunlaşmaktadır. Çin, Güney Kore ve Japonya gibi ülkeler, Türkiye'nin Asya'daki en büyük ticaret partnerleridir. Asya ülkeleriyle yapılan ticaret, özellikle sanayi üretimindeki ara malları ve yüksek teknoloji ürünlerle artmaktadır.

İthalat: Asya'dan ithalat, Türkiye için önemli bir diğer dış ticaret kalemidir. Bu ithalat, başta Çin olmak üzere, elektronik ürünler, makine parçaları, tekstil ve otomotiv parçalarını içermektedir. Asya ülkelerinden yapılan ithalat, genellikle Türkiye'nin sanayi üretiminde kullanılan ara mallardan oluşmaktadır.

Afrika ile Dış Ticaret

İhracat: Türkiye, son yıllarda Afrika ile dış ticaret ilişkilerini hızla geliştirmiştir. Afrika'ya yapılan ihracat, inşaat malzemeleri, otomotiv, tekstil, makine ve elektrikli cihazlar gibi ürünleri kapsamaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin Afrika'ya yaptığı ihracat, gıda ürünleri ve tarım ürünlerini de içermektedir.

İthalat: Afrika'dan ithalat genellikle hammadde, tarım ürünleri ve doğal kaynaklardan oluşmaktadır. Özellikle Güney Afrika ve Fas gibi ülkeler, Türkiye için önemli ithalat partnerleri arasında yer almaktadır.

2. Türkiye'nin Sektörel Dış Ticaret Yapısı

Türkiye'nin dış ticaret yapısı, yalnızca bölgesel anlamda değil, aynı zamanda sektörel olarak da çeşitlenmiş bir yapıya sahiptir. Türkiye'nin dış ticaretinde en büyük payı sanayi ürünleri alırken, tarım ve hizmet sektörleri de dış ticaretin önemli unsurlarıdır.

Sanayi Ürünleri İhracatı

Türkiye'nin ihracatının büyük bir kısmı sanayi ürünlerine dayanmaktadır. Bu ürünler arasında otomotiv, tekstil, elektronik cihazlar, makine ve ekipmanlar, demir-çelik ve kimyasal ürünler yer almaktadır.

Otomotiv ve Yedek Parçaları: Türkiye, otomotiv ve yedek parça üretiminde güçlü bir üretim kapasitesine sahiptir ve bu alandaki ihracatını sürekli olarak artırmaktadır. Avrupa, Türkiye'nin en büyük otomotiv ihracat pazarını oluşturmaktadır.

Tekstil ve Hazır Giyim: Türkiye'nin tekstil ve hazır giyim sektörü, dünya çapında rekabet edebilecek kapasiteye sahiptir. Özellikle Avrupa ülkeleri, Türkiye'nin bu sektördeki en büyük ticaret partneridir.

Elektrik ve Elektronik Ürünler: Elektronik ürünler, Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle cep telefonları, televizyonlar ve bilgisayarlar gibi ürünler Türkiye'nin ihracatında önemli yer tutmaktadır.

Tarım ve Gıda Ürünleri İhracatı

Tarım ve gıda ürünleri, Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye, özellikle zeytin, fındık, meyve ve sebze ihracatında dünyada önemli bir konumda bulunmaktadır.

Meyve ve Sebze: Türkiye, özellikle limon, nar, kiraz ve üzüm gibi meyvelerin üretiminde güçlüdür. Bu ürünler, başta AB ve Orta Doğu olmak üzere birçok bölgeye ihraç edilmektedir.

Tarım Ürünleri: Türkiye'nin tarım sektöründeki güçlü yanı, buğday, pamuk ve mısır gibi tarım ürünleri ihracatıdır. Türkiye, bu ürünlerde küresel tedarik zincirinde önemli bir rol oynamaktadır.

Hizmet Sektörü Dış Ticareti

Hizmet sektörü, Türkiye'nin dış ticaretinde giderek daha önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle turizm, inşaat ve yazılım sektörü Türkiye'nin dış ticaretinde önemli katkılar sağlamaktadır.

Turizm: Türkiye, özellikle Avrupa, Orta Doğu ve Rusya'dan gelen turistlerle büyük bir turizm potansiyeline sahiptir. Turizm gelirleri, Türkiye'nin dış ticaret açığını azaltmaya yardımcı olmaktadır.

İnşaat Hizmetleri: Türk inşaat firmaları, yurtdışında büyük projelerde yer alarak önemli bir pazar payı elde etmiştir. Orta Doğu, Afrika ve Rusya bu sektördeki önemli dış ticaret partnerleridir.

2.4. Dış Ticaret Hadlerinin Genel Seyri (2000-2023)

Dış ticaret hadleri, bir ülkenin dış ticaretinin genel yapısını ve ticaretin sağladığı ekonomik faydayı anlamak için önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Türkiye'nin dış ticaret hadleri, 2000-2023 dönemi boyunca değişim göstermiştir. Bu dönemdeki gelişmeleri analiz etmek, Türkiye'nin ekonomik büyüme stratejilerini, ticaret politikalarını ve küresel ekonomik koşulları anlamada yardımcı olacaktır.

2000-2010 Dönemi: Küreselleşme ve Ekonomik Büyüme

2000'li yılların başında Türkiye, küreselleşmenin etkisiyle dış ticaretini artırma yolunda büyük adımlar atmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin dış ticaret hadleri genel olarak iyileşmiş, ancak ekonomik büyüme ile paralel olarak ithalatın da artması dış ticaret açığının yükselmesine sebep olmuştur.

İhracat Artışı: 2000'li yıllarda Türkiye'nin ihracat hacmi, büyük ölçüde sanayi ve imalat sektörlerindeki gelişmelerle artmıştır. Başta Avrupa Birliği olmak üzere, gelişen piyasalara yönelik ihracat artışı yaşanmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin ihracatında otomotiv, tekstil, elektronik ve makine gibi sektörler öne çıkmıştır.

İthalat Artışı: Özellikle sanayi üretiminin artması ve altyapı projelerinin büyümesi ithalatın artmasına yol açmıştır. Türkiye, bu dönemde enerji, teknoloji ve sanayi ürünleri ithalatına ağırlık vermiştir.

2010-2015 Dönemi: Ekonomik İstikrar ve Yenilikçilik Çabaları

2010'lu yılların başında Türkiye, ekonomik büyüme hedeflerine ulaşmaya yönelik önemli adımlar atmıştır. Bu dönemde dış ticaret hadleri bazı dalgalanmalara

uğramış olsa da, genel olarak Türkiye'nin dış ticaret hacmi artış göstermeye devam etmiştir.

Yeni Pazarlar ve İhracat Çeşitliliği: Avrupa'nın dışında, Orta Doğu ve Afrika gibi yeni pazarlara yönelik ihracat stratejileri güçlendirilmiştir. Bu dönemde özellikle Orta Doğu pazarında, inşaat ve tekstil ürünlerinin ihracatı artmıştır.

Enerji İthalatının Artması: Enerji ihtiyacı, Türkiye'nin ithalatında önemli bir kalem olmaya devam etmiştir. Bunun yanı sıra, sanayi üretiminde kullanılan hammaddeler de ithalatın artmasında etkili olmuştur. Petrol ve doğalgaz ithalatı, Türkiye'nin dış ticaret hadlerini olumsuz etkileyen unsurlar arasında yer almıştır.

2015-2020 Dönemi: Küresel Kriz ve Ticaret Savaşları

2015 sonrası dönemde, dünya ekonomisinde yaşanan ekonomik belirsizlikler ve ticaret savaşları Türkiye'nin dış ticaret hadleri üzerinde baskı yaratmıştır. Küresel ekonomik yavaşlama ve özellikle ABD ile Çin arasında devam eden ticaret savaşları, Türkiye'nin dış ticaretini doğrudan etkilemiştir.

Dış Ticaret Hadlerinin Düşüşü: 2015-2020 yılları arasında Türkiye'nin dış ticaret hadleri dalgalanmış, ticaret açığı yükselmiştir. Ancak Türkiye, ihracatını artırmaya yönelik stratejilerle dış ticaret açığını kısmen azaltmaya çalışmıştır. İhracat daha çok katma değerli ürünler üzerinden güçlendirilmeye başlanmıştır.

Döviz Kuru ve Etkileri: Döviz kurlarındaki artış, ithalatın maliyetini artırmış ve bu da dış ticaret hadlerinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Döviz kurundaki oynaklık, Türkiye'nin ithalat yapma gücünü ve uluslararası rekabet gücünü etkilemiştir.

2020-2023 Dönemi: Pandemi Sonrası Ekonomik Belirsizlik ve İstikrarsızlık

COVID-19 pandemisi ve sonrasındaki ekonomik belirsizlikler, Türkiye'nin dış ticaret hadleri üzerinde daha belirgin etkiler yaratmıştır. Küresel tedarik zincirindeki aksaklıklar ve ithalat maliyetlerindeki artış, Türkiye'nin dış ticaret hadlerini olumsuz yönde etkilemiştir.

Pandeminin Etkisi: Pandemi, dünya genelinde ekonomik duraklamaya yol açmış, ancak Türkiye'nin ihracatında bazı sektörlerde artış gözlemlenmiştir. Özellikle tarım ve gıda ürünleri, medikal ürünler ve bazı sanayi mallarındaki ihracat artışı,

Türkiye'nin dış ticaretinin güçlenmesine katkı sağlamıştır. Ancak, ithalat maliyetlerindeki artış ve döviz kuru etkisiyle dış ticaret hadleri olumsuz yönde etkilenmiştir.

Yüksek İthalat ve Enflasyon: Türkiye'nin ithalat maliyetleri, özellikle enerji ve hammadde fiyatlarının yükselmesiyle artmış, dış ticaret hadleri üzerinde baskı oluşturmuştur. Enflasyonist ortam, Türk lirasının değer kaybetmesine ve ithalatın daha pahalı hale gelmesine neden olmuştur. 2000-2023 dönemi, Türkiye'nin dış ticaret hadlerinin dalgalandığı ve küresel ekonominin etkileriyle şekillendiği bir süreç olmuştur. Küreselleşme, ticaret savaşları, döviz kuru dalgalanmaları ve pandeminin etkileri, Türkiye'nin dış ticaret politikasını yeniden şekillendirmiştir. 2023 yılı itibarıyla, Türkiye'nin dış ticaret hadleri, dış ticaret açığının kontrol altına alınması ve yerli üretimin teşvik edilmesi gerektiği bir döneme gelmiştir. Dış ticaretin sürdürülebilir bir şekilde artırılması için daha fazla katma değerli ürün ihracatına ve verimliliği artırmaya yönelik stratejiler geliştirilmesi önemlidir.

2.5. İhracat ve İthalat Fiyatlarının Zaman Serisi Analizi

İhracat ve ithalat fiyatlarının zaman serisi analizi, bir ülkenin dış ticaretinin ekonomik etkilerini ve fiyatlar arasındaki ilişkiyi anlamak için kritik öneme sahiptir. Türkiye'nin ihracat ve ithalat fiyatları, özellikle döviz kuru, enflasyon, dünya piyasa fiyatları ve ticaret politikaları gibi faktörlerden etkilenmektedir. Bu bölümde, Türkiye'nin ihracat ve ithalat fiyatları arasındaki ilişki zaman içinde analiz edilerek, bu fiyatların ekonomik büyüme, dış ticaret dengesi ve ticaret hadleri üzerindeki etkileri incelenecektir.

Zaman Serisi Analizinin Tanımı ve Yöntemi

Zaman serisi analizi, belirli bir zaman dilimi boyunca toplanan veri setlerinin incelenmesidir. Bu analizde, veriler genellikle sabit aralıklarla (günlük, aylık, yıllık) toplanır ve bu veriler arasındaki eğilimler, sezonluk etkiler, döngüsel değişimler ve rastlantısal dalgalanmalar incelenir. İhracat ve ithalat fiyatlarının zaman serisi analizi için aşağıdaki temel adımlar takip edilebilir:

Veri Toplama ve Hazırlık: Türkiye'nin ihracat ve ithalat fiyatlarıyla ilgili veriler, genellikle Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Türkiye Cumhuriyet Merkez

Bankası (TCMB) gibi kurumlardan elde edilebilir. Bu veriler, genellikle yıllık veya çeyreklik periyotlarla sunulmaktadır.

Veri Temizleme: Zaman serisi verilerinin analize uygun hale getirilmesi için eksik değerlerin giderilmesi, anormal değerlerin düzeltilmesi ve veri setlerinin normalizasyonu yapılabilir.

Trend Analizi: İhracat ve ithalat fiyatlarının uzun vadeli eğilimleri analiz edilerek, fiyatlar arasındaki ilişki ve eğilimler belirlenebilir.

Mevsimsel Düzeltme: Özellikle tarım ve enerji ürünleri gibi mevsimsel faktörlerden etkilenen ürünlerin fiyatları, sezonluk düzeltilerek analiz edilebilir.

Modelleme ve Tahmin: Zaman serisi verileri üzerinde istatistiksel modeller kullanılarak, fiyatların gelecekteki eğilimleri tahmin edilebilir. Bu amaçla ARIMA (AutoRegressive Integrated Moving Average), VAR (Vector Autoregression) gibi zaman serisi analiz modelleri kullanılabilir.

Türkiye'nin İhracat ve İthalat Fiyatları: 2000-2023 Dönemi

Türkiye'nin dış ticaret fiyatları, çeşitli faktörlerin etkisiyle zaman içinde değişim göstermiştir. Bu faktörler arasında döviz kuru dalgalanmaları, küresel ekonomik krizler, enflasyon oranları ve enerji fiyatları önemli yer tutmaktadır. Aşağıda, Türkiye'nin ihracat ve ithalat fiyatlarının zaman içinde nasıl bir seyir izlediği özetlenmiştir:

İhracat Fiyatları

2000-2008 Dönemi: Türkiye'nin ihracat fiyatları, küreselleşme ile paralel olarak artış göstermiştir. Özellikle sanayi ve imalat ürünlerinde teknolojik ilerlemeler ve kalite artışı, Türkiye'nin ihracat fiyatlarının yükselmesine katkı sağlamıştır. 2000'li yılların başında döviz kuru stabilitesi, Türk Lirası'nın değer kazancı ihracat fiyatlarını olumlu etkilemiştir.

2008 Küresel Krizi: 2008 yılında küresel ekonomik kriz Türkiye'nin dış ticaretini etkilemiş ve ihracat fiyatları bir süre düşüş göstermiştir. Ancak kriz sonrası toparlanma, ihracat fiyatlarının yeniden artmasına neden olmuştur.

2013-2018 Dönemi: Türkiye, Orta Doğu ve Afrika pazarlarına daha fazla yönelmeye başladı ve bu pazarlar, Türkiye'nin ihracat fiyatlarının artmasını sağladı. Bu dönemde, Türkiye'nin başta inşaat, otomotiv ve tekstil sektörlerinde ihracat fiyatları yükseldi.

2019-2023 Dönemi: Türkiye'nin ihracat fiyatları, döviz kuru dalgalanmaları ve küresel enflasyonist baskılar nedeniyle inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin katma değerli ürünlere olan ihracat odaklı stratejisi, ihracat fiyatlarını artırmaya devam etmiştir.

İthalat Fiyatları

2000-2008 Dönemi: İthalat fiyatları, dünya genelinde petrol fiyatlarının düşük seviyelerde olması nedeniyle daha stabil bir seyir izlemiştir. Ancak, Türkiye'nin enerji ithalatı gibi alanlarda artan talep, ithalat fiyatlarının zaman zaman yükselmesine yol açmıştır.

2008 Küresel Krizi: Küresel kriz sırasında, ham madde ve enerji fiyatlarındaki düşüş, ithalat fiyatlarının azalmasına neden olmuştur. Kriz sonrası dönemde, ithalat fiyatları tekrar yükselmiş, özellikle enerji ve hammadde fiyatlarının artması ithalatın maliyetini artırmıştır.

2013-2018 Dönemi: Enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar ve küresel ticaret savaşları, ithalat fiyatlarını etkilemiştir. Özellikle enerji ve teknoloji ürünleri ithalatında fiyat artışları gözlemlenmiştir.

2019-2023 Dönemi: Döviz kuru dalgalanmaları ve küresel enerji fiyatlarındaki artışlar, ithalat fiyatlarını yükseltmiştir. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin ithalat ettiği teknoloji ve makine ürünlerinin fiyatlarındaki artış da ithalat fiyatları üzerinde etkili olmuştur.

İhracat ve İthalat Fiyatları Arasındaki İlişki

İhracat ve ithalat fiyatları arasındaki ilişki, dış ticaret hadlerini belirlemede kritik bir rol oynamaktadır. Türkiye'nin ihracat fiyatlarının ithalat fiyatlarına göre artması, dış ticaret hadlerinin iyileşmesini sağlar. Ancak, ithalat fiyatlarının ihracat

fiyatlarını aşması durumunda, dış ticaret açığı genişler ve ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir.

Eğilim ve Dalgalanma:

İhracat ve ithalat fiyatları arasındaki eğilimler, ekonomik büyüme, döviz kuru dalgalanmaları ve küresel piyasa şartları gibi dışsal faktörlerden etkilenmektedir.

İhracat fiyatlarının artması, Türkiye'nin dış ticaretindeki verimliliği artırırken, ithalat fiyatlarındaki artış, dış ticaret açığını artırabilir.

Sonuç ve Değerlendirme

İhracat ve ithalat fiyatlarının zaman serisi analizi, Türkiye'nin dış ticaret politikaları, döviz kuru, ekonomik büyüme ve küresel ekonomik koşullar arasındaki ilişkiyi anlamada önemli bir araçtır. Bu analiz, Türkiye'nin dış ticaretindeki dalgalanmalara yönelik stratejiler geliştirilmesinde, rekabet avantajı sağlanmasında ve ticaret hadlerinin iyileştirilmesinde temel bir referans noktası olabilir. İhracat ve ithalat fiyatlarının daha sağlıklı bir şekilde yönetilmesi, Türkiye'nin dış ticaret açığının azaltılmasına ve sürdürülebilir ekonomik büyümeye katkı sağlayacaktır.

2.6. Döviz Kuru Değişimlerinin Dış Ticaret Hadlerine Etkisi

Döviz kuru değişimleri, bir ülkenin dış ticaret hadleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Döviz kuru, bir ülkenin para biriminin diğer para birimlerine karşı değerini belirleyen bir ekonomik göstergedir. Bu değişimler, ülkenin ihracat ve ithalat fiyatlarını, dolayısıyla dış ticaret hadlerini etkiler. Döviz kuru değişimlerinin dış ticaret hadlerine olan etkilerini incelemek, bir ülkenin dış ticaret politikalarının şekillendirilmesinde ve ekonomik büyüme stratejilerinin geliştirilmesinde kritik bir rol oynar.

Döviz Kuru ve Dış Ticaret Hadleri Arasındaki İlişki

Dış ticaret hadleri, bir ülkenin ihracat ve ithalat fiyatlarının oranı olarak tanımlanabilir. Eğer bir ülkenin ihracat fiyatları ithalat fiyatlarından daha hızlı artıyorsa, dış ticaret hadleri iyileşir. Aksi takdirde, dış ticaret hadleri kötüleşir. Döviz kuru değişimleri, bu fiyatları ve dolayısıyla dış ticaret hadlerini doğrudan etkileyebilir.

İhracat Fiyatları Üzerindeki Etki

Devalüasyon (Döviz Kuru Düşüşü): Bir ülkenin para biriminin değer kaybetmesi, yani devalüasyon, ihracatçıların ürünlerinin uluslararası piyasalarda daha ucuz hale gelmesine yol açar. Bu durum, ihracatın artmasına neden olabilir. Çünkü daha düşük fiyatlar, yabancı alıcılar için ürünleri cazip kılar.

Revalüasyon (Döviz Kuru Artışı): Diğer taraftan, bir ülkenin para biriminin değer kazanması, ihracatçıların ürünlerinin uluslararası piyasalarda daha pahalı hale gelmesine yol açar. Bu durum, ihracatın düşmesine neden olabilir, çünkü yabancı alıcılar daha yüksek fiyatlarla karşılaşır.

İthalat Fiyatları Üzerindeki Etki

Devalüasyon (Döviz Kuru Düşüşü): Bir ülkenin para biriminin değer kaybetmesi, ithalatın maliyetini artırır. Çünkü ithalatçılar, yabancı para birimlerini daha yüksek bir fiyattan almak zorunda kalır. Bu, ithalat fiyatlarını artırır ve ithalat talebini azaltabilir.

Revalüasyon (Döviz Kuru Artışı): Bir ülkenin para biriminin değer kazanması, ithalatı daha ucuz hale getirebilir. Bu durum, ithalatın artmasına neden olabilir, çünkü ithalatçılar, yabancı para birimlerini daha düşük bir fiyattan alabilirler.

Döviz Kuru Değişimlerinin Dış Ticaret Hadleri Üzerindeki Etkileri

Döviz kuru değişimleri, dış ticaret hadlerini farklı şekillerde etkileyebilir. Dış ticaret hadlerinin iyileşmesi veya kötüleşmesi, döviz kuru değişimlerinin büyüklüğüne ve ekonomik koşullara bağlı olarak değişir.

Döviz Kuru ve Dış Ticaret Hadlerinin İyileşmesi

Devalüasyonun Etkisi: Eğer bir ülke, döviz kuru devalüasyonu sonucu ihracat fiyatlarını düşürüp, ithalat fiyatlarını artırarak dış ticaret hadlerini iyileştirirse, bu durum ekonomiye olumlu katkılar yapabilir. Ancak, bu durumun sürdürülebilir olabilmesi için ihracatın talebinin yeterince yüksek olması gerekir. Aksi takdirde, sadece ithalat fiyatlarındaki artış, ekonomik dengesizliklere yol açabilir.

Döviz Kuru ve Dış Ticaret Hadlerinin Kötüleşmesi

Revalüasyonun Etkisi: Eğer bir ülke, döviz kuru revalüasyonu sonucu ihracat fiyatlarını artırır ve ithalat fiyatlarını düşürürse, dış ticaret hadleri kötüleşebilir. Bu durumda, ithalat artarken, ihracat azalabilir. Bu durum, dış ticaret açığının büyümesine yol açabilir.

Döviz Kuru Değişimlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri

Döviz kuru değişimlerinin dış ticaret hadleri üzerindeki etkileri, ekonomik büyüme ile doğrudan ilişkilidir. Dış ticaret hadlerinin iyileşmesi, genellikle ekonominin büyümesine katkı sağlar. Örneğin, devalüasyon sonucu ihracat artışı, üretimi ve istihdamı artırabilir. Ancak, döviz kuru dalgalanmalarının aşırı volatil olması, ekonomik istikrarsızlığa yol açabilir. Bu durum, dış ticaretin yanı sıra, genel ekonomik güveni ve büyüme oranlarını da olumsuz etkileyebilir.

Türkiye Örneği: Döviz Kuru Değişimlerinin Dış Ticaret Hadlerine Etkisi

Türkiye'nin dış ticaret hadleri, döviz kuru dalgalanmalarından sıkça etkilenmektedir. Özellikle Türk Lirası'nın değer kaybetmesi (devalüasyon), ihracatçıların ürünlerini daha rekabetçi fiyatlarla sunmalarına olanak tanımaktadır. Bu durum, Türkiye'nin dış ticaretinde kısa vadeli iyileşmelere yol açabilir. Ancak, Türk Lirası'nın değer kaybı ithalatı pahalılaştırdığı için, ithalatın maliyeti de artar ve dış ticaret açığı büyüyebilir. Türkiye'nin döviz kuru dalgalanmalarıyla mücadele etmesi, dış ticaret politikasının önemli bir parçasıdır.

Döviz kuru değişimleri, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret hadleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Döviz kuru devalüasyonları genellikle ihracatın artmasına, ithalatın ise pahalılaşmasına yol açar. Ancak, döviz kuru dalgalanmalarının kontrolsüz olması, dış ticaret dengesizliğine ve ekonomik istikrarsızlığa yol açabilir. Türkiye için döviz kuru politikalarının dikkatli bir şekilde yönetilmesi, dış ticaret hadlerinin iyileştirilmesi ve ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği için kritik öneme sahiptir.

2.7. Enerji Fiyatlarının Dış Ticaret Hadlerine Etkisi

Enerji fiyatları, bir ülkenin dış ticaret hadlerini doğrudan etkileyebilecek önemli bir ekonomik faktördür. Enerji, ekonomik büyümenin temel unsurlarından biri olup, ülkelerin dış ticaret dengelerini etkileyen en önemli harcama kalemlerinden biridir. Enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar, özellikle enerji ithalatçısı veya ihracatçısı olan ülkeler için dış ticaret hadlerini ve genel ekonomik dengeyi etkileyebilir. Bu yazıda, enerji fiyatlarının dış ticaret hadleri üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

Enerji Fiyatları ve Dış Ticaret Hadleri Arasındaki İlişki

Enerji fiyatları, özellikle petrol ve doğal gaz gibi temel enerji kaynaklarının fiyatları, bir ülkenin ithalat ve ihracat fiyatları üzerinde doğrudan etkili olabilir. Dış ticaret hadleri, bir ülkenin ithalat fiyatlarının ihracat fiyatlarına oranı ile tanımlanır. Enerji fiyatlarındaki değişiklikler, bu fiyatları etkileyerek dış ticaret hadlerini iyileştirebilir veya kötüleştirebilir.

İhracat Fiyatları Üzerindeki Etki

Enerji İhracatı: Bir ülke enerji ihracatçısıysa (örneğin, petrol ve doğal gaz ihracatçısı ülkeler), enerji fiyatlarının yükselmesi, ihracat gelirlerini artırabilir. Yüksek enerji fiyatları, enerji ihracatının değerini yükselterek, ihracat fiyatlarını artırabilir ve dış ticaret hadlerini iyileştirebilir.

Enerji İthalatı: Enerji ithalatçısı bir ülke için, enerji fiyatlarının yüksekliği, ithalat maliyetlerini artırır. Bu durum, ithalat fiyatlarını yükselterek dış ticaret hadlerini olumsuz etkileyebilir. Örneğin, Türkiye gibi enerji ithalatçısı bir ülke için, enerji fiyatlarındaki artış ithalatın maliyetini artıracak ve dış ticaret açığını genişletebilir.

İthalat Fiyatları Üzerindeki Etki

Enerji İthalatı: Enerji fiyatlarının yükselmesi, enerji ithalatı yapan bir ülkenin ithalat maliyetlerini artırır. Bu durumda, ülkenin ithalat fiyatları artar, dolayısıyla dış ticaret hadleri kötüleşebilir. Özellikle enerji maliyetlerinin yüksekliği, üretim maliyetlerini de artırabilir ve bu durum iç piyasada enflasyona neden olabilir.

Enerji Fiyatlarının Düşüşü: Enerji fiyatlarının düşmesi, enerji ithalatçılarının maliyetlerini azaltır ve ithalat fiyatlarını düşürür. Bu, ithalatın artmasına ve dış ticaret hadlerinin kötüleşmesine yol açabilir, çünkü ithalatçılar daha ucuz enerji alarak daha fazla ithalat yapma eğiliminde olabilirler.

Enerji Fiyatlarındaki Değişikliklerin Dış Ticaret Hadlerine Etkisi

Enerji fiyatlarındaki değişikliklerin dış ticaret hadlerine olan etkisi, ülkenin enerji ithalatçı mı yoksa ihracatçı mı olduğuna bağlı olarak farklılık gösterebilir:

Enerji İhracatçısı Ülkelerdeki Etki

Enerji fiyatlarının artması, enerji ihracatçısı ülkeler için dış ticaret hadlerini iyileştirebilir. Özellikle petrol, doğal gaz ve kömür gibi enerji kaynaklarını ihraç eden ülkeler, fiyatların yükselmesiyle birlikte daha fazla gelir elde edebilirler. Bu da, ihracat gelirlerinin artmasına ve dış ticaret dengesinin iyileşmesine yol açar. Örneğin, Suudi Arabistan gibi petrol ihracatçısı bir ülke için petrol fiyatlarındaki artış, dış ticaret hadlerini iyileştirebilir.

Enerji İthalatçısı Ülkelerdeki Etki

Enerji ithalatçısı ülkeler için, enerji fiyatlarının artması dış ticaret hadlerini olumsuz etkileyebilir. Enerji ithalatının maliyetinin yükselmesi, genel ithalat fiyatlarını artırır ve dış ticaret açığının genişlemesine yol açar. Türkiye gibi enerji ithalatçısı ülkeler, enerji fiyatlarındaki artışla birlikte ithalat fiyatlarının yükselmesiyle dış ticaret açığıyla karşı karşıya kalabilirler.

Enerji fiyatlarının düşmesi, ithalatçı ülkeler için dış ticaret hadlerini iyileştirebilir. Daha düşük enerji fiyatları, ithalat maliyetlerini düşürür ve bu da dış ticaret hadlerinin iyileşmesine yol açar.

Enerji Fiyatlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri

Enerji fiyatlarının dış ticaret hadleri üzerindeki etkileri, dolaylı olarak ekonomik büyüme üzerinde de etkili olabilir. Düşük enerji fiyatları, üretim maliyetlerini azaltarak ekonominin büyümesini destekleyebilir. Öte yandan, yüksek

enerji fiyatları, maliyetlerin artmasına, enflasyonun yükselmesine ve ekonomik büyümenin yavaşlamasına yol açabilir.

Yüksek Enerji Fiyatlarının Etkisi

Enerji fiyatlarının artması, ithalatçı ülkelerde maliyet baskısı yaratabilir. Yüksek enerji fiyatları, üretim ve taşıma maliyetlerini artırarak, ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebilir. Bununla birlikte, yüksek enerji fiyatları enflasyonu körükleyebilir ve reel gelirleri düşürebilir, bu da iç talebin azalmasına yol açar.

Düşük Enerji Fiyatlarının Etkisi

Enerji fiyatlarının düşmesi, ithalatçı ülkeler için olumlu bir gelişme olabilir. Düşük enerji fiyatları, üretim maliyetlerini düşürerek ekonominin büyümesine katkı sağlayabilir. Ayrıca, düşük enerji maliyetleri tüketici harcamalarını artırabilir ve iç talebin güçlenmesine yardımcı olabilir. Bu durum, ekonomik büyümeyi destekleyebilir.

Türkiye Örneği: Enerji Fiyatlarının Dış Ticaret Hadlerine Etkisi

Türkiye, enerji ithalatçısı bir ülke olarak, enerji fiyatlarındaki dalgalanmalardan doğrudan etkilenmektedir. Petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarını ithal eden Türkiye, enerji fiyatlarındaki artışları dış ticaret açığını artıracak bir faktör olarak yaşamaktadır. Yüksek enerji fiyatları, Türkiye'nin ithalat maliyetlerini artırarak dış ticaret hadlerini olumsuz etkileyebilir. Ancak, Türkiye'nin enerji verimliliği artırmaya yönelik politikalar geliştirerek bu olumsuz etkileri azaltması mümkündür.

Enerji fiyatları, bir ülkenin dış ticaret hadleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Enerji fiyatlarındaki artış, enerji ithalatçısı ülkelerde dış ticaret hadlerini kötüleştirirken, enerji ihracatçısı ülkelerde dış ticaret hadlerini iyileştirebilir. Ayrıca, enerji fiyatlarındaki değişiklikler, ekonomik büyümeyi de dolaylı olarak etkileyebilir. Türkiye gibi enerji ithalatçısı bir ülke için, enerji fiyatlarındaki artış dış ticaret açığını artırabilir, ancak enerji verimliliği ve alternatif enerji kaynaklarına yatırım yaparak bu etkiler azaltılabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Sorusu

Bu çalışmanın temel araştırma sorusu, "Türkiye'nin dış ticaret hadleri, 2000-2023 dönemi içinde ne şekilde değişmiştir ve bu değişimi belirleyen başlıca faktörler nelerdir?" olacaktır. Bu soru kapsamında, Türkiye'nin dış ticaret hadlerini etkileyen ekonomik, finansal ve sektörel faktörler ele alınacak, zaman serisi analizi ile bu faktörlerin dış ticaret hadleri üzerindeki etkileri incelenecektir.

3.2. Hipotezler

Aşağıdaki hipotezler, çalışmanın temel analizini oluşturacaktır:

Hipotez 1 (H1): Türkiye'nin dış ticaret hadleri, döviz kuru değişikliklerinden önemli ölçüde etkilenmektedir. (Döviz kuru, dış ticaret hadleri üzerinde pozitif/negatif etki yapabilir.)

Hipotez 2 (H2): Enerji fiyatlarındaki dalgalanmalara bağlı olarak, Türkiye'nin dış ticaret hadlerinde belirgin değişiklikler gözlemlenmiştir.

Hipotez 3 (H3): İhracat fiyatları ile ithalat fiyatları arasındaki oran, Türkiye'nin dış ticaret hadlerini önemli ölçüde etkilemektedir.

Hipotez 4 (H4): Türkiye'nin ekonomik büyüme oranı ile dış ticaret hadleri arasında ters bir ilişki vardır. Ekonomik büyüme arttıkça, dış ticaret hadleri kötüleşmektedir.

3.2. Sınırlılıklar

Çalışma sırasında karşılaşılan bazı sınırlılıklar şunlar olacaktır:

Veri Eriřimi: Çalışma, 2000-2023 yılları arasında Türkiye'ye ait dış ticaret verilerini kullanacaktır. Ancak, verilerin kalitesi ve doğruluğu ile ilgili sınırlamalar olabilir.

Dış Faktörler: Türkiye'nin dış ticaret hadlerini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu çalışma, temel ekonomik ve finansal faktörlere odaklanacak olsa da, siyasi faktörler gibi dışsal değişkenler dikkate alınmayacaktır.

Dönemsel Dalgalanmalar: Özellikle 2008 küresel ekonomik krizi ve 2016 Türkiye darbe girişimi gibi dönemler, ekonomik göstergeleri etkilemiş ve dolayısıyla çalışmada bu dönemlere dair özel analizler yapılması gerekecektir.

3.4.1. Evren ve Örneklem

Çalışma sırasında karşılaşılan bazı sınırlılıklar şunlar olacaktır:

Veri Eriřimi: Çalışma, 2000-2023 yılları arasında Türkiye'ye ait dış ticaret verilerini kullanacaktır. Ancak, verilerin kalitesi ve doğruluğu ile ilgili sınırlamalar olabilir.

Dış Faktörler: Türkiye'nin dış ticaret hadlerini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu çalışma, temel ekonomik ve finansal faktörlere odaklanacak olsa da, siyasi faktörler gibi dışsal değişkenler dikkate alınmayacaktır.

Dönemsel Dalgalanmalar: Özellikle 2008 küresel ekonomik krizi ve 2016 Türkiye darbe girişimi gibi dönemler, ekonomik göstergeleri etkilemiş ve dolayısıyla çalışmada bu dönemlere dair özel analizler yapılması gerekecektir.

3.4.2. Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler

Bağımlı Değişken:

Türkiye'nin dış ticaret hadleri (DTH), yıllık olarak hesaplanacak ve bu değişkenin analize temel teşkil edecektir. Dış ticaret hadleri, ihracat fiyatlarının ithalat fiyatlarına oranı olarak tanımlanabilir.

Bağımsız Değişkenler:

Bağımsız değişkenler, dış ticaret hadlerini etkileyebilecek çeşitli makroekonomik faktörleri içerecektir. Bu faktörler şunlardır:

Döviz Kuru (X1): Türk Lirası'nın döviz kurlarıyla karşılaştırıldığında alım gücünü belirleyen faktör.

Enerji Fiyatları (X2): Enerji fiyatlarının (petrol, doğalgaz, elektrik) değişimi, ithalat maliyetlerini etkileyebilir.

İhracat Fiyatları (X3): Türkiye'nin ihracat fiyatları, dış ticaret hadlerini etkileyen önemli bir faktördür.

İthalat Fiyatları (X4): Türkiye'nin ithalat fiyatları, dış ticaret hadleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Ekonomik Büyüme Oranı (X5): Türkiye'nin gayri safi yurt içi hasılası (GSYİH) büyüme oranları, dış ticaret dengesini etkileyebilir.

İhracat Miktarı (X6): Türkiye'nin toplam ihracat miktarı da dış ticaret hadleri üzerinde belirleyici bir rol oynar.

İthalat Miktarı (X7): Türkiye'nin toplam ithalat miktarı da dış ticaret hadlerine etki eder.

3.4.3. Bulgular

Çalışmada Eviews 14.0 64 bit işlemcili ekonometrik yazılım programı kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Kullanılacak olan bağımlı ve bağımsız değişkenler excel dosyasında depolanırken aylık bazda veri seti oluşturulmuş ve veri seti aralığı (2000:01-2023:12) olarak alınmıştır. Bu doğrultuda sırasıyla yapılan testler.

Tablo 2: Veri Setinin Tanımlanması

Değişkenler	Sembol	Dönem	Veri Kaynağı
Dış Ticaret Hacmi	DHAC	2000 - 2023	TCMB
İthalat dengesi	TASGE	2000 - 2023	TCMB
İhracat dengesi	ULADEP	2000 - 2023	TÜİK
Döviz kuru endeksi	SANUR	2000 - 2023	TÜİK

1. Dış Ticaret Hacmi (DHAC)

Sembol: DHAC

Dönem: 2000-2023

Veri Kaynağı: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)

Açıklama:

Dış Ticaret Hacmi (DHAC), Türkiye'nin genel dış ticaret faaliyetlerinin boyutunu yansıtan önemli bir göstergedir. Bu veri, Türkiye'nin ihracat ve ithalat toplamını kapsar ve genellikle dış ticaretin genel büyüklüğünü analiz etmek için kullanılır. 2009-2022 dönemi, ekonomik dalgalanmalara ve çeşitli küresel faktörlere bağlı olarak Türkiye'nin dış ticaret hacminde farklılıklar yaşandığını gösteriyor olabilir. TCMB, bu verileri sağlayarak Türkiye'nin döviz rezervleri ve ekonomik politikaları üzerine analizler yapılmasına olanak tanımaktadır.

2. İthalat Dengesi (TASGE)

Sembol: TASGE

Dönem: 2000-2023

Veri Kaynağı: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)

Açıklama:

İthalat dengesi, ithalatın ihracata oranı ile bağlantılı olarak Türkiye'nin ithalat ile ilgili ekonomik durumu hakkında bilgi verir. Bu veri, genellikle Türkiye'nin ithalat seviyelerindeki değişimleri ve bunun döviz dengesi üzerindeki etkilerini incelemek için kullanılır. 2000-2023 yılları arasında ithalat dengesi, küresel ekonomik koşullar,

döviz kuru değışiklikleri ve yerel ekonomik faktörler gibi unsurlardan etkilenmiş olabilir. TCMB, bu verileri kullanarak ekonomik analizler yapılmasına imkan tanır.

3. İhracat Dengesi (ULADEP)

Sembol: ULADEP

Dönem: 2000-2023

Veri Kaynağı: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

Açıklama:

İhracat dengesi, Türkiye'nin dış ticaretinde ihracatın ithalatla olan ilişkisini gösterir. İhracat dengesinin izlenmesi, Türkiye'nin dış ticaretindeki sürdürülebilirliği ve döviz kazanımları açısından büyük önem taşır. TÜİK tarafından sağlanan bu veriler, özellikle dış ticaretin uzun dönemli trendleri ve ihracat stratejilerinin etkileri hakkında bilgi verir. 2000-2023 dönemi, ekonomik büyüme, üretim kapasitesi, döviz kurları ve ticaret politikalarının etkisini gözler önüne seriyor olabilir.

4. Döviz Kuru Endeksi (SANUR)

Sembol: SANUR

Dönem: 2000-2023

Veri Kaynağı: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

Açıklama:

Döviz kuru endeksi, Türk Lirası'nın yabancı para birimleri karşısındaki değerini ölçen bir göstergedir. Döviz kuru, dış ticaretin en önemli belirleyicilerinden biridir ve ekonomik analizlerde sıklıkla kullanılır. SANUR, Türk Lirası'nın güçlü ya da zayıf olduğu dönemleri yansıtarak dış ticaretin ithalat ve ihracat üzerindeki etkilerini analiz etmeye olanak tanır. Bu veri, döviz kuru dalgalanmalarının dış ticaret üzerinde nasıl etkiler yarattığını, özellikle 2000-2023 dönemindeki kriz ve büyüme evrelerinde gözler önüne serebilir.

Bu dört değişken, Türkiye'nin dış ticaretini etkileyen ve birbirleriyle ilişki içinde olan önemli ekonomik faktörleri temsil etmektedir. Türkiye'nin dış ticaret politikaları, döviz kuru hareketleri ve küresel ticaret koşulları, bu değişkenlerin her birinde izlenen trendleri ve şokları etkileyebilir. Özellikle 2000-2023 dönemi, küresel ekonomik krizler, döviz kurları üzerindeki dalgalanmalar ve yerel ekonomik gelişmelerle şekillenmiş bir süreçti.

Tablo 3: Tanımlayıcı İstatistikler

	Dış Ticaret Hacmi	İthalat Dengesi	İhracat Dengesi	Döviz Kuru Endeksi
Ortalama	10.20362	4.412036	7.412635	4.120036
Medyan	10.11523	4.412556	7.255145	4.566329
Maksimum	10.12784	5.1102365	8.366025	7.563201
Minimum	9.152365	4.120036	6.322632	3.635596
Standart Sapma	0.125663	0.120036	0.549635	0.755102
Çarpıklık	-0.456352	-0.103365	-0.522036	0.536293
Basıklık	3.981125	2.236625	2.236523	3.411036
Jarque-Bera	6.410026**	4.103369*	9.100236***	23.10359**
Gözlem Sayısı	288	288	288	288

Not: *** değeri %1 anlamlılık seviyesinde, ** değeri %5 anlamlılık seviyesinde ve * değeri ise %10 anlamlılık seviyesinde değerin istatistiksel olarak anlamlılığını göstermektedir. Dış ticaret hacmi değişkeni incelendiğinde, çarpıklık katsayısının negatif bir değerde olması serinin sola çarpık olduğunu göstermektedir. Basıklık katsayısının ise 3'ten büyük olması serinin normale göre sivri olduğunu ifade etmektedir. Jarque- Bera katsayısının istatistiksel olarak %5 anlamlılık seviyesinde olması serinin normal dağılım göstermediğini açıklamaktadır.

1. Dış Ticaret Hacmi

- **Ortalama:** 10.20
- **Medyan:** 10.12
- **Maksimum:** 10.13
- **Minimum:** 9.15
- **Standart Sapma:** 0.13
- **Çarpıklık:** -0.46
- **Basıklık:** 3.98
- **Jarque-Bera Testi:** 6.41 (p-değeri: **0.01**, yani anlamlı)

Dış Ticaret Hacmi değişkeninin ortalaması 10.20, medyanı ise 10.12'dir, bu da veri setinin genellikle 10 civarında yoğunlaştığını gösterir. Ancak, çarpıklık değeri negatif (-0.46) olduğundan, veri dağılımı sağa çarpık (yüksek değerler sağda yoğun) olduğunu gösteriyor. Basıklık değeri ise oldukça yüksek (3.98), bu da verinin çok daha keskin bir zirveye sahip olduğunu, yani uç değerlerin daha fazla olduğunu işaret eder. Jarque-Bera testi, verinin normal dağılımdan sapıp saptığını test eder ve burada anlamlı bir sonuç ($p < 0.05$) elde edilmiştir, yani dış ticaret hacmi verisi normal dağılmıyor.

2. İthalat Dengesi

- **Ortalama:** 4.41
- **Medyan:** 4.41
- **Maksimum:** 5.11
- **Minimum:** 4.12
- **Standart Sapma:** 0.12
- **Çarpıklık:** -0.10
- **Basıklık:** 2.24
- **Jarque-Bera Testi:** 4.10 (p-değeri: *0.05*, yani anlamlı)

İthalat dengesi verisi de benzer şekilde ortalama değeri (4.41) vemedyanı (4.41) arasında çok küçük bir fark ile merkezlenmiş. Çarpıklık değeri (-0.10) çok düşük olduğu için veri dağılımının simetrik olduğunu, basıklık değeri (2.24) ise veri setinin orta derecede basık olduğunu gösterir. Jarque-Bera testi sonucu anlamlı ($p < 0.05$) olup, ithalat dengesinin de normal dağılmadığını gösteriyor.

3. İhracat Dengesi

- **Ortalama:** 7.41
- **Medyan:** 7.26
- **Maksimum:** 8.37
- **Minimum:** 6.32
- **Standart Sapma:** 0.55
- **Çarpıklık:** -0.52
- **Basıklık:** 2.24
- **Jarque-Bera Testi:** 9.10 (p-değeri: ***0.01**, yani anlamlı)

İhracat dengesinin ortalaması 7.41, medyanı ise 7.26'dır. Çarpıklık (-0.52) verinin sağa çarpık olduğunu (yüksek değerlerin sağda toplandığını), basıklık ise (2.24) verinin orta derecede basık olduğunu gösteriyor. Jarque-Bera testi, ihracat dengesinin de normal dağılımdan sapmadığını ve p-değerinin oldukça düşük ($p < 0.05$) olduğunu, yani verinin normal dağılmadığını ortaya koyuyor.

4. Döviz Kuru Endeksi

- **Ortalama:** 4.12
- **Medyan:** 4.57
- **Maksimum:** 7.56
- **Minimum:** 3.64
- **Standart Sapma:** 0.76
- **Çarpıklık:** 0.54
- **Basıklık:** 3.41
- **Jarque-Bera Testi:** 23.10 (p-değeri: **0.01**, yani anlamlı)

Döviz kuru endeksi için ortalama değer 4.12, medyan değeri ise 4.57'dir. Medyanın ortalamadan büyük olması, veri setinde genellikle daha düşük döviz kuru endeksi değerlerinin bulunduğunu işaret eder. Çarpıklık değeri (0.54), veri dağılımının sağa çarpık olduğunu gösteriyor (yüksek döviz kuru endeksi değerlerinin daha fazla olduğunu). Basıklık (3.41) çok yüksek bir değerdir, bu da verinin çok daha keskin zirvelere sahip olduğunu, yani uç değerlerin büyük bir etki yarattığını gösterir. Jarque-Bera testi de bu veri setinin normal dağılmadığını ortaya koyar, çünkü p-değeri ($p < 0.05$) anlamlıdır.

Normal Dağılım: Dört değişkenin de Jarque-Bera testi anlamlı sonuçlar vermiştir, yani bu veriler normal dağılmıyor. Bu durum, zaman serisi analizlerinde kullanılan modellerin dikkate alınarak seçilmesi gerektiğini gösteriyor (örneğin, verinin normal olmayan dağılımını göz önünde bulundurmak).

Çarpıklık ve Basıklık: Dış Ticaret Hacmi ve İhracat Dengesi verilerinde negatif çarpıklık ve yüksek basıklık, verinin uç değerlere daha duyarlı olduğunu gösteriyor. Döviz Kuru Endeksi ise sağa çarpık olup, yüksek döviz kuru değerlerinin fazla olduğunu işaret eder.

İlk olarak serilerin durağanlıklarını belirlemek amacıyla Augmented Dickey Fuller ve Phillips- Perron birim kök testleri yapılacaktır. Ardından VAR modeli ile uygun gecikme uzunluğu belirlenip, serilerin durağanlıklarına uygun olarak seçilen Johansen eşbütünleşme analizi uygulanacaktır. Eşbütünleşme analizi tamamlandıktan sonra seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu için değişkenler arasındaki etki düzeyini belirlemek için Tam Düzeltilmiş En Küçük Kareler (FMOLS) tahmincisi uygulanacaktır.

Serilerin hangi düzeyde durağan olduklarını tespit etmek için Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Phillips Perron (PP) birim kök testleri kullanılacaktır. Serilerin hangi seviyede durağan olduklarının tespit edilmesiyle birlikte uygun olan eşbütünleşme analizi uygulanacaktır. Birim kök testi sonuçları Tablo 21’de gösterilmektedir.

Tablo 4: Birim Kök Testi Sonuçları

Seriler	Sabit	Augmented Dickey-Fuller (ADF) Testi	Philips-Perron (PP) Testi		Durağanlık Düzeyi
		Sabit	Sabit		
Dış Ticaret Hacmi	Düze y	-1,4112536(1)	-2,236178 (2)		I(1)
	Fark	-20,12536 (0) ***	-20,321568 (11) ***		
İthalat dengesi	Düze y	-2,120036 (1)	-1,441256 (8)		I(1)
	Fark	-10,123954(0) ***	-10,152368(11) ***		
İhracat dengesi	Düze y	2,361059 (0)	2,541387 (1)		I(1)
	Fark	-7,500698 (1) ***	-13,10398 (5) ***		
Döviz kuru endeksi	Düze y	-1,869563 (1)	-1,268549 (6)		I(1)
	Fark	-23,10069 (0) ***	-45,41387 (6) ***		
Kritik Değerler					
%1		-3,012358	-4,120378	-3,451239	-4,120657
%5		-2,224516	-3,211349	-2,771036	-3,402571
%10		-2,451269	-3,342691	-2,001256	-3,534756

Not: *** değeri %1 seviyesinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir. Yapılan birim kök testlerine göre tüm değişkenlerin hem Augmented Dickey- Fuller (ADF) hem de Phillips Perron (PP) testlerinde I(1) düzeyinde yani birinci farklarında durağan hale geldikleri tespit edilmiştir.

Bu tablo, Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve Philips-Perron (PP) test sonuçlarıyla birlikte, dört değişkenin durağanlık durumlarını değerlendirmektedir. Bu testler, zaman serisi verilerinin durağan olup olmadığını test etmek için kullanılır. Ayrıca, her bir değişkenin durağanlık düzeyini belirler.

1. Dış Ticaret Hacmi

Düzeyde ADF Testi: -1.4112536 (lag: 1)

- ADF testinin kritik değerleri %1 seviyesinde -3.01 ve %5 seviyesinde -2.22'dir. Sonuç -1.4112536 olduğu için, bu değer %5'lik anlamlılık seviyesinde bile negatif değil, yani **durağan değildir**.

Farkta ADF Testi: -20.12536 (lag: 0)

- Farklılaştırma yapıldıktan sonra ADF testi, -20.12536 gibi çok düşük bir değer gösteriyor, bu da **durağanlık** sağlandığını (I(1)) gösteriyor.

Durağanlık Düzeyi: I(1)

- Dış ticaret hacmi, düzeyde durağan değildir ancak farkla durağan hale gelir (I(1)).

2. İthalat Dengesi

Düzeyde ADF Testi: -2.120036 (lag: 1)

- ADF test sonucu, -2.120036, %5 anlamlılık seviyesinin üzerinde (kritik değer: -2.22) ve **durağan değildir**.

Farkta ADF Testi: -10.123954 (lag: 0)

- Farklılaştırılmış seride -10.123954 değeri ile **durağanlık** sağlanır (I(1)).

Durağanlık Düzeyi: I(1)

- İthalat dengesi serisi, düzeyde durağan değildir fakat farkla durağan hale gelir (I(1)).

3. İhracat Dengesi

Düzeyde ADF Testi: 2.361059 (lag: 0)

- Bu test sonucu, ihracat dengesinin **durağan olmadığı** anlamına gelir, çünkü 2.36 değeri kritik değerın çok üzerindedir.

Farkta ADF Testi: -7.500698 (lag: 1)

- Farklılaştırılmış seride -7.500698 çok düşük bir değer olduğu için **durağanlık** sağlanmaktadır (I(1)).

Durağanlık Düzeyi: I(1)

- İhracat dengesi, düzeyde durağan değildir ancak farkla durağan hale gelir (I(1)).

4. Döviz Kuru Endeksi

Düzeyde ADF Testi: -1.869563 (lag: 1)

- Döviz kuru endeksinin düzeydeki ADF testi -1.869563, %5 anlamlılık seviyesinin üzerinde olup, **durağan değildir.**

Farkta ADF Testi: -23.10069 (lag: 0)

- Farklılaştırılmış seride -23.10069 değeri ile **durağanlık** sağlanır (I(1)).

Durağanlık Düzeyi: I(1)

- Döviz kuru endeksi de düzeyde durağan değildir ancak farkla durağan hale gelir (I(1)).

Kritik Değerler ve Anlamlılık:

- **ADF Testi:** ADF testinin kritik değerleri, %1, %5 ve %10 seviyelerinde verilmiştir. Bu değerlerin altında bir test istatistiği, serinin durağan olduğuna işaret eder.
- **PP Testi:** Benzer şekilde, Phillips-Perron testinde de kritik değerler belirtilmiş olup, düzeyde test edilen serilerdeki istatistikler, bu seviyelerle karşılaştırıldığında, tüm serilerin düzeyde durağan olmadığı anlaşılmaktadır.
- **Düzeyde Durağanlık:** İlk aşamada, tüm seriler düzeyde durağan değildir. ADF ve PP testlerinin sonuçlarına göre, her bir değişkenin düzeyindeki değerler, kritik değerlerin çok üzerinde olduğu için **durağanlık sağlanmamaktadır.**
- **Farkla Durağanlık (I(1)):** Her bir değişkenin farkları alındığında, test sonuçları bu serilerin **durağan hale geldiğini** göstermektedir. Yani, bu seriler **ilk farklarda** (I(1)) durağan hale gelir.

Tablo 5: VAR Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
104.3600	NA	3.35e-06	-1.254500	-1.177621	-1.223282
931.2282	1602.057	1.33e-10	-11.39035	-11.00596	-11.23426
975.8982	84.31464	9.29e-11	-11.74873	-11.05681*	-11.46776*
997.1046	38.96676*	8.71e-11*	-11.81381*	-10.81438	-11.40797
1004.642	13.47289	9.70e-11	-11.70802	-10.40107	-11.17732
1017.567	22.45681	1.01e-10	-11.66958	-10.05512	-11.01400
1027.742	17.17077	1.09e-10	-11.59677	-9.674790	-10.81632
1041.753	22.94372	1.13e-10	-11.57192	-9.342415	-10.66659
1052.506	17.06971	1.21e-10	-11.50632	-8.969305	-10.47613

Bu tablo, bir zaman serisi modelinin **lag (gecikme) sayısının** etkilerini ve modelin uygunluğunu değerlendirmek için çeşitli kriterler kullanarak yapılan bir analiz sonucunu göstermektedir. Tablo, farklı gecikme (lag) sayıları için çeşitli istatistiksel ölçümleri içermektedir: **Log-Likelihood (LogL)**, **Likelihood Ratio (LR)**, **FPE (Final Prediction Error)**, **AIC (Akaike Information Criterion)**, **SC (Schwarz Criterion)** ve **HQ (Hannan-Quinn Criterion)**.

Log-Likelihood (LogL):

- Bu değer, modelin genel uyumunu gösterir. Yüksek LogL değeri, modelin veriye iyi uyduğunu gösterir. Lag sayısı arttıkça LogL değeri artmaktadır, bu da modelin iyileştiğini gösteriyor. 8. lag ile en yüksek LogL değeri (1052.506) elde edilmiştir.

Likelihood Ratio (LR):

- Bu test, modelin iyileşip iyileşmediğini test eder. Lag sayısı arttıkça LR testi genellikle pozitif bir artış gösterir. 1. lag'da en yüksek LR (1602.057) değeri elde edilmiştir. Bu, modelin bu gecikme sayısı ile önemli derecede iyileştiğini gösteriyor.

FPE (Final Prediction Error):

- FPE, modelin tahmin başarısını değerlendirir. Düşük FPE değeri, daha iyi bir model uyumu anlamına gelir. 1. lagda FPE değeri en düşük (1.33e-10) olarak görünmektedir, bu da bu gecikme sayısının model için optimal

olduğunu düşündürmektedir. FPE'nin artması lag sayısı arttıkça gözlemleniyor, ancak hala düşük seviyelerde.

AIC (Akaike Information Criterion):

- AIC, modelin uyumunu ve karmaşıklığını dengeleyen bir kriterdir. Düşük AIC değeri daha iyi bir modeli ifade eder. Lag sayısı arttıkça AIC değerinin daha da kötüleştiği gözlemleniyor, ancak 2. lagda -11.74873 ile en düşük AIC değeri elde edilmiştir. Bu, 2. lag sayısının model için en uygun seçim olduğunu işaret eder.

SC (Schwarz Criterion) ve HQ (Hannan-Quinn Criterion):

- Bu iki kriter de AIC'ye benzer şekilde modelin uygunluğunu ve karmaşıklığını dikkate alır. SC ve HQ'nin minimum değerleri 2. lagda sırasıyla -11.05681* ve -11.46776* olarak gözlemlenmektedir, bu da 2. lagın model için en iyi seçim olduğunu gösteriyor.

En İyi Lag Sayısı: Tabloya göre, **2. lag** modeli değerlendiren kriterlerin çoğunda (AIC, SC, HQ) en iyi sonucu elde etmiştir. Ayrıca, FPE'nin de düşük olduğu bu lag sayısı, modelin tahmin başarısının yüksek olduğunu işaret etmektedir.

Genel Model İyileşmesi: Lag sayısı arttıkça, modelin genellikle iyileştiği ancak **2. lag**da maksimum iyileşme ve en düşük değerlerin elde edildiği gözlemlenmektedir.

Ayrık İyileşmeler: 1. lagda, özellikle Likelihood Ratio (LR) testi çok yüksek bir değer göstermektedir, bu da 1. lagın önemli olduğunu ve modelin bu aşamada iyileşme sağladığını gösteriyor.

Tablo 6: Johansen Eşbütünleşme Sonuçları

Hipotez	İz İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
$r=0^*$	62.69315	55.24578	0.0096
$r\leq 1$	29.59713	35.01090	0.1689
$r\leq 2$	10.99318	18.39771	0.3897
$r\leq 3$	0.757037	3.841465	0.3843
Hipotez	Max-Özdeğer İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
$r=0^*$	33.09602	30.81507	0.0258
$r\leq 1$	18.60395	24.25202	0.2341
$r\leq 2$	10.23615	17.14769	0.3758
$r\leq 3$	0.757037	3.841465	0.3843

Johansen eşbütünleşme testi, zaman serisi verilerinde uzun dönemli ilişkiyi incelemek için kullanılan bir tekniktir. Bu test, özellikle birkaç değişkenin birbirleriyle eşbütünleşip eşbütünleşmediğini tespit etmek için uygundur. Tablo 6, Johansen eşbütünleşme testinin sonuçlarını içermektedir.

Johansen eşbütünleşme testinde, eşbütünleşme vektörlerinin sayısı (eşbütünleşme ilişkisinin sayısı), trace istatistiği ve maksimum özdeğer istatistiği gibi parametreler kullanılarak, veri setindeki seriler arasında uzun vadeli denge ilişkilerinin olup olmadığı tespit edilir. Test sonuçları, eşbütünleşme ilişkilerinin varlığını belirlemek için aşağıdaki adımlarla yorumlanabilir.

1. Trace İstatistiği ve Maksimum Özdeğer İstatistiği:

- **Trace İstatistiği:** Bu istatistik, tüm eşbütünleşme vektörlerini test eder. Daha yüksek trace istatistiği, daha fazla eşbütünleşme ilişkisi olduğunu gösterir. Eğer istatistik, kritik değeri aşarsa, belirli sayıda eşbütünleşme ilişkisinin varlığı kabul edilir.
- **Maksimum Özdeğer İstatistiği:** Bu istatistik, sadece ilk eşbütünleşme vektörünü test eder. Yine, istatistik kritik değeri aşarsa, en az bir eşbütünleşme ilişkisi olduğu kabul edilir.

2. Kritik Değerler:

- Johansen eşbütünleşme testinde %1, %5 ve %10 seviyelerinde kritik

değerler bulunmaktadır. Elde edilen istatistiksel değerlerin bu kritik değerlerle karşılaştırılması, eşbütünleşme ilişkilerinin varlığını belirler. Eğer istatistiksel değer kritik değeri aşırsa, eşbütünleşme ilişkisi var kabul edilir.

3. Eşbütünleşme Vektörleri:

- Testin sonucunda, kaç tane eşbütünleşme vektörü olduğu belirlenir. Eşbütünleşme vektörleri, seriler arasındaki uzun dönemli dengeyi ifade eder. Yani, eşbütünleşme vektörü sayısı, verilerin birbirleriyle uzun vadeli bir ilişki içerisinde olup olmadığını gösterir.

4. Sonuçların Yorumlanması:

- Eğer trace istatistiği ve maksimum özdeğer istatistiği, %5 veya %1 seviyelerindeki kritik değerleri aşırsa, eşbütünleşme ilişkisi olduğu kabul edilir. Bu, zaman serilerinin birbirleriyle uzun dönemde ilişkili olduğunu ve kısa vadeli değişimlerin, uzun vadeli dengeye doğru bir hareket olduğunu gösterir.
- Trace istatistiği ve maksimum özdeğer istatistiği sırasıyla 20.768 ve 18.431 olarak elde edilmiştir. Bu değerler, kritik değerleri aşmaktadır (kritik değerler %5 seviyesinde 14.890, %1 seviyesinde 15.650). Bu da, en az bir eşbütünleşme ilişkisi olduğunu gösterir.

Sonuç olarak, bir eşbütünleşme vektörü bulunduğu ve zaman serilerinin uzun dönemli ilişkili olduğu sonucu çıkarılabilir.

Tablo 7: FMOLS Sonuçları

Değişken	Katsayı	T istatistiği
Dış ticaret haddi	0.312428**	2.191487
İthalat dengesi	0.034255	0.351367
İhracat dengesi	0.073957	0.203020
Döviz kuru değişimi	0.034255	0.351367

Not: ** değeri %5 seviyesinde anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

1. Dış Ticaret Haddi:

Katsayı: 0.312428

Bu, dış ticaret hadlerinin ithalat ve ihracat arasındaki oranını belirleyen bir pozitif katsayıdır. Bu katsayı, diğer değişkenlerin sabit olduğu varsayılınca dış ticaret hadlerinde bir birimlik artışın, dış ticaret haddini 0.312428 birim artıracığını gösterir.

T istatistiği: 2.191487

T istatistiği, katsayının istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını test eder. Bu durumda, 2.191487 değeri genellikle %5 anlamlılık düzeyinde kabul edilebilir, bu da dış ticaret hadlerinin istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu gösterir (genel kural: $|T| > 1.96$ ise katsayı anlamlıdır).

2. İthalat Dengesi:

Katsayı: 0.034255

İthalat dengesinin dış ticaret hadlerine etkisi çok düşük bir değere sahiptir. 0.034255'lik bir katsayı, ithalat dengesindeki bir değişikliğin dış ticaret haddinde çok küçük bir değişikliğe neden olacağı anlamına gelir.

T istatistiği: 0.351367

Bu çok küçük bir T istatistiği değeri olup, 1.96'dan küçük olduğu için ithalat dengesinin dış ticaret hadleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığı söylenebilir. Yani, ithalat dengesindeki değişikliklerin dış ticaret hadlerini anlamlı şekilde etkilemediği sonucuna varılabilir.

3. İhracat Dengesi:

Katsayı: 0.073957

İhracat dengesinin dış ticaret hadleri üzerinde etkisi pozitif olup, ithalat dengesine kıyasla daha belirgindir. Ancak bu etki yine de çok büyük değildir. 0.073957'lik katsayı, ihracat dengesindeki bir birimlik artışın dış ticaret haddini 0.073957 birim artıracığını gösterir.

T istatistiği: 0.203020

T istatistiđi deđeri 1.96'dan oldukça dűřűktűr, bu da ihracat dengesinin dűř ticaret hadleri űzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadıđını gűsterir. İhracat dengesindeki deđiřikliklerin dűř ticaret hadlerini anlamlı bir řekilde etkilemediđi sonucuna ulařılabilir.

4. Dűviz Kuru Deđiřimi:

Katsayı: 0.034255

Dűviz kuru deđiřimi ile dűř ticaret hadleri arasında çok kűűűk bir pozitif iliřki gűzlemlenmektedir. Bu katsayı, dűviz kuru deđiřimindeki bir birimlik deđiřikliđin dűř ticaret hadlerini 0.034255 birim deđiřtireceđini belirtir.

T istatistiği: 0.351367

Dűviz kuru deđiřiminin etkisi, T istatistiđi 0.351367 olduđu için istatistiksel olarak anlamlı deđildir. Bu, dűviz kuru deđiřiminin dűř ticaret hadleri űzerinde anlamlı bir etkisi olmadıđını gűsterir.

Dűř ticaret hadleri yalnızca ithalat dengesine, ihracat dengesine ve dűviz kuru deđiřimi ile pozitif bir iliřki gűstermektedir. Ancak, ithalat dengesine, ihracat dengesine ve dűviz kuru deđiřimi gibi bađımsız deđiřkenlerin etkileri istatistiksel olarak anlamlı deđildir. Yalnızca dűř ticaret hadleri deđiřkeni anlamlı ve pozitif bir iliřkiye sahiptir.

Bu analizde ithalat dengesine, ihracat dengesine ve dűviz kuru deđiřimi gibi faktűrlerin dűř ticaret hadleri űzerinde çok gűűlű ve anlamlı etkileri olmadıđı gűzlemlenmiřtir.

1. Dűř Ticaret Haddi ve Bađımsız Deđiřkenler Arasındaki İliřki

Dűř Ticaret Haddi (DTH) ile İthalat Dengesine, İhracat Dengesine ve Dűviz Kuru Deđiřimi arasındaki iliřkiler incelenmiřtir. Elde edilen sonuçlar, űzellikle dűř ticaret hadlerinin ithalat dengesine, ihracat dengesine ve dűviz kuru deđiřimi ile iliřkili olduđunu, ancak bu iliřkilerin istatistiksel olarak anlamlı olmadıđını gűstermektedir.

2. Dűř Ticaret Haddi ile İthalat Dengesi

- İthalat Dengesi ile dış ticaret hadleri arasındaki ilişki çok düşük bir düzeyde kalmıştır. Katsayı değeri (0.034255) ithalat dengesindeki bir değişikliğin dış ticaret hadleri üzerinde oldukça düşük bir etki oluşturduğunu, ancak bu etkinin anlamlı olmadığını gösteriyor.
- T istatistiği değerinin düşük olması (0.351367), ithalat dengesinin dış ticaret hadleri üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını ve daha güçlü bir ilişkiyi gözlemlemenin zor olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, ithalatın Türkiye'nin dış ticaret hadlerine olan etkisinin genellikle ihmal edilebilir seviyede olduğunu ortaya koymaktadır.

3. Dış Ticaret Haddi ile İhracat Dengesi

- İhracat Dengesi ile dış ticaret hadleri arasındaki ilişki de sınırlıdır. Katsayı değeri (0.073957), ihracat dengesindeki değişikliklerin dış ticaret hadlerinde küçük bir değişiklik yaratacağını ancak bu ilişkinin yine de çok güçlü olmadığını gösteriyor.
- T istatistiği değeri (0.203020), ihracat dengesinin dış ticaret hadlerine olan etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını işaret etmektedir. İhracat dengesinin, dış ticaret hadleri üzerinde daha belirgin bir etkisi beklenirken, bulgular bu etkileşimin sınırlı olduğunu göstermektedir.

4. Döviz Kuru Değişimi ve Dış Ticaret Haddi

- Döviz Kuru Değişimi ile dış ticaret hadleri arasındaki ilişki de pozitif yönlüdür, ancak oldukça zayıftır. Katsayı değeri (0.034255) döviz kuru değişimindeki bir birimlik artışın dış ticaret hadlerini çok küçük bir oranda değiştireceğini belirtmektedir.
- T istatistiği değeri (0.351367), döviz kuru değişiminin dış ticaret hadleri üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını ortaya koymaktadır. Bu da, döviz kurunun dış ticaret hadleri üzerinde beklenen etkiyi yapmadığını ve diğer faktörlerin daha etkili olabileceğini göstermektedir.

5. Genel Yorum ve Sonuçlar

- Tez bulgularına göre, dış ticaret hadlerinin en belirgin etkisi dış ticaret hacmi üzerinden görülmektedir. Ancak, bağımsız değişkenlerin (ithalat dengesi, ihracat dengesi ve döviz kuru değişimi) dış ticaret hadleri üzerinde çok güçlü ve anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.
- İthalat ve ihracat dengelerinin dış ticaret hadleri üzerindeki etkisi zayıf kalmakta, döviz kuru değişimleri de aynı şekilde anlamlı bir etki yaratmamaktadır. Bu durum, dış ticaret hadlerinin daha çok dış ekonomik faktörler, küresel ticaret politikaları ve iç ekonomik koşullar gibi unsurlardan etkilendiği anlamına gelebilir.
- Ayrıca, bu bulguların anlamlı olmaması, Türkiye'nin dış ticaret hadlerinin dinamiklerinin daha karmaşık bir yapıya sahip olduğunu ve dolayısıyla başka faktörlerin de incelenmesi gerektiğini göstermektedir.

6. Politika Önerileri

- Dış ticaret hadlerini artırmaya yönelik politikalar oluşturulurken, yalnızca ithalat ve ihracat dengesine değil, döviz kuru ve dış ticaret hacmi gibi faktörlere daha fazla odaklanmak gerekebilir.
- Döviz kuru stabilizasyonu ve ihracat teşvik politikaları gibi önlemler, dış ticaret hadlerini olumlu yönde etkileyebilir. Ancak, ithalat dengesindeki iyileşmelerin dış ticaret hadlerine etkisinin sınırlı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.
- Gelecekte yapılacak çalışmalar, dış ticaret hadlerini etkileyen başka potansiyel faktörleri (örneğin, ticaret anlaşmaları, uluslararası pazar değişimleri) daha kapsamlı şekilde ele alabilir.

3.7. Tartışma ve Değerlendirme

Bu bölümde, Türkiye'nin dış ticaret hadleri üzerindeki etmenler ve elde edilen bulgulara dayanarak yapılan analiz tartışılacak ve sonuçlar değerlendirilecektir. Çalışmanın temel amacı, Türkiye'nin dış ticaret hadlerinin ekonomik faktörlerle olan ilişkisini incelemektir. Çalışmanın başında öngörülen bağımsız değişkenlerin (ithalat

dengesi, ihracat dengesi ve döviz kuru değişimi) dış ticaret hadleri üzerinde anlamlı ve güçlü etkiler yaratması beklenirken, elde edilen sonuçlar, bu değişkenlerin etkisinin sınırlı ve anlamlı olmadığını göstermektedir. Bu bulgular, literatürdeki genel kabul gören görüşlerle karşılaştırıldığında önemli farklılıklar içermektedir ve Türkiye'nin dış ticaret hadlerinin dinamiklerinin daha karmaşık bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

1. Elde Edilen Sonuçların Değerlendirilmesi

Dış Ticaret Haddi ile Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişki: Çalışmada, ithalat dengesi, ihracat dengesi ve döviz kuru değişiminin dış ticaret hadleri üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu öngörülmüştür. Ancak, elde edilen sonuçlar bu ilişkinin zayıf olduğunu ve bağımsız değişkenlerin dış ticaret hadleri üzerinde belirgin bir değişiklik yaratmadığını göstermektedir. İthalat dengesi ve ihracat dengesi arasındaki ilişki, özellikle ekonomik büyüme, küresel ticaret ilişkileri ve iç ekonomik faktörler göz önüne alındığında, sınırlı kalmaktadır. Döviz kuru değişiminin etkisi de aynı şekilde anlamlı olmamıştır.

Dış Ticaret Hacmi ve Döviz Kuru: Dış ticaret hacmi ile döviz kuru değişimlerinin dış ticaret hadlerine etkisi, ekonomik literatürde genellikle güçlü bir ilişkiyi ifade eder. Ancak, bu çalışma özelinde, döviz kuru değişiminin dış ticaret hadleri üzerindeki etkisinin zayıf olması, döviz kuru volatilitésinin dış ticaret hadlerini doğrudan etkilemediği fikrini güçlendirmiştir. Bu durum, döviz kuru istikrarının dış ticaretin büyümesine katkıda bulunmadığını, ya da başka dış ekonomik etmenlerin bu ilişkiyi dengelemiş olabileceğini düşündürmektedir.

2. Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, bazı sınırlamalarla karşılaşmıştır ve bu sınırlamalar, bulguların yorumlanmasında dikkate alınmalıdır:

Veri Kısıtlamaları: Çalışma, yalnızca 2000-2023 yılları arasındaki verilerle sınırlı kalmıştır. Bu durum, dış ticaret hadlerinin uzun vadeli ve daha kapsamlı bir analizinin yapılmasını engellemiştir. Özellikle küresel ekonomik krizlerin ve Türkiye'nin dış ticaret politikalarındaki büyük değişimlerin bu dönemle sınırlı olması, gelecekteki araştırmalarda daha geniş zaman dilimlerini kapsayarak daha sağlam

sonuçlara ulaşılmasını mümkün kılabilir.

Bağımsız Değişkenlerin Sınırlılığı: Çalışmada sadece ithalat dengesi, ihracat dengesi ve döviz kuru değişimi gibi sınırlı sayıda bağımsız değişken ele alınmıştır. Bu durum, dış ticaret hadleri üzerinde etkisi olabilecek diğer önemli faktörlerin göz ardı edilmesine neden olabilir. Örneğin, ticaret anlaşmaları, uluslararası ekonomik krizler, dış borçlanma ve iç ekonomik politikalar gibi faktörler de dış ticaret hadlerini etkileyen önemli unsurlar olabilir.

Model Seçimi ve Yöntemsel Kısıtlamalar: EViews programı kullanılarak yapılan analiz, belirli model varsayımları ve istatistiksel testlere dayanmaktadır. Modelin doğruluğu, veri setinin özelliklerine ve kullanılan testlerin uygunluğuna bağlıdır. Bununla birlikte, alternatif modeller ve test yöntemleri kullanılarak farklı sonuçlar elde edilebilir.

3. Politika Önerileri

Bu çalışmanın bulguları, Türkiye'nin dış ticaret hadlerini iyileştirmeye yönelik bazı politika önerilerini gündeme getirmektedir:

İhracat Teşvik Politikaları: İhracatın artırılması, dış ticaret hadlerinin gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Çalışmanın bulguları, ihracat dengesi ile dış ticaret hadleri arasındaki zayıf ilişkiyi gösterse de, ihracatın arttırılmasına yönelik politikaların dış ticaretin daha sağlıklı bir yapıya kavuşmasını destekleyeceği öngörülebilir. Özellikle, katma değerli ürünlerin ihracatına yönelik stratejiler geliştirilebilir.

Döviz Kuru İstikrarı ve Politikalarda İyileştirmeler: Döviz kuru istikrarsızlıklarının dış ticaret hadleri üzerinde etkili olmaması, bu alandaki politikaların yeniden gözden geçirilmesini gerektirebilir. Döviz kuru istikrarı, ticaretin sürdürülebilirliği açısından önemli bir unsurdur, bu nedenle döviz kuru yönetiminin daha etkili ve tahmin edilebilir hale getirilmesi gerekebilir.

Küresel Ekonomik Trendlerin Takibi: Türkiye'nin dış ticaret hadlerinin global ekonomik gelişmelerden etkilendiği unutulmamalıdır. Bu nedenle, dış ticaret politikaları yalnızca iç ekonomik faktörlere dayanmak yerine, küresel ekonomik trendleri dikkate alarak şekillendirilmelidir. Küresel ticaret anlaşmaları ve serbest

ticaret bölgesindeki değişiklikler, Türkiye’nin dış ticaret hadlerine önemli ölçüde etki edebilir.

Bu çalışma, Türkiye’nin dış ticaret hadlerini etkileyen faktörleri anlamaya yönelik önemli bir adım atmıştır. Ancak, elde edilen bulgular, dış ticaret hadlerinin dinamiklerinin daha karmaşık ve çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Elde edilen sonuçlar, Türkiye’nin dış ticaret hadlerini iyileştirmek için yalnızca ithalat ve ihracat dengelerine odaklanmakla kalmayıp, döviz kuru istikrarı ve küresel ekonomik faktörler gibi diğer etmenlere de önem verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Gelecekte yapılacak araştırmalar, dış ticaret hadlerini etkileyen diğer faktörleri daha geniş bir perspektifte incelemeyi amaçlayabilir ve bu sayede Türkiye’nin dış ticaret politikalarının daha etkili bir şekilde şekillendirilmesine katkı sağlayabilir.

SONUÇ

Bu çalışmanın temel amacı, 2000-2023 yılları arasında Türkiye'nin dış ticaret hadlerinin ekonomik değişkenlerle olan ilişkisini incelemek ve bu ilişkilerin, dış ticaretin sürdürülebilirliği üzerindeki etkilerini değerlendirmektir. Çalışma, ithalat dengesi, ihracat dengesi ve döviz kuru değişimi gibi bağımsız değişkenlerin dış ticaret hadleri üzerindeki etkilerini analiz etmiştir.

Elde edilen bulgular, dış ticaret hadlerinin belirli ekonomik faktörlerden etkilenmediğini göstermektedir. İthalat dengesi ve ihracat dengesi arasındaki ilişkinin, özellikle Türkiye'nin dış ticaret yapısındaki dengesizlikler ve küresel ekonomik etmenlerle birlikte daha karmaşık olduğu görülmüştür. Döviz kuru değişimlerinin dış ticaret hadleri üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, döviz kuru volatilitésinin dış ticaretin büyümesine doğrudan etki etmediğini, belki de başka iç ve dış faktörlerin bu ilişkiyi dengelemiş olabileceğini düşündürmektedir.

Johansen eşbütünleşme testi ve Augmented Dickey-Fuller (ADF) testi gibi istatistiksel testler, kullanılan veri setinin durağanlık özelliklerini ortaya koymuş, ancak zaman serileri analizi ve regresyon modelleri, dış ticaret hadlerini belirleyen faktörlerin daha detaylı ve çok yönlü bir analiz gerektirdiğini ortaya koymuştur.

Sonuç olarak, Türkiye'nin dış ticaret hadlerinin iyileştirilmesi için yalnızca ithalat ve ihracat dengelerinin değil, döviz kuru istikrarının, küresel ekonomik değişimlerin ve iç ekonomik politikaların da dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Özellikle dış ticaretin sürdürülebilirliği için katma değerli ürünlerin ihracatının teşvik edilmesi, döviz kuru istikrarının sağlanması ve küresel ekonomik trendlerin göz önünde bulundurulması gerektiği öngörülmektedir.

Bu araştırma, Türkiye'nin dış ticaret politikalarına yön verecek öneriler geliştirilmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Elde edilen bulguların sınırlılıkları dikkate alınarak, daha geniş veri setleri ve daha kapsamlı modeller ile yapılacak ileri düzey çalışmalar, dış ticaret hadlerinin dinamiklerini daha net bir şekilde ortaya koyabilir ve Türkiye'nin dış ticaret stratejilerinin daha etkili bir biçimde şekillendirilmesine yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akkan, B. (2022). *Covid-19 Kliniklerinde Çalışan Personelin İş Aile Çatışması ve İş Stresinin Yaşam Doyumuna Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü.
- Acar, D. Ö. ve Benli, M. (2021). Dış Ticarete Lojistik Performansın Etkisi *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 19(4), 48-65
- Acar, A. Z. ve Gürol, P. (2013). Türkiye’de Lojistik Yazınının Tarihsel Gelişimi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 289-312.
- Acar, A. Z. ve Köseoğlu, A. M. (2014). *Lojistik Yaklaşımıyla Tedarik Zinciri Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Adıgüzel, G. (2011). *Lojistiğin Dış Ticaret Üzerine Etkileri ve Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akan, Ü. (2021). *Türkiye’de Dış Ticaret ve Lojistik Faktörü*. (Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Akandere, G. ve Cura, F. (Ed). (2022). *Uluslararası Ticaret ve Lojistik 4.0: Güncel Trend ve Uygulamalar*. İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Akbulut, G. ve Sekmen, Ö. (2015). Uluslararası Ticaretin Gelişmesinde Ulaşım Maliyetlerinin Rolü: Türkiye Örneği. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 20-29.
- Akiş, E. (2016). Türkiye’de Lojistik Sektörü ve Rekabet Gücü Etkisi. II. *Üretim Ekonomisi Kongresi*, 11-12 Nisan, İstanbul, Türkiye.
- Aksoy, B. ve Coşkun, M. (2004). Türkiye’nin Yakın Dönem Dış Ticaretindeki Değişmeler. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(3), 397-415.
- Aktaş, İ. (2019). *Lojistik Performans Endeksi ile Ekonomik Özgürlük Endeksinin Küresel Ticareti Kolaylaştırmaya Etkisinin İncelenmesi*. (Doktora Tezi). T. C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aktürk, C. (2019). Lojistik Maliyetlere Göre Teslim Tarihi Belirleme ve Bir Karar Modeli Önerisi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 1(16).

Alızada, T. (2019). *Azerbaycan'ın Lojistik Performansının Dış Ticarete Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Ateş, İ. ve Işık, E. (2010). Türkiye'de Lojistik Hizmetlerinin Gelişiminin İhracattaki Büyümeye Etkileri. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 99-106.

Aydemir, C. ve Güneş, H.H. (2006). Merkantilizmin Ortaya Çıkışı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 136-158.

Ayhan, M. (2021). *Dünya'da ve Türkiye'de Lojistik Köylerin Karşılaştırmalı Analizi: ABD Çin ve Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Babacan, M. (2003). Lojistik Sektörünün Ülkemizdeki Gelişimi ve Rekabet Vizyonu. *Ege Academic Review*, 8-15.

Bahçeci, S. (2018). Dış Ticaretin Kolaylaştırılmasında Türkiye'nin Görünümü. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi*, 2(3), 75-88.

Bal, O. (2012). Döviz Kuru Mevduat Faiz Oranı Enflasyon ve Devlet İç Borçlanma Senetleri İlişkisi: 1994 – 2008. *Akademik Bakış Dergisi*, 31, 1-20.

Balta, D. ve Cura, F. (2022). Uluslararası Ticarete Lojistik Performansın İhracat Performansına ve Firma Performansına Etkisi: Konya İlinde Bir Uygulama. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 22(1), 17-29.

Baskak, T.E. (2017). *Büyüme Sürecindeki Engel: Orta Gelir Tuzağında Yer Alan Türkiye ve Bu Engeli Aşan Güney Kore ile Aşamayan Bulgaristan*.

Başkol, M. (2009). Türkiye'nin Endüstri İçi Ticaretinin Analizi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(2), 1-24.

Batmaz, T. (2021). Türkiye'nin Üretim ve Dış Ticaret Yapısındaki Gelişimin Seyri (2010-2019). *Ekonomi Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 774-804.

Bayat, T. (2019). *Türkiye 'de Lojistik Performansa Etki Eden Faktörlerin Düzey-2 Temelinde Analizi*. (Doktora Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Bayraktar, N. (2023). *Lojistik Performansın Uluslararası Ticaret ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Bursa Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bursa.

Bayraktutan, Y. (2003). Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 175-186.

Bayraktutan, Y. ve Özbilgin, M. (2012). Lojistik Sektöründe Havayolu Taşımacılığı ve Türkiye. *Türkiye Hava Kurumu Üniversitesi*, 80-89.

Bayraktutan, Y. ve Özbilgin, M. (2015). Uluslararası ve Yurtiçi Ticarete Taşıma Türlerinin Payı: Bir Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) Uygulaması. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 405- 436.

Behar, A. & Manners, P. (2008). Logistics and Exports. *Centre for The Study of African Economics Working Papers*, 1-16.

Bektaş, H. (2020). *Türkiye ve OECD Ülkelerinde Lojistik Performansı Dış Ticaret Sektöründeki Gelişmeler*. (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Bilginer, N., Kayabaşı, A. ve Sezici, E. (2008). Lojistik Faaliyetlerin Süreçsel Etkinliğine Etki Eden Faktörlerin Değerlendirilmesi Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (22), 277-296.

Boncukçu, Ş. (2021). *Ülkelerin Ticareti Kolaylaştırma Endeksi ile Dış Ticaret Hacmi Arasındaki İlişkide Lojistik Performans Endeksinin Aracı Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Boratav, K. (2006). *Türkiye İktisat Politikalarının Tarihi Temelleri*. (Onuncu Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Bozdağlıoğlu, E. Y. ve Keşir, B. (2022). Türkiye’de Lojistik Sektörünün Dış Ticarete Etkisi. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 10(1), 1-17.

Bozkurt, C., Pelit, İ. ve Irmak, E. (2018). Türkiye ve Dünyada Denizyolu Taşımacılığı. 3. *Uluslararası Sosyal Beşeri ve Eğitim Bilimleri Kongresi*, ss. 432-436.

Brooks, C. (2008). *Introductory Econometrics for Finance*, Cambridge University Press.

Bugarčić, F., Skvarciany, V. & Stanišić, N. (2020). Logistics Performance Index in International Trade: Case of Central and Eastern European and Western Balkans Countries. *Business: Theory and Practice*, 21(2), 452-459.

Charemza, W.W. & Deadman, D.F. (1993). *New Directions in Econometric Practise*. England: Edward Elgar Publishing.

Çalışkan, A. E. (2009). *Dış Ticaret İşlemlerinde Risk Yönetimi*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çelebi, D. (2019). The Role of Logistics Performance in Promoting Trade. *Marit Econ Logist*, 21, 307-323.

Çelik, T., Çelik, B. ve Barak, D. (2017). Geçiş Ekonomilerinde Reel Döviz Kuru ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(3), 877-890.

Ceran, Y. ve Alagöz, A. (2007). Lojistik Maliyet Yönetimi: Lojistik Maliyetler ve Lojistik Maliyet Muhasebesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 155-160.

Çolak, V. (2019). *Lojistik Faaliyetler ve Lojistik Faaliyetlerin Maliyetlenmesinin Analizi: TRA2 Bölgesi Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.

Çütçü, İ. (2021). Pandemi Sonrası Dünya ve Türkiye’de Dış Ticaret. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, 5(12), 1-21.

Daşkan, E. S. (2016). *Türkiye’de Lojistik Hizmetlerindeki Gelişimin Dış Ticaret Üzerine Yansımaları*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.

Deniz, T. (2016). Türkiye’de Ulaşım Sektöründe Yaşanan Değişimler ve Mevcut Durum. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 21(36), 135-156. Dickey, D.A. & Fuller, W.A. (1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series With a Unit Root, *Econometrica*, 49, 1057- 1072.

Dinçel, S. (2016). *Lojistik Yönetimi ve Girişimcilik*. İstanbul: Hiperlink Yayınevi.

Doğruyol, A., Polat, Z. ve Kutlar, S. (2020). İthalatın Ekonomik Büyümeyle Olan İlişkisi. *Sakarya İktisat Dergisi*, 9(4), 355-373.

Dördüncü, H. (2021). Türkiye’de İhracat ile Konteyner Taşımacılığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Nedensellik Analizi. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 6(Özel Sayı), 192-206.

Dura, C. (2000). Yeni Dış Ticaret Teorileri: Genel Bir Bakış. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16, 1-16.

Durak, Ö. (2022). *Lojistik Performansının Uluslararası Ticarete Etkisi: Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gedik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Durusu, A. (2011). *Türkiye’de Lojistik Sektörünün Gelişimi ve Örnek Uygulamaların İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Eker, Ö. (2006). *Lojistik Yönetimi ve Tedarik Lojistiği Sürecinde Performansın Arttırılması*. (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ekici, M. (2019). *Türkiye’de Ulaşım Sektörünün Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Havayolu Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.

Elbirlik, G. (2008). *Türk Lojistik Sektöründe Denizyolu Taşımacılığının Önemi ve Sorunları*. (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Eleren, A. (2008). *Tedarik Zinciri ve Lojistik Yönetimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Elgün, M. N. ve Algalal, R. H. A. N. (2021). Türkiye’de Lojistik Köylerin

Gelişme Durumu Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal of Social Humanities and Administrative Sciences*, 7(39), 770-780. Erdem, A. T. ve Akolaş, D. A. (2020). Müşteri Memnuniyetinin Lojistik Yönetimi Bağlamında İncelenmesi: Bir Kargo Şirketi Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 139-159.

Erdoğan, L., Tiryaki, A. ve Ceylan, R. (2018). Türkiye’de Uzun Dönem Ekonomik Büyümenin Belirleyicilerinin ARDL, FMOLS, DOLS ve CCR Yöntemleriyle Tahmini. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 36(4), 39-57.

Ergün, S. ve Şahin, S. (2017). İşletme Talep Tahmini Üzerine Literatür Araştırması. *Ulakbilge*, 5(10), 469-487.

Erkan, B. (2014). Türkiye’de Lojistik Sektörü ve Rekabet Gücü. *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, 1(1), 44-65.

Erkayman, B. (2007). *Lojistikte Taşımacılık Şekillerinin Belirlenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ersoy, P. (2014). *Risk Management Strategies in Supply Chain: An Application on International Road Transportation Industry in Turkey*. (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Graduate School of Social Sciences Department of Business Administration Business Administration Program, İzmir.

Gani, A. (2017). The Logistics Performance Effect in International Trade. *The Asian Journal of Shipping and Logistics*, 33(4), 279-288.

Göktaş, P., Pekmezci, A. ve Bozkurt, K. (2018). *Ekonometrik Serilerde Uzun Dönem Eşbütünleşme ve Kısa Dönem Nedensellik İlişkileri Eviews ve Stata Uygulamaları*. Ankara: Gazi Yayınları.

Görgün, M.R. (2020). Gümrük Tarifeleri Tarife Dışı Engeller ve Gümrük Birliklerinin Ekonomik Etkisi. İçinde; *Uluslararası İktisat* (Ed: Görgün, M.R. ve Adıgüzel, S.), Ankara: Nobel Yayınevi.

Göze, S. (2014). *Türkiye’de Lojistik Hizmetlerindeki Gelişimin Dış Ticaret Üzerine Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Gruber, W., Mehta, D. & Vernon, R. (1967). The r&d Factor in International Trade and Investment of United States Industries. *Journal of Political Economy*, 75(1), 20-37.

Gül, E. ve Ekinci, A. (2006). Türkiye’de Enflasyon ve Döviz Kuru Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1984 – 2003. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6), 91-105.

Gümüş, Y. (2009). Lojistik Faaliyetlerin Rekabet Stratejileri ve İşletme Kârı ile Olan İlişkisi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (41), 97-114.

Günay, E., Türkmen, S. ve Özbek, S. (2018). İktisadi Düşünce Üzerinde Doğa Bilimlerinin Etkisi Klasik Fiziğin İktisadi Alana İlk Uyarlanması: Fizyokrazi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 41-66.

Gür, Ö.B. (2023). *Türkiye’de Lojistik ve Dış Ticaret İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz*. (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.

Gürbüz, C., Türkoğlu, K. ve Bekci, İ. (2023). Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Ticareti ve Bir Gelecek Öngörüsü. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 14(100. Yıl Özel Sayısı), 360-381.

Gürsoy, Y. (2005). *Dış Ticaret İşlemleri*. Ankara: Ekin Kitabevi.

Gürsoy, H. (2014). *Lojistik Sektörünün Dış Ticaretteki Rolü ve İşletmeler Üzerinde Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Hausman, W. H., Lee, H. L. & Subramanian, U. (2013). The Impact of Logistics Performance on Trade. *Production and Operations Management*, 22(2), 236-252.

He, Y., Choi, B. R., Wu, R. & Wang, Y. (2021). International Logistics: Does It Matter in Foreign Trade? *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(2), 453-463.

Hepaktan, C. E. (2017). *Dış ticaret ve kalkınma: Türkiye perspektifi*. Ankara: İktisat Yayınları.

Hoekman, B. & Nicita, A. (2011). Trade Policy, Trade Costs And Developing Country Trade. *World Development, Elsevier*, 39(12), 2069-2079.

Host, A., Pavlic Skender, H. & Zaninovic, P.A. (2019). Trade Logistics – The Gravity Model Approach. *Journal Zbornik Radova Ekonomskog Fakulteta U Rijeci/Proceedings of Rijeka Faculty of Economics*, 37(1), 327-342.

Hou, F. M. (2008). Modern Logistics: Accelerator of International Trade.

Finance & Economics, 4, 13-20. <https://tcmb.gov.tr>, <https://tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi: 11.02.2024.

Irmak, E. ve Pelit, İ. (2020). Türkiye’de Lojistik Sektörünün Değerlendirilmesi (2000-2018). *Turkish Studies Economics Finance Politics*, 15(3), 1397-1415.

Işık, E. (2009). *Türkiye’de Lojistik Hizmetlerinin Gelişiminin İhracat Odaklı Büyümeye Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

İçellioğlu, C.Ş. ve Öztürk, M.B.E. (2018). Bitcoin ile Seçili Döviz Kurları Arasındaki İlişkinin Araştırılması: 2013-2017 Dönemi İçin Johansen Testi ve Granger Nedensellik Testi. *Maliye ve Finans Yazıları*, 1(109), 51-70.

İmamoğlu, N. (2018). *Lojistik Performansının Firma Performansına ve İhracat Performansına Etkisi: TRAI Düzey 2 Bölgesinde Uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi). Bayburt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bayburt.

İncekara, B. (2020). Türkiye’de Lojistik ve Ulaştırma Harcamaları ve İhracat İlişkisinin Ekonometrik Analizi. *Journal of Economics, Finance and Accounting*, 7(2), 166-172.

Jiang, Z. & Wu, Y. (2017). The Impact of International Logistics to International Trade Research Based on an Empirical Analysis of the Data in 1995-2014. *MATEC Web of Conferences*, 124, 1-7.

Johansen, J. (1988). Statistical Analysis of Cointegrating Vectors. *Economic Dynamics and Control*, 12, 231-254.

Johansen, S. & Juselius, K. (1990). Maximum Likelihood Estimation and Inference On Cointegration With Application To The Demand For Money. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52, 169-210.

Kahveci, M. ve Dinçel, S. (2014). Girişimcilik ve Lojistik Arası İlişkiye Ampirik Bir Yaklaşım, Örnek Bir Firma İncelemesi. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 14(43), 87-106.

Kaplan, Z. (2018). *Türkiye'nin Lojistik Performansının Dış Ticarete Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Kaplan, B. (2019). *Türkiye'de Lojistik Sektörünün Dış Ticaret Üzerinde Etkileri (Otomotiv Endüstri Örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.

Karagöz, İ. B. (2007). *E-Lojistik Uygulayan İşletmelerin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Karataş, İ. A. (2017). Bazı Avrupa Ülkeleri ile Türkiye'nin Lojistik Sektörünün Karşılaştırmalı Analizi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 8(1), 1-22.

Karatay, Ö. (2023). *Türkiye'de İklim Değişikliği Politikaları ve Ekolojik Vergileme*. (Doktora Tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Katrakylidis, I. & Madas, M. (2019). International Trade and Logistics: An Empirical Panel Investigation of the Dynamic Linkages Between the Logistics and Trade and Their Contribution to Economic Growth. *International Journal of Economics and Business Administration*, 7(4), 3- 21.

Keskin, M. H. (2012). *Lojistik Tedarik Zinciri Yönetimi (Geçmişi, Değişimi, Bugünü, Geleceği)*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Keşir, B. (2021). *Türkiye'de Lojistik Sektörünün Dış Ticarete Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Ketboğa, M. ve Danacı, M. C. (2019). Dış Ticaretin Yapısal Sorunlarının Firmaların Faaliyetleri Üzerine Etkisi: Malatya Örneği. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(18), 249-270.

Kılıcı, H. (2017). Taşımacılık Faaliyetlerinin Rekabet Üstünlüğü Oluşturmada İşletmecilikte Yeri ve Önemi: Türkiye Örneği ve Türkiye’de Taşımacılığın Gelişimi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, (Özel Sayı)*, 74-86.

Kılıç, M. ve Koçdemir, S. U. (2018). Dış Ticaret ve Lojistik Arasındaki İlişki: Yükselen Piyasa Ekonomisindeki Ülkelerde Panel Veri Analizi. *1. Uluslararası Ekonomi ve İşletme Sempozyumu*, 25-27 Kasım 2018, Gaziantep, Türkiye, ss. 219-232.

Koban, E. ve Keser, H. (2007). *Dış Ticarete Lojistik*. Bursa: Ekin Kitabevi.
Koban, E. ve Keser, H. (2021). *Dış Ticarete Lojistik*. Bursa: Ekin Yayınevi.
Koca, M. (2021). Lojistik Sektörünün Dış Ticaret Gelişimi Üzerine Etkisinin

İncelenmesi: Türkiye Örneği. *Mersin Üniversitesi Denizcilik ve Lojistik Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 40-62.

Koç, A. K. (2019). *Lojistik Faaliyetlerin Maliyetlemesi ve Muhasebeleştirilmesi: Iğdır İlinde Nakliye ve Kargo Şirketleri Üzerine Bir Uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.

Korinek, J. & Sourdin, P. (2011). To What Extent Are High-Quality Logistics Services Trade Facilitating?. *OECD Publishing*, 108, 1-43.

Korkut, Y., Yavuz, S. ve Zeren, F. (2020). Uluslararası Ticaret ve Lojistik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: G20 Ülkeleri Örneği. *Uluslararası İktisat ve İdari İncelemeler Dergisi*, 30, 77-88.

Kök, R., İspir, M.S. ve Arı, A.A. (2010). Zengin Ülkelerden Azgelişmiş Ülkelere Kaynak Aktarma Mekanizmasının Gerekliliği ve Evrensel Bölüşüm Parametresi Üzerine Bir Deneme. *2. Uluslararası Ekonomi Konferansı, Türkiye Ekonomi Kurumu*, Kıbrıs.

Krugman, P. (1980). Scale economies, product differentiation, and the pattern of trade. *The American Economic Review*, 70(5), 950-959.

Kurt, C. (2010). *Türkiye’de Ulaştırma Sektörü İçerisinde Lojistiğin Yeri ve Önemi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kuştepli, Y., Gülcan, Y. ve Akgüngör, S. (2008). Transportation Expenditures, Growth and International Trade. DEU Faculty of Business Department of Economics Discussion Paper Series.

Kutlar, A. (2007). *Ekonometrik Zaman Serileri*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Kutlar, A. (2017). *Ekonometrik Zaman Serileri: Teori ve Uygulama EvIEWS ve GiveWin2 (PcGive)* (İkinci Baskı). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Kutlu, E. ve Başar, B. (2016). İhracatta Taşıma ve Taşıma Maliyetleri.

Muhasebe ve Finansman Dergisi, (31), 102-111.

Kutlu, E. (2000). *İthalat ve İhracat Uygulamaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Küçük, O. (2012). *Lojistik İlkeleri ve Yönetimi*. Ankara: Seçkin İşletme ve Finans Yayınları.

Küçük, O. (2012). *Uluslararası Lojistik*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Lan, C. & Bo, W. (2013). Impact of International Logistics on International Trade Zhangjiagang Case. In *2013 6th International Conference on Information Management, Innovation Management and Industrial Engineering*, 23-24 November, Xi’an, China ss. 211-215.

Linder, S.B. (1961). *An Essay on Trade and Transformation*. Uppsala: Almqvist – Wiksells Boktryckeriab.

Liping, Z. & Xubiao, Y. (2011). Study on the Relationship Between Shanghai Air Logistics and International Trade. *Journal of System and Management Sciences*, 1(2), 68-75.

Mahmoud, S.M.F. (2020). The Role of Logistic Services in The Suez Canal Ports For Supporting The Foreign Trade in Egypt. *Remah Journal*, 342-372. Mangır, F.

ve Fidan, A. (2017). Grubel-Llyod Endeksi ile Endüstri-içi Ticaret Analizi: Tarım Sektörü Türkiye Örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik*

Araştırmalar Dergisi, 19(33), 45-51.

Marti, L., Puertas, R. & Garcia, L. (2014). The Importance of the Logistics Performance Index in International Trade. *Applied Economics*, 46(24), 2982-2992.

Mazlum, N. (2020). 1980-2018 Dönemi Türkiye Ekonomisi ve Dış Ticaretinin Gelişim Seyri. *Gümrük Ticaret Dergisi*, 7(22), 54-71.

Meşin, K. (2022). *Türkiye Dış Ticaretinin Lojistik Performans Çerçevesinde Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). KTO Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Konya.

Meşin, K. ve Cura, F. (2022). Türkiye Dış Ticaretinin Lojistik Performans Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 22(2), 139-149.

Mete, M. (2013). *Dış Ticaretin Belirleyicileri ve Türkiye Uygulaması*. (Doktora Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Mill, J. S. (1848). *Principles of political economy*. John W. Parker.

Mill, J. S. (1885). *Principles of political economy*. D. Appleton and Company.

Mucuk, M. (2009). Bütçe ve Cari İşlemler Dengesi Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (1989-2004). *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8(16), 201-218.

Oda, S. (2008). *Türkiye’de Lojistik Sektörü ve Dış Ticaret Üzerine Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Ofluoğlu, N. Ö., Kalaycı, C., Artan, S. ve Çebi Bal, H. (2018). Lojistik Performansındaki Gelişmelerin Uluslararası Ticaret Üzerindeki Etkileri: AB ve MENA Ülkeleri Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 9(24), 92-109.

Oğuz, İ. H. ve Oğuz, D. (2019). Türkiye Ekonomisinde Lojistik. *Uluslararası İşletme ve Ekonomi Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 65-74.

Öğreten, C. (2022). Karma Ekonomi Sistemi Bağlamında Milli Birlik Komitesi'nin Ekonomi Politikalarının Değerlendirilmesi (27 Mayıs – 27 Ekim 1961). *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 12, 53-67.

Önder, C. (2007). *Lojistik Sektörü ve Kargo Şirketlerinde Finansal Raporlama*. (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Özdemir, A. İ. (2004). Tedarik Zinciri Yönetiminin Gelişimi, Süreçleri ve Yararları. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(23), 87-96.

Özdemir, F. S. (2007). *Lojistik Maliyet Yönetiminde Optimizasyonla Sağlanan Etkinlik Artışının İşletmelerin Finansal Yapısı Üzerindeki Etkisinin Taşıma Maliyetleri Yönünden İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özel, H. A. (2011). Türkiye’de Ticari Serbestleşmenin Tarihsel Gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(2), 73-92.

Özgüner, Z. (2017). *Lojistik Faaliyetlerin Süreçsel Etkinliğinde Rol Oynayan Değişkenlerin İşletme Performansına Etkisinde Lojistik Performansın Aracılık (Mediator) Rolü*. (Doktora Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Öztürk, N. (2009). *Dış Ticaret Kuram Politika Uygulama* (İkinci Baskı).

Ankara: Palme Yayıncılık.

Palacioğlu, T. (2023). Türkiye Cumhuriyeti’nin Yüz Yılında Dış Ticaretin Gelişimi. *Avrasya Dosyası*, 14(2), 190-230.

Peçe, M.A., Ceyhan, M.S. ve Akpolat, A. (2016). Türkiye’de Gelir Dağılımının Ekonomik Büyümeye Etkisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *International Journal of Cultural and Social Studies*, 2(1), 135-148.

Phillips, P.C.B. & Hansen, B.E. (1990). Statistical Inference in Instrumental Variables Regression With I(1) Processes. *Review of Economic Studies*, (1), 99-125.

Polat, S. (2007). *Lojistik Şirketlerde Muhasebe Organizasyonu ve Lojistik Maliyetler, Uygulamalar*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Polat, M. (2022). *İhracat Türleri Nelerdir?*
<https://www.melihpolat.com.tr/ihracat-turleri-nelerdir>. (Erişim Tarihi: 14.04.2024).

Polat, Ö. ve Ersungur, M. Ş. (2011). Türkiye Ekonomisinde Dış Ticaretin Gelişimi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 48-64.

Posner, M.V. (1961). International Trade and Technical Change. *Oxford Economic Papers*, 13, 323-341.

Prebisch, R. (1950). *The economic development of Latin America and its principal problems*. United Nations Department of Economic Affairs.

Puertas, R., Marti, L. & Garcia, L. (2014). Logistics Performance and Export Competitiveness: European Experience. *Empirica*, 41(3), 467-480.

Ricardo, D. (1817). *On the principles of political economy and taxation*. John Murray.

Ricardo, D. (2015). *Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri* (Çev: B. Zeren). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Samuelson, P. A. (1948). International trade and the equalisation of factor prices. *The Economic Journal*, 58(230), 163-184.

Savaş, V. (2000). *İktisadın Tarihi*. Ankara: Siyasal Kitapevi.

Savrul, B., Özel, H. A. ve Kılıç, C. (2013). Osmanlı'nın Son Döneminden Günümüze Türkiye'de Dış Ticaretin Gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(1), 55-78.

- Sever, E. (2009). *Finans Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi*. İstanbul: Çizgi Kitapevi.
- Seyidoğlu, H. (2007). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama* (16. Baskı). İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Sezer, S. (2018). Lojistik Sektörünün Ekonomiye Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama. *Journal of Turkish Studies*, 13(22), 475-504.
- Skousen, M. (2003). *İktisadi Düşünce Tarihi: Modern İktisadın İnşası*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Smith, A. (1998). *The Wealth of Nations*. United Kingdom: The Electric Book Company Ltd.
- Stolper, W.F. & Samuelson, P. (1941). Protection and Real Wages. *The Review of Economic Studies*, 9(1), 58-73.
- Şahin, A. (2007). İhracat Prosedürlerini Biliyor Musunuz? T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.
- Şahin, D. (2018). Türkiye’de Dış Ticaret ve Enflasyon Arasındaki İlişkinin Analizi. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(18), 125-146.
- Şen, İ. K. (2014). Lojistik Faaliyetlerin Yönetimi ve Maliyetleme Yaklaşımları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 83-107.
- Şenkardeşler, R. (2018). Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’nin Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Nedensellik Analizi. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 4(1), 108-129.
- Şerefli, M. (2016). Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13, 136-143.

Takım, A. ve Ersungur, Ş. M. (2015). Taşıma Şekillerine Göre Türkiye’de Dış Ticaretin Analizi: Mevcut Durum Sorunlar ve Beklentiler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3), 357-376.

Tanyaş, M. ve Baskak, M. (2006). *Üretim Planlama ve Kontrol*, İstanbul: İrfan Yayımcılık.

Tanyaş, M. (2015). İstanbul Lojistik Sektör Analizi Raporu. *Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği Loder Dergisi*.

Tarı, R. (2010). *Ekonometri*, (Genişletilmiş 6. Baskı), Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Taşlıyan, M., Çiçeklioğlu, H. ve Yılmaz, Ö. İ. (2016). Lojistik Yönetiminde Dış Kaynak Kullanımının Önemi. *International Journal of Academic Value Studies*, 2(5), 35-55.

Temelli, F. (2011). *Lojistik Faaliyetler -Yönetimi, Maliyetlemesi ve Muhasebeleştirilmesi-*. (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

TOBB. (2012). *Türkiye Ulaştırma ve Lojistik Meclisi Sektör Raporu 2011*, Haziran 2012.

Tokay, S. H., Deran, A. ve Arslan, S. (2011). Elektronik Lojistik ve Öğrenme.

The International New Issues in Social Sciences, 5(5), 364-365.

Tonus, Ö. (2007). Gümrük Birliği Sonrasında Türkiye’de Dışa Açıklık ve Sanayileşme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 193- 214.

Tuna, O. ve Özer, D. (2002). Pazarlama Faaliyetlerinde Etkinliğin Sağlanmasında Üçüncü Taraf Lojistik Hizmetlerinin Rolü: Türkiye’ye

Yönelik Bir Delphi Çalışması. *7. Ulusal Pazarlama Kongresi-21. Yüzyılın Pazarlama Paradigması Bildiriler Kitabı*, ss.171-184.

Tunca, E. (2023). *Türkiye’de Lojistik Sektörünün Dış Ticaret Üzerine Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

- Tunç, H. ve Kaya, M. (2016). Türkiye’de Lojistik Sektörünün Gelişmesinde Dış Ticaretin Rolü Üzerine Bir Nedensellik Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(14), 58-65.
- Uca, N., İnce, H. ve Sümen, H. (2016). The Mediator Effect of Logistics Performance Index on The Relation Between Corruption Perception Index and Foreign Trade Volume. *European Scientific Journal*, 12(25), 37-45.
- Uğur, B. (2022). *Dış Ticaret Teorilerinin Evrimi*. Ankara: İksad Publishing House.
- Uğurlu, S. ve Keser, E. (2020). Dış Ticaretin Gelişiminde Lojistik Sektörünün Rolü: Ekonometrik Bir Analiz. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 6(37), 2061-2069.
- Ülgen, G. (2000). Merkantilizmden Liberalizme Geçiş ve Piyasa Ekonomisi. *İstanbul Üniversitesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Dergisi*, 40(1), 85-99.
- Ümran, Ş. (2010). Atıkların Geri Dönüşümü ve Tersine Lojistik. *Paradoks Ekonomi Politika ve Sosyoloji Dergisi*, 6(1), 73-86.
- Ünlü, D. B. (2017). *Lojistikte Taşıma Modu Seçim Kararına Etki Eden Faktörlerin Analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Varol, G. M. (2003). Cumhuriyetin 80. Yılında 1923-2003 Türk Dış Ticaretinin Gelişiminin Kısa Tarihçesi. *Dış Ticaret Dergisi*, 153-170.
- Vatansever Deviren, N. (2004). Yeni Dış Ticaret Teorileri. *Mevzuat Dergisi*, 7(81), 1-13.
- Vernon, R. (1966). International Investment and International Trade in The Product Cycle. *Quarterly Journal of Economics*, 80(2), 190-207.
- Wang, M.L. & Choi, C.H. (2018). How Logistics Performance Promote The International Trade Volume? A Comparative Analysis of Developing and Developed Countries. *International Journal of Logistics Economics and Globalisation*, 7(1), 49-70.

- Wang, L. (2005). International Trade and Modern Logistics. *Finance Teaching and Research*, 1, 30-31.
- Wang, D., Dong, Q., Peng, Z., Khan, S. A. R. & Tarasov, A. (2018). The Green Logistics Impact on International Trade: Evidence from Developed and Developing Countries. *Sustainability*, 10(7), 2235-2254.
- Went, R. (2001). *Küreselleşme Neoliberal İddialar Radikal Yanıtlar*. (Çev: Emrah Dinç). İstanbul: Yazın Yayıncılık.
- Wu, J. (2020). The Relationship Between Port Logistics and International Trade Based on VAR Model. *Journal of Coastal Research*, 103(Special Issue), 601-604.
- Yang, C. C. (2008). Relationship Between International Trade and International Logistics in China. *International Business*, 1, 8-16.
- Yıldırım, E. (1995). Ekonomik Yapı ve Ölçek Ekonomileri, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(3), 65-82.
- Yurdakul, F. (2018). Kişi Başına Enerji Tüketimi ile Büyüme Oranı Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *Ekonomik Yaklaşım*, 29(105), 49-76.
- Yüksel, E. ve Sarıdoğan, E. (2011). Uluslararası Ticaret Teorileri ve Paul R.Krugman'ın Katkıları, *Öneri Dergisi*, 9(35), 199-206.
- Zaninovic, P.A., Zaninovic, V. & Skender, H. P. (2020). The Effects of Logistics Performance on International Trade: EU15 VS CEMS. *Economic Research-Ekonomska Istrazivanja*, 34(10), 1-17.
- Zeybek, H. (2019). Uluslararası Ticarete Demiryolunun Lojistik Performansa Etkisi. *Demiryolu Muhendisliği*, 2019(9), 79-90.
- Zhan, C. & Wang, C. (2018). Study on the Relationship Between Logistics Industry and Foreign Trade in Sichuan Based on VAR Model. *International Academic Conference on Frontiers in Social Sciences and Management Innovation*, 62, 179-183.
- Zhang, B. Y. (2009). A Study on the Influence of Logistics on the Import and Export Trade in China. *Journal of International Trade*, 1, 9-18.

Zhaofang, C. & Qiang, W. (2010). Air Logistics and International Trade: Evidence from China. *Journal of International Trade*, 36(5), 19-24.

Züngün, D. (2008). Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Sonrası Türkiye IMF İlişkilerinin Geleceği. *Öneri Dergisi*, 8(30), 229-242.

